

САВРЕМЕНА СРПСКА

ПР ЗА

ЗБОРНИК БРОЈ 17

*Књижевни портрет
Горана Петровића*

Српски песници као приповедачи

ТРСЕНИК
2005

**САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА
ЗБОРНИК 17**

Издавач

Народна библиотека *ЈЕФИМИЈА*
Трстеник

Суиздавач

Културно просветна заједница Трстеник

Главни и одговорни уредник

Верољуб Вукашиновић

Уредничкӣтво

Милосав Ђалић

Милан Милетић

Радошин Зајић

Програмски савет̄и

САВРЕМЕНЕ СРПСКЕ ПРОЗЕ

Мирослав Егерић, Љубиша Јеремић,
Милош Петровић, Михајло Пантић,
Богдан Ковачевић, Милосав Ђалић,
Милан Милетић, Љиљана Егерић,
Мирољуб Радосављевић, Радошин Зајић,
Верољуб Вукашиновић, Живојин Николић.

Сло̄б и прелом

Културно просветна заједница Трстеник

Ликовни уредник

Иван Величковић

ISBN 86-83191-20-6

Тираж

500 примерака

Штам̄а

Графика Нешић Трстеник

САВРЕМЕНА СРПСКА

П Р З А

ЗБОРНИК БРОЈ 17

ТРСТЕНИК
2005.

**ЗБОРНИК
ДВАДЕСЕТ ПРВИХ
КЊИЖЕВНИХ
СУСРЕТА**

***САВРЕМЕНА
СРПСКА
ПРОЗА***

**5-6.
НОВЕМБАР
2004.
ТРСТЕНИК**

САДРЖАЈ

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ ГОРАНА ПЕТРОВИЋА

Михајло Панџић

ЈЕЗИК, МАШТА И РАВНОТЕЖА 9

Васа Павковић

ПОСЛЕ ПЕТНАЕСТ ГОДИНА 13

Александар Јерков

ИМЕ УМЕТНИЧКЕ ИСТИНЕ 19

Горан Пејровић

АЛБУМ ПРИЛОГА ЗА ПОРТРЕТ 25

Бојана Вуковић

**СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА
ГОРАНА ПЕТРОВИЋА** 37

СРПСКИ ПЕСНИЦИ КАО ПРИПОВЕДАЧИ

Марко Негућ

ПРОЗА СРПСКИХ ПЕСНИКА 87

Чедомир Мирковић

**МОДАЛИТЕТИ ПЕСНИЧКОГ
И ПРОЗНОГ ИЗРАЗА** 97

Михајло Панџић

**НЕКОЛИКО РЕЧИ
О ГРАНИЧНИМ СЛУЧАЈЕВИМА** 103

Александар Јерков

**ПОЕЗИЈА ИЛИ ПРОЗА: ОНО ШТО
АРИСТОТЕЛ НЕ БИ РЕКАО** 107

Пејтар Пајић

ПЕСНИЧКА ПРОЗА И ПРОЗА ПЕСНИКА 115

Миленџије Ђорђевић

ТРИ ПЕСНИКА И ТРИ АНТИРОМАНА 117

<i>Мирослав Еџерић</i> ДЕОБЕ, СА ВРАНАМА	121
<i>Милош Петровић</i> ПРИПОВЕДАЧ СТЕВАН РАИЧКОВИЋ	127
<i>Милосав Балић</i> „ДНЕВНИК ЗА ТЕУ“ ЉУБИШЕ ЂИДИЋА, РОМАН ЈЕДНЕ МЛАДОСТИ У СТАРОЈ СРПСКОЈ ПРЕСТОНИЦИ	129
<i>Гојко Божовић</i> АНЂЕЛИ НА ВРХУ ИГЛЕ	133
<i>Милејџа Аћимовић Ивков</i> РОМАНЕСКНА ТЕЛЕМАХИЈА	
Д. Ј. ДАНИЛОВА	141
<i>Бранко Брђанин</i> ДРАМСКО И ПРОЗНО ПЕСНИКА ВЛАДИМИРА ЈАГЛИЧИЋА	147

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА 1984-2003

**КЪИЖЕВНИ
ПОРТРЕТ**

**ГОРАН
ПЕТРОВИЪ**

ЈЕЗИК, МАШТА И РАВНОТЕЖА

Петровићи су, као што се зна, на гласу у српској књижевности. Горана Петровића, за сада најновијег у том низу виђених презимењака, упознао сам у децембру 1993. године, на књижевној вечери у краљевачкој библиотеци, где је представљан његов први роман *Ајћлас ојћсан небом*. Била је то врло депресивна зима, из оне морбидне деценије која је мојој генерацији однела најбољи део живота. Е, у тој деценији појавио се један нови приповедач, да је онда у великој мери и обележи. Са мношћом је на тој вечери учествовао и Давид Албахари, такође писац најпрефињенијег осећања за језик, и ми смо, сећам се, говорили управо о томе како је Петровићев језик одолео искушењима погрешно схваћене актуелности. Српска проза се тих година, да вас подсетим, под притиском рђавих друштвених околности, убрзано мењала: дојучерашњи постмодернисти, укључујући и Давида Албахарија, који се управо спремао да напише своје најбоље књиге, суочили су се са наказним лицима политике и историје, са великим ентитетима и нарацијама према којима су до пре годину или две гајили ироничан или сасвим игнорантски однос. Дошло је до *новог ојћкрића стварности*.

Приказ Петровићевог романа, убрзо потом објављен у *Полијинци*, завршио сам реченицом: „Машта станаује у Краљеву“, и на ту реченицу сам данас поносан. Не само због тога што сам њоме хтео да нагласим једну карактеристику која је, строго узев, у српској књижевној традицији некако увек у другом плану, него и стога што се и доцнијим својим књигама Горан Петровић потврдио као писац несвакидашње разигране маште. Управо зато, поводом Петровића, желим да говорим о машти, о језику и о равнотежи.

Било би јеретично рећи да у српској поезији, прози и драми није било индигенично маштовитих писаца, од Јована Стерије Поповића, преко Лазе Костића, Стани-

слава Винавера, потом Растка Петровића (ето, за мене је тај Петровић најмаштовитији писац који је до сада писао на српском језику), Милорада Павића или Душка Ковачевића. Њихова машта обележила је у великој мери традицију наше нове књижевности, али је, и то треба рећи, увек у пријему наилазила на отпор, увек је потискивана, увек је била на мањој цени, једноставно зато што је српска књижевност новог доба обречена друкчијем вредносном моделу, оном који у први план ставља просветитељску, а не лудичку (игриву) димензију креативног чина. Српска књижевност готово увек је нешто морала, готово увек је имала неку улогу, националну, политичку, историјску, а кад се нешто мора, када се књижевности намеће, на пример, етички концепт и када она на њега пристаје и ради на његовом осведочењу, онда за игру не остаје баш много простора. Машта као да нема тежину, машта је способност духа да се уздиже у светове изван и изнад овога света, па и да те светове ствара, а српски писци су, пишући увек под репресијом стварности, па и током деведесетих година XX века, себи на неки начин ускраћивали право на машту. Чему маштање када вас стварност присиљава да се о њој непрестано изјашњавате, и када вам намеће представу о писпу као о етички одговорном бићу, чиста имагинативност је ту секундарна. Српска књижевност је управо из тих разлога традиционално преозбиљна, у њој је смех често схватан и као огрешење о грађанске регуле (Стерија, Лаза Костић, Винавер), а маштовитост узимана као мање важна карактеристика стваралачког дара. Имамо толико цењених, а не нарочито маштовитих писаца! Горан Петровић је, чини ми се, деведесетих година прошлог века одбранио право књижевности да буде маштовита, а да у исти мах на сугестиван начин говори о многим егзистенцијалним питањима, како из историје, тако и из савремености.

Машта је, наравно, чисти ерос језика, језик у свом размахнутом, непрагматичном виду, па су књиге Горана Петровића заправо прави језички мајдани, празници речи, а похвала његовим књигама у ствари је похвала језику. Језик савремене српске прозе је цео један универзум, и данас постоји најмање неколико прозних писаца који предњаче не у употреби, него у *грађењу језика*, и баш је у том погледу, зарад своје микростилске, лексичке, синтак-

сичке па, ако хоћете, и археолошке слојевитости, репрезентативан језик прича и романа Горана Петровића. Дух који се игра у језику, међутим, увек ризикује да постане нереперентан, усредсређен само на себе и себи довољан, па да услед тога не буде интересантан другоме, те писац мора непрестано да трага за равнотежом између „права“ да буде језички, имагинативно слободан и „обавезе“ да говори о нечем што је важно за другог. Тек у том случају, када се улучи моменат тако схваћене равнотеже, може се говорити о успелости неког дела. И српска књижевност пуна је дела која су некако језички самодовољна, а још и више, дела која осим важности теме немају ништа друго важно. (Погрешна је, наравно, аксиологија која говори да су велики писци најпре они који пишу о великим и важним темама, јер је, строго узев, свака тема велика и важна уколико је сама прича учини таквом.) У својим књигама Горан Петровић успоставио је равнотежу између значаја теме (свеједно да ли говори о националној историји или сопственом схватању времена) и њеног језичког представљања. Да није те равнотеже језика, маште и теме, изостао би онај утисак естетске пуноће који долази из читања његових књига.

Да, велим вам, у српској књижевности новог доба увек је постојао барем по један знаменити Петровић. Па је тако и данас, када част тог презимена брани писац чаробне приче „Ближњи“ – Горан Петровић.

ПОСЛЕ ПЕТНАЕСТ ГОДИНА

О Горану Петровићу, прозном писцу

Петнаест година – могло би се рећи да управо толико Горан Петровић постоји и делује у савременој српској књижевности.

Ако се осврнемо на историјски и друштвени контекст, у коме се јавио и објављивао своје приче, књиге прича, романе, лако ћемо се сложити да је то један од најгорих а могуће је и најгори период у животу ове земље и људи који живе у њој. Распад друге Југославије, ратови, општа криза вредности, невиђена инфлација, невероватан пораст стопе криминала, беда, транзиција – неке су од доминанти тог времена. Чак и ако прихватимо да смо после пада Милошевића и власти оличене у њему, лагано кренули према другачијем стању, сложићемо се да смо и даље на дубоком дну Европе и да су и даље у друштву делатне снаге које би из различитих разлога да прекину везе са светом, изведу повратак на старо, у за то могућем облику, да забораве све што је било или дивинизују прошлост у њеном распону од евидентних глупости до „системских“ грешака...

Говорим о свему овоме да бих истакао друштвени и културни контекст у којем је Горан Петровић почев од 1989. године био присиљен, као и сви ми, да пише и објављује прозу. И да лагано, преко неприметности *Савеџа за лакиши живоџи*, егзотичног акцента изненађујућег *Аџиласа оџисаноџ небом*, врло сигурног приповедачког дебија *Осџирва и околних џрича*, доспе до пресудно препознатих висина *Оџсаџе Цркве свеџоџ Сџаса* и круне *Сџџничарнише „Код срећне руке“*, односно виртуозне приповедне поенте *Ближњих*.

У том нџзаву, у којем је актуелна књижевна критика лагано пратила и прихватала писца, потом га уврстила у ред најважнијих српских приповедача и роман-сијера, а публика је следила до *Оџсаџе Цркве свеџоџ Сџаса*, а потом кренула својим путем, у врло широком читалачком

поверењу у писца; две последње књиге, *Све што знам о времену*, као приповедни каталог постигнућа једног фантастичара, и *Скела*, као поверени и одговорно реализовани књижевни задатак од националног значаја, обе лежавања двестогодишњице најважнијег датума у српској историји, осветљавају протеклих петнаест година, с врха успона, показујући његову основу (проза, приповедање) и тренутни савремени домет (национални задатак).

На том путу, отпочетка, како бива у свакој књижевности и култури, па и нашој, Горан Петровић је имао и ненаклоњене читаоце-критичаре, на почетку од стране медиокритета који, како каже Вајлд, непогрешиво препознају новог великог писца и сместа се окомљују на њега, до последњих сезона, неких млађих критичара и писаца, мало млађих од Горана Петровића, који из разних разлога нападају писца и његово дело. Ти разлози се крећу од личних психолошких фрустрација – и дотичу се феномена зависти, па стижу, зашто да не, до генерацијских односно постичких, јер је неким стран артифицијелни, изграђени свет Горанове фантастике.

Појава књиге *Све што знам о времену* (2003), сабраних кратких проза Горана Петровића, омогућила је да се његов приповедачки рад, почев од уводног аутопоетичког параболничног есеја, с насловом *Прича о љичи*, лакше сагледава у целини. Наиме, *Саветни за лакши животи* (КОС, 1989), објављени у једној од најкритичнијих година постојања Књижевне омладине Србије, у свега 300 примерака, мало су коме дошли до руке. Књига није имала нормалну рецензију – а већ у њој је писац назначио координате свог схватања књижевне уметности: окренутост према фантастици, дискретно стилизовани лиризам и цизелираност језичког израза, инвентивност у песничким сликама и метафорама, посебну вештину у употреби лексичког материјала, тематски ослонац у личном искуству, као извору сижеа, али и снажну утемељеност у домаћој и светској књижевности (фантастичке и ине провенијенције). *Осврво и околне љиче*, са својих девет приповедних медаљона, указало је на чињеницу да Горан Петровић приповедачке књиге замишља и изводи као прецизне структуре, у којима има места за широк рад имагинације, али нема места за импровизаторске, мало или нимало промишљене дигресије унутар механизма

грађења сижеа и извођења оптималне фабулизације. Приче Горана Петровића су и интересантне и мудре, једноставно казано. Оне узимају довољно из традиције наше и стране књижевности (шире гледано: и уметности), али се указују и као нове и другачије у односу на целу традицију фантастике све до Милорада Павића, који је с правом довођен у везу с Петровићем, односно овај с њим.

Слично је, а за нијансу зрелије и убедљивије, било у *Ближњима* – а очуђујући детаљи и неочекиване слике, складно су се уклапали у један виши, рекао бих, метафизички смисао говорења о нашем добу, апокалипси деведесетих, које су ове надвремене приче, као нека врста узбудљивог уметничког документа, разматрале и претварале у живо ткање опсервабилне маште. У сваком случају, приче: *Трска*, *Из хронике ђајног друштџва*, *Речи*, *Сјоменик*, *Три јесени и сам ђочетџак зиме*, *Маџиша*, *Ближњи* – а за сваког од читалаца и још по неке друге, антологијски су примери Петровићеве кратке прозе. Књигу *Све што знам о времену* видео сам крајем 2003. године као неку врсту угаоног камена за све пишчеве наредне приповедачке збирке, али и друге и другачије књиге, па и романе, који ће доћи да нас обрадују.

Ако приче и приповетке Горана Петровића наликују на виртуозне ручне радове, у три своја романа он је, практикујући на микро плану приповедања исту стратегију, на макроплану показао несумњиву одлучност да романе гради као атипичне, сложене грађевине. У *Аџласу оџисаном небом*, приповедајући на три плана – писац пажњу посвећује малој алтернативној групи људи, који упркос малограђанским жељама околине, успевају да живе у кући без крова, под голим звездама. Ни пропаст њихове утопије не колеба их да одлазећи са попршита своје алтернативне комуне, крену у авантуру трагања за новим домом. Преплићући ову наративну нит са причом о Магелановом опловљавању света, односно каталогом једне необичне изложбе вербалних слика, Петровић је саставио роман-слагалицу без знатнијег преседана у српској белетристици, роман који на изванредан начин, и у различитим нивоима, кореспондира са неким од домета латиноамеричких романа магијског реализма, рецимо Љосиним, Бастосовим, Карпентјеровим или Кортасаровим... Док је *Аџлас оџисан небом* могао да се чита и

као ескапистички гест младог романсијера, којим се катастрофалном контексту у којем се јавља окрећу леђа, као и актуелном свету и актуелној историјској ситуацији окружења, а заговара другачији, алтернативан, хуманији облик живота, *Ојсага Цркве светиоџ Сјаса обично је* за многе неочекивано кренула у правцу реконструкције једног догађаја из националне историје, али истовремено и једног важног момента из историје западне Европе, крсташког похода, односно у свом путовању кроз време, протекла кроз седам векова националне угрожености. Ако је тај роман *роман времена, Сијиничарница „Код срећне руке“* је темпорално знатно концентрисанија, бави се углавном XX веком. И могао би се, будући да говори о Београду, посматрати као *роман њросџора*, круцијалног за Србе.

Док је јунаке *Аџласа ојисаноџ небом* спајала *ујџојџска идеја*, а јунаке *Ојсаге Цркве светиоџ Сјаса* повезивала и хомогенизовала *зла исијорија*, фино профилисане ликове *Сијиничарнице „Код срећне руке“* спаја *књиџа* као феномен. Реч је о неуспешној књизи, пропалом и од критике негативно дочеканом роману „Моја задужбина“ „заборављеног писца“ Анастаса Бранице. Петровићев роман говори о њему, његовој мајци-удови Магдалени и очуху Слави Величковићу, али је посвећен и првим деценијама XX века, атентату на Обреновиће, Балканским ратовима, Првом светском рату и животу у краљевини Југославији. Изразито савремена перспектива романа у делу који се бави животом студента Адама Лозанића и удбаша Покимице заокружавају слику најмрачнијег од свих векова, како је негде записао Шкворецки. *Сијиничарница „Код срећне руке“* је роман о читању и смислу читања у људском животу. Обасјан светлом и посвећен трагању за срећом на ведућама Београда, трећи Петровићев роман, као да је за писца и његове читаоце тражио и пронашао одушак на крају XX века.

Тражећи алтернативни простор живљења у романескном првенцу, Горан Петровић је коракнуо дубоко у историју у другом роману, да би у трећем размотрио последњи век, са највишег степеника последње његове године. У сва три случаја он је историју имао на уму, али је истовремено говорио о нашем добу, а језик који је артифицијелизовао, сложени формални поступци нара-

тивних грађевина које је зидао, говорили су о пишчевој свести да је у књижевности потребно занимљиво и мудро говорити о феноменима и догађањима која нас се најдиректније тичу – интелектуално и уметнички одговорно и с високом надвременом амбицијом.

Поетизам Горана Петровића настао је на основи укупне активности тзв. „младе српске прозе“ и њене делатности на страницама *Књижевне речи* и *Поља*, превасходно, и његов је највиши врх. Док је делатност Албахарија, Басаре, Петковића, Великића, Арсићке, Пиштала, Митровића, Дамјанова, Пантића, Писарева, Петриновића, и моја, као најистакнутијих представника „младе српске прозе“, своје почетке везала за девету деценију протеклог века, Петровић је кренуо с њеног краја, као припадник следеће генерације, одбацујући јалови екстремни формализам, али се и не враћајући, по у српској књижевности присутном и познатом, опозитном принципу на (прљаво) реалистичке обрасце писања стварносне прозе. Постајући са свим разлозима најцењенији и најпопуларнији аутор генерације 90-тих, он је на време препознат од критичара протекле скупине (Пантић, Јерков, Павковић...) као врхунски настављач стремљења младе српске прозе. За разлику од такође успешних аутора последње деценије, Зорана Ђирића, Владимира Арсенијевића и Владана Матијевића, и оних који су, за сада, неправедно остали у сенци: Миодрага Кајтеза, Срђана Ваљаревића, Микаила Бодироге или Зорана Пешића, Горан Петровић је врло мудро водио свој ауторски брод, кроз ненаклоњено, апокалиптично време и променљиву и често несигурну пажњу средине, поставши на почетку новог века један од вредносних амблема савремене српске књижевности.

ИМЕ УМЕТНИЧКЕ ИСТИНЕ

Хтео бих да кажем зашто од неког бесловесног славља и буке који никакве везе са скупом посвећеним српској књижевности и Горану Петровићу немају, чини се да испод сале у којој се, то вече одржава пирују демони, ударају у таламбасе, цијучу и свирају у зурле као да славе пропаст разума.¹ Какадемонијум примитивизма и бестидности оличава све оно најгоре што у Србији постоји. Та страна нашег постојања припада истој врсти ствари за коју је велики писац једном рекао да то људски ум не може да разуме. Друга страна нашег постојања оличена је у врлини којом српска култура уздиже оно најбоље што је стваралачки дух могао да произведе. На тој бољој страни живота посебно високо стоји српска књижевност, најразвијенији део српске културе.

Србија је увек стајала пред тешким изборима, од којих је зависила укупна њена судбина. Такав је и избор између примитивног и културног, између бруталног и деликатног, између простачког испољавања и уметничког изражавања, између унижења и уздицања у свему што човек чини, између свега чиме се човек одликује или ниподаштава. Није то мањи избор но живети у снази своје истине или наносити безразложну смрт, тек да подсетимо на корене суноврата. Избор је тежак јер је нискост примамљива а зло опушта и уједињује ниске душе, али има људи који и у најтежим приликама успевају да снагом поезије срца насупрот свакој беди прилика – да овако искористимо речи једног чувеног филозофа – увере највећи број бољих људских створења за коју се страну ваља одредити. У последњих десет година нико то боље и снажније није учинио од Горана Петровића и већ сада је време да му читаоци и српска култура изразе своју захвалност.

¹ За време књижевне вечери из приземља зграде допирала је прегласна „србијанска“ музика.

Горан Петровић је наследник Андрића и Црњанског из прве половине века, Киша и Пекића из друге, Павића поткрај тог столећа. Има оних који се љуте када се овако одрешито каже шта је ту било најбоље и шта је обележило епоху, али то треба знати ма колико овде било места и за друге, од Исидоре до Тишме, од Винавера до Јовице Аћина. Данас је *Ојсага Цркве светио̄ Сѣаса* у рукама сваког бољег читаоца наднетог над сјај и беду наше историје, *Сийничарница „Код срећне руке“* у души сваког романтичног бића које још слуги да постоји простор за чисту љубав, а *Ближњи* већ леже на срцу свакоме ко снеча о спасењу и блискости. Без књига Горана Петровића више се не може замислити српска књижевност, врлина његове прозе сада је мерило и онај белег негде у висини спрам којег се мери шта је изврсно, а шта недорасло највишим уметничким мерилима.

Лепо је и што смо после толико времена уз Горана поново на истој вечери Васа Павковић, Михајло Пантић и ја. Интродукцију понудио је Васа, лаудацију, како сам рече, Михајло. Од лепих речи и ваљаних мисли су скројене, па нека ми буде допуштено да дометнем понеку реч о томе Зашто о којем увек вреди мислити и о којем ко не проговори исто му је, како стоји негде у *Библији*, као да није ништа ни говорио. Зато бих, у толико речи и израза колико овде може да стане, хтео да кажем Зашто.

Пре свега, све је ово зато јер је Горан Петровић данас најбољи стилист српске прозе. Језик се у свему што га добрим чини отргао од свих обичних правила – па је то чак збунило и оног стручњака који се стално бави језичким недоумицама – и постао сила сам по себи. То није само зато што Горан налази и оне речи за које мало ко зна шта значе, ако су лепе и добро му користе, или измисли понеки облик какав се ретко или никада не среће. То није само зато што уме да их сплете и повеже тако да једна без друге не могу и не смеју. То је и зато јер право, изворно надахнуће налази свој језик и стил и сваки је заиста велики писац умео да у језику остави печат те величине. Не само што се од многих Горанових реченица и страница одмах може начинити песма, већ је у самом језгру његовог приповедања нешто песничко као такво. Ту су свака реч и израз нужни, гоњени неком дубљом силом, са једне

стране спрегнути са самом истином, која везује и опомиње, а са друге развезани суштом маштом, која ослобађа и подстиче.

А ту, управо ту где истина и машта свету признају да постоји и човеку допуштају да буде више од онога што се у свету мора бити, ту је Горан Петровић нашао праву меру ствари. Између истине и обмане, између заноса и подсећања, Горан Петровић је направио тачно ону равнотежу која дозвољава да оно што је историја, или наше сопствено искуство, делује као да тако може бити само у књижевности, а оно што је само књижевно и измаштано, делује као да се нама самима већ догодило. Неприкосновено, као истина, а непобитно, као машта, његово приповедање јаче је од саме стварности.

Ко мисли да сам овде претерао, одмах ћу га разумети. Не само зато што су Гете и Достојевски, уз многе друге, показивали да уметност претходи стварности, а не обратно, стварајући претпоставке за онај обрт у којем је Ниче узвикнуо да је уметност, а не стварност истина. Стварност, каже та претпоставка о естетичком приоритету, опонаша уметност. То заправо значи да нас уметност учи да видимо и уживамо, она обликује и кротки наша чула, па тако да бисмо уопште видели и доживели стварност, да бисмо упознали сами себе у својим најбољим моћима, ту способност омогућују снага уметничког обликовања и представљања.

Но могуће је и да се оде корак даље. Управо један такав пут описивао је Данило Киш говорећи о „уделу Бога“, тј. оним ситуацијама када је он нешто измишљао у својој прози, а затим се показивало да то што је он створио, заправо већ постоји. Снага стваралачког ума тако показује да се и сама стварност може измислити. Горана Петровића присиљава стварност на уметничку истину. Не само тиме што је тако измешао оно што је из других књига и његове главе са документима и историјским сведочанствима да када човек највише мисли да је нешто измишљотина, то је историјска истина или лично искуство, а када је уверен да је то морало баш тако бити, то је само игра стваралачке маште. Више од тога, Горан је до-такао онај онтолошки хоризонт на којем све што се каже мора бити сама истина.

Ево примера. Има један лик у његовој *Сиџничарници*, Покимица, који ради за службу безбедности и прати писце, али није обична полицијска уштва већ лик распет између подлости и жеље, између људскости и зла. Није то све о њему, као што обично о таквим ликовима увек има више да се каже, али његова судбина је симптом читаве једне епохе у којој, нажалост, још увек живимо. Покимица није лик обликован по некој стварној личности, он је управо симптом читаве епохе. Па ипак, када је једном обликован, са таквом снагом да нам нешто говори о свету и времену у којем живимо, он се гоњен овом вишом истином уметности морао и појавити.

И појавио се. Као уредник „Просвете“ пре много година одлазио сам на Копитареву градину код Владимира Дедијера и у пријатном амбијенту разговарао о историји и књижевности, и неким пројектима. Али по објављивању *Сиџничарнице*, ето ме на улазу у зграду прекопута, у којој живи једна пријатељица, ћерка познатог глумца, и како никада не знам бројеве станова, док тражим по интерфону, искрсава име Покимица. Тачно наспрам Дедијера, који је увек био под будном присмотром, ето једног Покимице.

Пука случајност, наравно, мали симпатични куриозитет, па се и породици која ту станује одмах извињавам што сам поменуо њихово име да слику о снази уметности дочарам једним примером као да цитирам стварност. На томе би, том осмеху на улазу све и остало да једне друге вечери, исте недеље, нисам у Улици браће Барух пипао по интерфону на улазу у којем живе Милорад Павић и моја пријатељица још из студентских дана Јасмина Михајловић. На истом улазу је још једна пријатељица, баш из времена када сам био у „Просвети“, сјајан преводилац. Те вечери угледао сам да и на овом интерфону пише Покимица. Тамо где је провокативан писац, нарочито неко у чијем делу се може наћи и лик Тита или титоизма, ето увек неког Покимице. Или ме то када читам *Сиџничарницу* по Београду прате и ликови из прозе Горана Петровића, као што се у њој они који читају исту књигу сусрећу у једином свету који је вредан целине људског постојања?

Када пише Горан Петровић, стварност се увија и прати његову прозу, прилагођавају се сам свет и истина човековог постојања снази уметничке замисли, јер је у

самом срцу књижевног стварања, оно што га покреће и даје му снагу, истина уметности. Истина уметности је истина човековог бића као таквог, и то је она мисао која се може пратити од Платона и Аристотела, или Августина и Томе Аквинског, до Ничеа и Хајдегера. То је оно унутрашње спољашњег, како би рекао Фуко, или име истине, што бих радо додао Делезу. Ту би се у парадоксу срели Витгенштајн, у једначењу етике и естетике, и Дерида, у расколу језика и бића, два највећа подстицаја мишљењу у прошлом веку.

Не само што се у прози Горана Петровића не може променити ниједна реч, јер она долази на своје место снагом онтичке жудње да свет његовог дела буде управо такав какав јесте, мора да буде, и једино сме да буде. Читање књижевних дела Горана Петровића зато не доноси само естетско задовољство, већ и то од савременог човека скривено осећање да нешто на овом свету мора да буде по законима једне боље, узвишене нужности којој се кроз векове и епохе дају различита имена, а у којој истина, доброта и лепота штите крхку човекову егзистенцију од сваковрсних зала што на њу ударају одузимајући оно најбоље без чега живот не би био много више но развојни пут неке бесмислено увећане амебе.

Проза Горана Петровића боља је од живота, нарочито наших, овде у српском какадемонијуму. У њој он приповедање оног лика, који за себе каже „моје име је мало“ па на бол постојања привија причу, блажи и лечи од постојања. Бити књижевни критичар има толико животних недостатака колико се не да написати, али иако је критичарево име још мање, има и он једну привилегију. Привилегија његовог постојања је то што може да каже Зашто.

АЛБУМ ПРИЛОГА ЗА ПОРТРЕТ

Загасити кончић – година прва

Рекло би се да имам око шест месеци. Налазим се на отоману, положен на стомак, у не баш приличној, голишавој пози, како су некада фотографисане бебе. Кажипрстом десне руке занесено чепркам по једној од оних, тада веома омиљених, машински израђиваних зидних таписерија, са такозваним шумским, идиличним мотивима. Одмах поред огромног јелена, извезеног на пропланку, јелена који ме нетремице посматра својим крупним очима – успео сам да из потке извучем загасит кончић.

Делујем поносно. Веома поносно...

Чак бих додао да мислим како тако поносно нисам изгледао никада после овог великог подухвата.

Отвор величине петобанке – година друга

Већ седим, сред оног истог отомана. На зидној таписерији, поред извезеног, сада нешто мањег јелена, приметан је читав „грам“, као израслих, заправо извучених кончића. И негде ту је рупица величине ондашње петобанке. Судаћи по изразу лица, могло би се закључити да нисам баш најзадовољнији. Толико сам труда уложио да на таписерији направим отвор, а тамо ме чека – зид. Ипак, почео сам да чепркам и по малтеру.

Можда је то чепркање кажипрстом, та жеља да се сазна шта је иза таписерије, шта је иза зида, својствена сваком детету, а можда је то и нека наследна особина. Како год да јесте, био сам веома срећан када сам поред

кревца наше кћери, после више од четврт века, затекао поцепан тапет и рупицу у малтеру. Сада преовлађују једнообразни тапети, а не таписерије са наивним, буколичким мотивима. Међутим, рупица је била иста, ако не и већа...

Шта је иза зида? Пратио сам „радове“ наше кћери данима и месецима. Заједно са женом процењујући колико је милиметара одмакла.

Таваница – година трећа

Ја, лично, поред окићене јелке, у загрљају Деда Мраза. Већ тада сам почео да подозревам да је Деда Мраз у обичном животу чика Рачић, глумац градског позоришта, татин пријатељ. Видео сам га без беле браде, напудерисаног лица, малчице „уморног“, па од тада сумњам: није ли све ово нека велика подвала. Уосталом, чика Рачић је мојем оцу тихо рекао: „Шта да се ради, Тодоре. Да би човек зарађивао за живот, он у истом том животу најчешће мора да буде неко други.“ Понављам, рекао је то тихо, али смо тада у стану имали мало ствари, па је свака реч одзвањала гласније него што је исказана.

Опет, и поред тог разочаравајућег сазнања, видљиво је на фотографији са јелком: није да нисам расположен. Знам да ће на породичну прославу Нове године доћи ујак Раде. А он, одавно покојни, риђокоси ујак Раде, он ме најбоље баца увис, како се то каже: „под плафон“...

Станујемо на четвртом, последњем спрату зграде у центру града. Шта ли би тек било да собе немају таванице?

Пуфне и хортензије - година четврта

На ибарском кеју. Овде нема шта да се прича. Та бундица, са некаквим пантљикама које се завршавају смешним пуфницама, никада ми се није допадала.

Фотографију нисам поцепао само зато што сам на њој у друштву са временским господином Прокићем. Мајка је радила, рођака у Краљеви нисмо имали, у обданишту бих увек „покупио“ неку прехладу, па ме је

чувала Прокићева жена, приметно млађа Мима. Били су чудан пар. Нису имали деце, јер су се узели када је Прокић већ био у поодмаклим годинама. Око њихове дворишне кућице, у предграђу, „владали“ су прави жбунови хортензија, сваке године заливани водом друге боје. Прокић је био увек беспрекорно дотеран, са краватом, у оделу од предратног штофа. Осим када би Мими помагао око заливања хортензија. Тада би, преко свега, имао кецељу. Комшије су подсмешљиво гледале на Прокића. Али он није марио, био је већи господин од свих њих, чак и тако, са кецељом. Мима и Прокић су обично седмицама и месецима већали, па се и лагано препирали, каквом водом следеће године заливати хортензије. Утицати на боју цветова у дворишту као да је било питање од највећег, светског значаја. А можда то и јесте тако, можда у животу и нема много важнијих одлука.

После десетак година, када је Прокић умро, Мима је најзад попустила, на његовом гробу је подизала само хортензије оних боја какве је господин Прокић и волео.

Све ређи мехурићи – година пета

Први пут на мору. Утитрали, топли мол, фотографија као да и данас исијава, а на полеђини пише: „Острво Раб“. Одевен сам у мајицу и кратке панталоне. Седим на ономе великом што никада нисам знао како се зове, на ономе од пуног гвожђа, о шта се намичу ужад укотвљених бродова. Седим и, мада се то не види, машем штркљастим ножицама.

После су ми причали како се умало нисам удавио, три дана после тог сликања, баш ту, на том истом молу. Хтео сам да захватим воду у кофицу, хтео сам да попрскам Лолу, кћерку наших сапутника на летовању, па сам наглавачке упао у воду. Отац ме је једва на време извукао. Ја се не сећам.

Само понекад, и сада, када чврсто затворим очи, као да видим мрке, узњихане морске траве... па јато малих, сребрних риба, како се плашљиво размиче лево или десно... док мехурићи постају све ређи и ређи... а негде на самом дну се кочопере црвенкасте руке једне једине морске звезде...

Невероватан догађај – година шеста

Успомена из Врњачке Бање. Одмах поред хотела „Партизанка“, вишедеценијског одмаралишта за раднике Државне безбедности и Министарства унутрашњих послова, полузатвореног типа, доскоро се налазила чувена фотографска радња Драгог Крчмаревића. Дечасти су могли да бирају желе ли да буду „овековечени“ у стилизованим каубојским, индијанским или мексичким оделима. Одабрао сам ово последње. У то доба Мексико је био на гласу захваљујући црногорским певачима Славку Перовићу и Николи Каровићу. Захваљујући њима или Титу који је волео овакву врсту музике. И председник се радо сликао са сомбрером, истина у смокингу. Ипак, тек годину дана доцније схватио сам да је то себи допуштао само у мање званичним ситуацијама. Једини пут када сам га видео, док сам стајао у шпалиру школараца, дуж улице која је водила ка Фабрици вагона, док сам махао папирнатом заставицом државе, Тито је био гологлав, деловао је мање опуштено, можда уморно.

Касније, много касније, фотографисање у Врњачкој Бањи, у мексичком оделу, убројао сам у невероватне догађаје, споменуо сам га у једном рукопису. Уопште, чини ми се да рукописи зависе од невероватних догађаја. Зато ми ни сада није јасно зашто сам лане, док сам са кћерком био на карневалу у Котору, једва пристао да се сликам са маском купљеном испред палате породице Бескућа. Зашто сам једва пристао на још један невероватан догађај?

Карта, буквар и оловка – година седма

Мајка се очигледно брижно постарала за беспрекорну фризуру, за белу кошуљу, за тегет џемпер са овалним изрезом... Али, ја сам на тој фотографији, на којој као да су се тонови сепије завукли у сваку слободну пору, на фотографији снимљеној поводом поласка у први разред, са огромном картом државе у позадини, оне државе што сада не постоји, на фотографији где је и карта на којој је неко претерано помно заокружио Краљево, ја сам на тој фотографији – видно уплашен...

Испред мене је отворена књига, вероватно буквар. По ондашњој, уобичајеној сценографији – десном руком држим графитну оловку. Тачније речено, стежем оловку тако снажно, толико грчевито, да су ми чланци прстију побелели... Да, толико сам уплашен, чини се да бих пао под клупу ако се не бих држао за ту оловку...

И сада би се могло рећи исто. Велике или мале карте иза леђа се мењају, шире се или смањују, неко нешто, с времена на време, претерано ревносно заокружи, а ја бих пао од страха да се не прихватим оловке.

Писак златне трубе - година осма

Родитељи су ме водили на концерт шлагера уприличен у Дому ЈНА, јединој већој сали у граду. На цикцак маказама оперваженој слици види се како ме само достојанство спречава да не заплачем. Наиме, једва десетак минута раније – отац је замолио пуначког члана оркестра из Београда за допуштење да пробам да дувам у трубу. Било је то доба када су музичари и после завршеног концерта остајали на сцени у разговору са публиком. Добродушни човек је великодушно, упркос мојој неверици, пружио инструмент. И, напућивши се, рекао: „Што да не, нека проба... Синак, техника је следећа, овако намести уста и само дуни... Из све снаге, момчино!“ Упињао сам се, запињао сам целим телом, али из златне трубе нисам успео да „истерам“ никакав звук. Чак ни обичан писак. Таква прилика! Боговска прилика да макар свирнем! Још пред сведоцима! Међутим, није се догодило ништа...

Нисам плакао. Односно, једва сам се суздржавао да не плачем, јер сам мислио да сам већ одрастао... Па, опет, толико ми је било криво... Толико, да и сада, док се присећам те златне трубе, само што не заплачем. Спречава ме једино то што мислим да сам одрастао.

Свећице и сир струган „на кончиће“ – година девета

Ипак, пламичке свећице сам успевао да раздувам. Рођенданска торта. Штета што није у боји. Сендвичи са сиром струганим „на кончиће“. Рођендан је на самом

почетку јула, „пада“ у доба летњег распуста, па се макар четвртина званица не одазове. Већ су отишли на летовање или им је занимљивије да се јуре по градској плажи крај Ибра. То је, међутим, за слављеника, у тим годинама, тужно. Веома тужно.

Али, није некорисно, на неке ствари човек треба благовремено да се навикне.

Величина света – година десета

Код брата у Вишеграду. Градић, а мени се чини да је већи од свега. У позадини је чувени мост. Ђуприја. Огромна је. Волимо да седимо на средини, на такозваној „сећији“. Толико векова, од јутра до вечери, читав свет као да само туда прелази. Као да је ту она једина тачка сусрета и размимоилажења. Поподне смо пецали рибу на ушћу Лима у Дрину. Не знаш да ли је било више младица или запењене воде. После се градић праметнуо у касабу, ђуприја се некако скупила, а риба се проредила. Или су се очи смањиле, нису у стању да ишта више посматрају као велико.

Страшна је та „очна болест“ поимања света. Почне тако што мислиш, чак наводно утврдиш, да није велико ово, па оно, затим и да оно до онога није ништа нарочито...

И тако редом, све око тебе се смањује, скупља, а заправо ти постајеш све мањи или све мање радознао, у сваком случају све мање спреман да будеш опчињен – тачно оном брзином којом и одрасташ.

Зећ – година једанаеста

Сестри је седма. Стисли смо се на кревету једно уз друго, као да се тренутак пре нисмо свађали до границе туче. Често се играмо „пловидбе“. Кревет је лађа, ми смо посада. На њега натоваримо све неопходне потрешштине. Пре свега – тацну са још топлим ванилицима. Развијамо једно од столњака. Од клупчића вунице и марамица правимо бродске заставице. Кроз дурбин од увијеног листа старог календара осматрамо обале. По лепом времену се

протежемо, па трпимо ветрове и ударе таласа, крстаримо тачно према школском атласу, шестаром размерамо раздаљине, у плаве површине „уписујемо“ новооткривена острва, читаве архипелаге, упркос упозорењу родитеља да смо упропастили уџбеник... Само што млађа сестра све ређе пристаје да буде „мали од палубе“.

Седмицу после овог снимка отац је кући донео зеца. Намеравао је да га употреби у кулинарске сврхе, али није смогао снаге да му прекине живот, па смо га читаво три месеца држали на тераси, у старом лонцу за откувавање веша. О зецу смо се, док га нисмо поклонили, старали сестра и ја. Захваљујући њему и сада тачно могу да се подсетим шта је оно што некада недостаје људима – шта су прави откуцаји срца и шта је права влажност ока.

Док механизам зуји – година дванаеста

Од новчаног дела награде за двадесет година рада, отац је мајци купио прстен, а за све нас фотоапарат марке „кијев“. Уживам да правим велике фотографске експерименте. На сто стављам књиге одговарајуће дебљине, на књиге апарат, затежем малу полуку за аутоматско окидање, и док механизам зуји – журим да заузмем што необичнију позу. Сада су то десетине лоше изоштрених и невешто кадрираних слика. Али, онда... Онда сам мислио сасвим супротно. Уписујем се на курс фотографије, у оквиру додатне наставе из општетехничког образовања. Чак свима саопштавам како сам решио да будем професионални фотограф. Ова вест све укућане веома радује. Није ни чудо, пре тога сам био чврсто решен да будем професионални бубњар.

Статистички податак – година тринаеста

Шта би било да нема наших мајки које спречавају да се било шта баца? Шта би нам остало да нема наших чуварних мајки и наших брижних жена које не допуштају да се било шта расипа? Свет би се свео на фиоку или две. Нама, као, ништа не треба. Прерасли смо. Превазишли смо. Имамо свега. На речима нам није стало ни до

живота, камоли до ситница. Бахати мушки сој. У суштини много патетичнији од тих, како их ми називамо „тугаљивих“ стварчица. Недостаје нам само простор. Да се ширимо, размећемо и прскамо од самозадовољства!

Захваљујући мајци остао је рендгенски снимак зуба, снимак на основу којег су стоматолози коначно утврдили да ће ми обе млечне тројке у горњој вилици остати за цео живот. Односно, да ће трајати док буду трајале, јер нема шта да их потисне. „Дешава се, није то тако страшна аномалија...“ рекао је доктор Љубо, звани Коњ, познат по томе што је имао лаку руку за вађење зуба. То или нешто слично саопштио је запрепашћеним родитељима, па је животни случај на латинском језику завео у статистичке податке. Овог поремећаја сам се дуго стидео, навика да се не осмехујем без великог разлога занавек ми је остала, а онда сам, негде после тридесете или тридесет пете, стао да се хвалим: „Знате, ја и сада имам млечњаке!“

Не баш славно – година четрнаеста

Мислим да сам се те године први пут заљубио. Не баш славно. Види се то на свим фотографијама из тог доба. Ја намрштен. Она није ништа приметила. Могло би се о томе опширније, али не бих да она прочита...

Као и љубав – ваљана прича је увек добра зато што је нешто у њој речено до најмање појединости, али и зато што је таман исто толико прећутано, није описано, па читаоцу, као и писцу, остаје простор да замишља. Речено је прецизан сплет капилара, вена и артерија... Домаштано је оно важније – крв која туда кола, ври, узбуркава, свуда допире, снабдева и мождане ћелије и оне ништа мање важне у јагодицама прстију.

Објектив – година петнаеста

Како сам тада читао. Напросто су ми око поноћи отимали књигу из руку, јер се у школу ишло изјутра. Али, ја сам, кришом од родитеља, у продавници електроуређаја „Радиотон“ набавио четвртасту батерију и ону

малу, најмању сијалицу; уденуо бих је између „плус“ и „минус“ пипка, те сам настављао испод јоргана, гушећи се услед недостатка ваздуха. Много времена касније, о томе сам писао упоређујући овај свет са местом где се само узима ваздух за књижевност.

Те године сам био блед. У фотографској радњи „Чорбић“, где смо обично развијали слике, мајстор је ширио руке, правдао се да експозиција није добра, а можда и апарату нешто недостаје. Питао је: „Да се није раздесио објектив?“ Отац се увредио. Само је рекао: „Молим вас, пазите шта причате! То је 'кијев'!“

Нешто друго – година шеснаеста

Е, онда сам престао да читам. Код „Чорбића“ су рекли: „Види, види, експозиција се поправила!“ Боље фотографије су развеселиле моје родитеље, али их је растужило то што сам престао да читам, чак и оно што је било неопходно за школу. Посветио сам се слушању плоча. Слушалице су биле реткост, па сам од Љубише купио антифон у који су приручно били уграђени звучници од транзистора. Сликао сам се са Кепом, бубњарем групе „Смак“. Рекао сам му: „Кепе, могу ли да се сликам са тобом?“ Кепа је рекао: „Можеш!“

Уопште, веома често сам западао у такозване читалачке периоде, и нагло сам из њих иступао. Па и када сам почео да пишем – дуго сам одбијао помисао да сам писац. А није ме ни до сада сасвим напустила стара жеља, чак се некада и понадам како није касно да postanем професионални фотограф или бубњар. Биће да је за писца добро да непрестано жели да буде нешто друго. У америчким филмовима писци од најраније младости поуздано знају да ће бити писци. Нисам сасвим сигуран, али мислим да је то за њих прилично оптерећујуће.

Одлука – година седамнаеста

Овде је толико фотографија, морам да зажмурим и извучем једну, као када се извлачи коверат срећног добитника. Двоумим се, предомишљам се, посежем за

једном, па одустајем, узимам другу, опијавам, па ипак гвирнем кроз притворене капке, опајам да би можда била боља трећа... Тако је то у тим годинама... Свега много, најтежа је одлука...

Која је прича вредна спомена? Како изабрати из обиља?

Завесица црне коморе – година осамнаеста

Сличица за личну карту. Превише строга. Фотографије за исправе подразумевају озбиљност. И поред тога што је држава, која те лагано заводи у своја документа, у обрасце и у повезнице, сасвим неозбиљна. Али, то се открива тек доцније, када је касно, када нема повратка...

Пре свега тога – мајстор, већ незаобилазни Чорбић, иза твојих леђа развија платно модре боје, које је одличан контраст лицу, а и скрива сав онај крш у његовој радњи. Па Чорбић, на нарочит, „уметнички начин“, са два прста, крајње стрпљиво распоређује наборе позадине. Платно је пуно прашине и, гледано према сунцу, у ваздуху се облачају сићушне трине... Затим Чорбић говори да се исправиш. Ти звераш уоколо, посматраш све те узорке фотографија на зидовима, туђе фотографије за ђачке књижице, туђе фотографије за пасоше, туђе фотографије из војске, туђе фотографије са венчања, туђе фотографије за умрлице, туђе фотографије на порцулану, за надгробне споменике, гледаш све те призоре и постаје ти јасно да се све то и од тебе очекује... Овим или неким другим редом... „Притвори усне, гледај у апарат!“ наређује мајстор Чорбић. И ти пристајеш и на то. Притвараш усне, гледаш у апарат, лепо видиш, кроз објектив, са оне друге стране, како се завесица унутра, завесица црне коморе, начас отвара, па нагло затвара. Све ово прати један одсечан шкљоцај и задовољно цоктање мајстор Чорбића.

Следећег дана, док ти предаје четвртину плавог коверта са четири фотографије за прву личну карту, мајстор Чорбић и даље задовољно цокће језиком. Гледа те, мерка, као да размишља колико ли ће убудуће имати посла са тобом... Гледа те, као да хоће да каже како си

тек почео... Ипак, уручујући ти четвртину плавог коверта са сличицама за прву личну карту, мајстор изговара само једно театрално: „Честитам!“ Одговараш: „Нема на чему!“ Ако се сетиш, ако ниси превише запрепашћен.

Мањак лепка и трећина печата – година деветнаеста

И као да све бива оним редом... Сликали су нас на полигону, зајапурене, после бесмислене вежбе поступања у случају атомског напада. Водник је механички понављао: „Атомски с лева! Залегни лицем у земљу, главу покриј са обе шаке!“

Међутим, фотографија у војној књижици није била добро залепљена. Четни ћата претходне класе штедео је на лепку, не бих се изненадио да га је носио кући, као што је приликом сваког одсуства разносио шта стигне, зелене пешкире, кутијице спајалица, чауре са бојевог гађања, вишкове следовања сувог оброка или уље за подмазивање затварача.

Углавном, слика је убрзо отпала. Остао је само штампани квадратић и једна трећина печата Команде јединице. На том делу печата нешто пише, али то нешто није довољно да се разуме шта је стварно, уистину, у оном кругу печата било.

Један потез руком – година двадесета

Као студент волео сам да одлазим на Коларац. Пуштали су нас бесплатно, чим уђу сви они који су имали карте. Некада се дешавало да толико нас „промакне“ у велику салу, па се седело и на подовима партера или балкона. Сећам се да је тако било приликом извођења Бетовенове Девете. После је изашла слика у новинама, широк кадар, крцата сала, млади људи који постранце седе или стоје... Био сам негде међу њима. Не, не бих могао да кажем да се видим у мноштву, али се одлично сећам тог узбудљивог концерта...

Некада се, када пишем, када састављам причу, баш као што уобличавам и ове прилоге, сетим диригента Девете. Испред себе није имао партитуру, па опет,

прозивао је инструменте тако лако као да чита ноте. Један потез руком и подизао је громке, поносне тимпанисте; један поглед и јављала би се крхка пиколо флаута; снажан замах и гудачи би се узројили; па би онда само прстом уперии у фагот, који би се огласио звуком старим стотине година... А онда сви заједно... Тако је и када се пише...

Песме – година двадесет прва

Написао сам десетак песама. Покушао сам да их објавим. Међутим, срећом по мене и још већом срећом по поезију, нико није хтео да их штампа. Дабоме, тада нисам тако мислио. Био сам љут, несрећан, исцепао сам их и бацио заједно са неколико фотографија из тог доба.

Прича – година двадесет друга

Или: хиљаду девет стотина осамдесет трећа. Тек онако сам саставио једну причу. Наслов је гласио: „Мало соли“. На моје изненађење, прихватили су је у краљевачком часопису „Октобар“. Прича је била, благо речено, невешта, као и наредних десетак које сам потом, а највише две или три годишње, написао. Не поносим се тим „раним радовима“. Ипак, то је био некакав почетак. Званичан почетак. Нисам желео да их се одрекнем. Тек шест година касније помислио сам да бих могао да напишем књигу...

Од купљеног свежња примерака ондашњег „Октобра“ – остао је само један. Сада већ пожутео. Уз причу „Мало соли“ нису штампали фотографију. То није био обичај уредништва часописа. Али, и сама прича је некаква слика.

**СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА
ГОРАНА ПЕТРОВИЋА¹**

МОНОГРАФСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ:

1989.

1. Савети за лакши живот : роман уз кафу / Горан Петровић. - Београд : Књижевна омладина Србије, 1989. - 60 стр. ; 20 см. - (Едиција Пегаз ; књ. 95)
ISBN 86-7343-016-X

1993.

2. Атлас описан небом / Горан Петровић. - Нови Сад : Матица српска, 1993. - 240 стр. ; 21 см. - (Библиотека Данас)
ISBN 86-363-0254-4

1996.

3. Острво и околне приче / Горан Петровић. - Београд : Просвета, 1996. - 103 стр. ; 21 см. - (Савремена проза '96)
ISBN 86-07-00994-X

¹ Селекцију прилога за ову Библиографију направио је Горан Петровић. Обухваћена су сва издања монографија; прилози који су објављени у више различитих публикација овде су заступљени само једном библиографском јединицом. Део Библиографије који обухвата стваралаштво Горана Петровића сложен је хронолошки (у оквиру исте године азбучно према почетном слову наслова), док су радови о Горану Петровићу сређени алфабетски, према првом слову презимена аутора (више радова истог аутора азбучно према првом слову наслова). Библиографски опис сагласан је принципима Међународних стандарда ISBD(M) и ISBD(CP); код монографија није навођен податак о тиражу, нити кратка белешка о аутору.

1997.

4. Опсада цркве Светог Спаса / Горан Петровић. - Београд : Народна књига - Алфа, 1997. - 365 стр. ; 22 см. - (Библиотека Крај века)

1998.

5. Атлас описан небом / Горан Петровић. - [2. изд]. - Београд : Народна књига - Алфа, 1998. - 224 стр. ; 22 см. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)

6. Опсада цркве Светог Спаса / Горан Петровић. - [2. изд]. - Београд : Народна књига - Алфа, 1998. - 365 стр. ; 22 см. - (Библиотека Крај века)

1999.

7. Опсада цркве Светог Спаса / Горан Петровић. - 3. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 1999. - 371 стр. ; 20 см. - (Библиотека Мегахит ; књ. бр. 184)

8. Острво и околне приче / Горан Петровић. - [2. изд]. - Београд : Народна књига - Алфа, 1999. - 101 стр. ; 22 см. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)

2000.

9. Атлас, составленный небом : роман / Горан Петрович ; предисловие Милорад Павич ; перевод с сербского Лариса Савельева. - Санкт-Петербург : Амфора, 2000. - 282 стр. ; 21 см. - (Новый век)

Стр. 5-6: О Горане Петровиче, травинке из рукописи и нездешних мечтах / Милорад Павич. - Превод дела: Атлас описан небом.

ISBN 5-8301-0085-1

10. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - Београд : Народна књига - Алфа, 2000. - 327 стр. ; 22 см. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)

11. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - [2. изд]. - Београд : Народна књига - Алфа, 2000. - 327 стр. ; 22 см. - (Библиотека Крај века)

12. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - [3. изд]. - Београд : Народна књига - Алфа, 2000. - 327 стр. ; 21 см. - (Библиотека Крај века)

2001.

13. Опсада цркве Светог Спаса / Горан Петровић. - 4. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2001. - 366 стр. ; 23 см. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)

14. Осада цркве Светог Спаса : роман / Горан Петровић ; превод с сербског Лариса Савельева. - Санкт-Петербург : Амфора, 2001. - 429 стр. ; 21 см
Превод дела: Опсада цркве Светог Спаса.
ISBN 5-94278-219-9

15. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 4. изд. - Врбас : Витал ; Београд : Народна књига - Алфа, 2001. - 305 стр. ; 17 см. - (Библиотека Златни сунцокрет ; књ. 5)
Стр. 309-313: Роман као магично око / Новица Петковић. -
Стр. 314-317: Романсијерска маштарија / Радован Вучковић. -
Стр. 318-322: Читање као фантастичко чудо / Јован Делић.

16. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 5. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2001. - 327 стр. ; 21 см. - (Библиотека Крај века)

17. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 6. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2001. - 327 стр. ; 22 см. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)

18. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 7. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2001. - 327 стр. ; 22 см. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)

19. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 8. изд. - Врбас : Витал ; Београд : Народна књига - Алфа, 2001. - 305 стр. ; 17 см. - (Библиотека Златни сунцокрет ; књ. 5)
Стр. 309-313: Роман као магично око / Новица Петковић. -
Стр. 314-317: Романсијерска маштарија / Радован Вучковић. -
Стр. 318-322: Читање као фантастичко чудо / Јован Делић.

20. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 9. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2001. - 327 стр. ; 21 см. - (Библиотека Крај века)

21. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 10. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2001. - 327 стр. ; 21 см. - (Библиотека Крај века)

22. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 11. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2001. - 327 стр. ; 21 см. - (Библиотека Крај века)

2002.

23. Атлас описан небом / Горан Петровић. - 3. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2002. - 224 стр. ; 22 см. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)
ISBN 86-331-0678-7

24. Ближњи / Горан Петровић. - Београд : Народна књига - Алфа, 2002. - 126 стр. ; 22 см. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)
ISBN 86-331-0692-2

25. Опсада цркве Светог Спаса / Горан Петровић. - 5. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2002. - 371 стр. ; 20 см. - (Библиотека Мегахит ; књ. бр. 184)
ISBN 86-331-0488-1

26. Опсада цркве Светог Спаса / Горан Петровић. - 6. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2002. - 371 стр. ; 20 см. - (Библиотека Мегахит ; књ. бр. 184)
ISBN 86-331-0488-1

27. Острво и околне приче / Горан Петровић. - 3. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2002. - 120 стр. ; 22 см. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)
ISBN 86-331-0683-3

28. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 12. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2002. - 327 стр. ; 21 см. - (Библиотека Крај века)

29. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 13. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2002. - 327 стр. ; 21 см. - (Библиотека Крај века)

2003.

30. Atlas descrito por el cielo / Goran Petrović ; traducción del serbio Dubravka Sužnjević. - México D.F. : Editorial Sexto Piso, 2003. - 223 str. ; 21 cm

Prevod dela: Atlas opisan nebom.

ISBN 96-856-7909-1

31. Ближњи / Горан Петровић. - 2. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2003. - 126 стр. ; 22 см. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)

ISBN 86-331-0692-2

32. Ближњи / Горан Петровић. - 3. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2003. - 126 стр. ; 22 см. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)

ISBN 86-331-0987-5

33. Опсада цркве Светог Спаса / Горан Петровић. - 7. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2003. - 371 стр. ; 20 см. - (Библиотека Мегахит ; књ. бр. 184)

34. Опсада цркве Светог Спаса / Горан Петровић. - 8. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2003. - 371 стр. ; 20 см. - (Библиотека Мегахит ; књ. бр. 184)

ISBN 86-331-1326-0

35. Опсада цркве Светог Спаса / Горан Петровић. - [9. изд]. - Београд : Народна књига - Алфа, 2003. - XXXI, 383 стр. ; 21 см. - (Библиотека Антологија српске књижевности ; књ. бр. 5) Стр. V-XXXI: Жича и модерна прича / Радивоје Микић.

ISBN 86-331-1224-8

36. Све што знам о времену : изабрана кратка проза / Горан Петровић. - Београд : Народна књига - Алфа, 2003. - 244 стр. 17 см. - (Модерна библиотека)

ISBN 86-331-1027-X

37. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 14. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2003. - 327 стр. ; 21 см. - (Библиотека Крај века)
ISBN 86-331-0854-2

38. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 15. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2003. - 327 стр. ; 21 см. - (Библиотека Крај века)
ISBN 86-331-0854-2

39. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 16. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2003. - 327 стр. ; 22 см. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)
ISBN 86-331-1268-X

40. Soixante-neuf tiroirs : roman / Goran Petrović ; traduit du serbe par Gojko Lukić et Gabriel Iaculli. - Monaco : Éditions du Rocher, 2003. - 305 str. ; 22 cm
Prevod dela: Sitničarnica „Kod srećne ruke“.
ISBN 2-268-04471-8

2004.

41. Магазинчето „Сполука“ / Горан Петровић ; превод от србски Жела Георгиева. - София : Стигмати, 2004. - 313 стр. ; 22 см
Превод дела: Ситничарница „Код срећне руке“.
ISBN 954-9521-92-3

42. Опсада цркве Светог Спаса / Горан Петровић. - [10. изд]. - Београд : Политика; Народна књига - Алфа, 2004. - 318 стр. ; 21 см. - (Бисери светске књижевности ; књ. бр. 2)
ISBN 86-331-1363-5

43. Опсада цркве Светог Спаса / Горан Петровић. - [11. изд]. - Београд : Политика; Народна књига - Алфа, 2004. - 311 стр. ; 21 см. - (Век Политике. Бисери светске књижевности ; књ. бр. 2)
ISBN 86-331-1540-9

44. Све што знам о времену : изабрана кратка проза / Горан Петровић. - 2. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2004. -

247 стр. ; 17 cm. - (Модерна библиотека)
ISBN 86-331-1443-4

45. Sessantanove cassette / Goran Petrović ; traduzione di Dunja Badnjević. - Milano : Ponte alle Grazie, 2004. - 335 str. ; 21 cm
Prevod dela: Sitničarnica „Kod srećne ruke“.
ISBN 88-7928-688-9

46. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 17. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2004. - 327 стр. ; 22 cm. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)

47. Скела / Горан Петровић = The Ferry / Goran Petrović ; translated from the Serbian by Peter Agnone. - Београд : Народна књига - Алфа, 2004. - 95 стр. ; 22 cm. - (Модерна библиотека)
Упоредни текст на енглеском језику.
ISBN 86-331-1406-2

48. Trgovinica „Pri srećni roki“ / Goran Petrović ; prevedla Tatjana Žener. - Ljubljana : Mladinska knjiga Založba, 2004. - 296 str. ; 20 cm. - (Zbirka Roman)
Prevod dela: Sitničarnica „Kod srećne ruke“.
ISBN 86-11-16815-1

2005.

49. Атлас, составленный небом / Горан Петровић ; предисловие Милорад Павич ; перевела с сербского Лариса Савельева. - [2. изд на руском јез.]. - Санкт-Петербург : Амфора, 2005. - 311 стр. ; 19 cm
Стр. 5-6: О Горане Петровиће, травинке из рукописи и нездешних мечтах. - Превод дела: Атлас описан небом.
ISBN 5-94278-705-0

50. Книга с местом для свиданий / Горан Петровић ; перевела с сербского Лариса Савельева. - Санкт-Петербург : Амфора, 2005. - 415 стр. ; 19 cm
Превод дела: Ситничарница „Код срећне руке“.
ISBN 5-94278-715-8

51. La Mano de la Buena Fortuna / Goran Petrović ; traducción del serbio Dubravka Sužnjević. - México D.F. : Editorial Sexto Piso, 2005. - str. 333 ; 21 cm
Prevod dela: Sitničarnica „Kod srećne ruke“.
ISBN 968-5679-40-1

52. Осада цркви Свјатог спаса / Горан Петровић ; превела с сербског Лариса Савельева. - [2. изд на руском јез.]. - Санкт-Петербург : Амфора, 2005. - 510 стр. ; 19 cm
Превод дела: Опсада цркве Светог Спаса.
ISBN 5-94278-704-2

53. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - 18. изд. - Београд : Народна књига - Алфа, 2005. - 327 стр. ; 22 cm. - (Библиотека Дело) (Дела Горана Петровића)
ISBN 86-331-1897-1

54. Ситничарница „Код срећне руке“ / Горан Петровић. - [19. изд.]. - Београд : Политика : Народна књига - Алфа, 2005. - 246 стр. ; 21 cm. - (Бисери српске књижевности ; књ. бр. 28)
Стр 5-16: Живот и штиво : идеологија читања / Иван Радосављевић.
ISBN 86-331-2170-0

РАДОВИ У АНТОЛОГИЈАМА, ЗБОРНИЦИМА И СЕРИЈСКИМ ПУБЛИКАЦИЈАМА:

1983.

55. Возни ред / Горан Петровић.
У: Повеља октобра. - ISSN 0352-7751. - Год. 13, бр. 45(4)
(1983), стр. 15-20.

56. Мало соли / Горан Петровић.
У: Октобар. - ISSN 0030-1949. - Год. 18 (октобар 1983), стр. 4.

1984.

57. Листови Данила Кастратовића / Горан Петровић.
У: Повеља октобра. - ISSN 0352-7751. - Год. 14, бр. 49(4)
(1984), стр. 19-24.

1985.

58. Шест писама за портрет Драгиње Сретовић / Горан Петровић.

У: Рашка. - ISSN 0351-0719. - Год. 15, св. 22 (1985), стр. 46-48.

1988.

59. Прилог историји вештина / Горан Петровић.

У: Ибарске новости. - ISSN 0019-0977. - Год. 41, бр. 1831 (15. IX 1988), стр. 8

1989.

60. Kukavička priča / Goran Petrović.

У: Osluškivanje tišine : izbor najboljih priča sa II konkursa OZON-a / priređivači David Albahari, Mihajlo Pantić i Petar Lazić. - Beograd : Kosmos, 1989. - Str. 95.

61. Недовршена прича за читатељке са лепим крајем и још лепшим почетком / Горан Петровић.

У: Октобар. - ISSN 0030-1949. - Год. 24 (октобар 1989), стр. 15.

62. О занатима и занатлијама / Горан Петровић.

У: Књижевна реч. - ISSN 0350-4115. - Год. 18, бр. 339 (10. III 1989), стр. 10.

63. Putovanje u Oz / Goran Petrović.

У: Osluškivanje tišine : izbor najboljih priča sa II konkursa OZON-a / priređivači David Albahari, Mihajlo Pantić i Petar Lazić. - Beograd : Kosmos, 1989. - Str. 94.

64. Седам дана у животу писца / Горан Петровић.

У: Повеља. - ISSN 0352-7751. - Год. 19, бр. 1/2 (1989), стр. 80-82.

1990.

65. Извештаји (I): О слабој постојаности границе између сна и јаве / Горан Петровић.

У: Слово. - ISSN 0353-8923. - Год. 1, бр. 1 (децембар 1990), стр. 17.

66. Mala šola risanja / Goran Petrović ; prevedla Sandra Rekar. - Prevod rada: Mala škola pisanja.

U: Literatura. - ISSN 0353-5622. - Let. 2, št. 8, vol. 3 (leto 1990), str. 153.

Zajednički br. Literatura; Kњиževna reč; Quorum.

67. Moja tetka je gospođa Mesec / Goran Petrović. - Nova srpska proza / priredio Samir Sadić.

U: Stvaraње. - God. 45 (9. IX 1990), str. 844-846.

68. Moja tetka je gospođa Mesec / Goran Petrović.

U: Sveske - Zajednica kњиževnika Pančeva. - ISSN 0353-5525.

- God. 2, br. 3 (mart 1990), str. 47-49.

69. Otmiца tetke Eleonore / Goran Petrović.

U: Pančevaц. - ISSN 0350-4115. - Br. 1984(85) (28. decembar 1990), str. 11.

70. Прича у седам потеза / Goran Petrović.

U: Kњиževna reč. - ISSN 0350-4115. - God. 19, br. 364 (25. V 1990), str. 21.

Zajednički br. Kњиževna reč; Quorum; Literatura.

71. Човек није тица / Goran Petrović.

U: Повеља. - ISSN 0352-7751. - God. 20, br. 1/2 (1990), str. 34.

1991.

72. Geograf Idrisi i sinovi / Goran Petrović. - Panorama mlade srpske proze / priredio Nenad Šaponja.

U: Polja. - ISSN 0032-3578. - God. 37 (decembar 1991), str. 471.

73. Извештаји (II): О јануару 1991 / Goran Petrović.

U: Слово. - ISSN 0353-8923. - God. 2, br. 2 (januar 1991), str. 27.

1992.

74. Мала бајка о великој небеској башти / Goran Petrović.

U: Kњиževna reč. - ISSN 0350-4115. - God. 21, br. 395 (11. V 1992), str. 14.

75. Прича без наслова / Горан Петровић.
У: Свеске - Заједница књижевника Панчева. - ISSN 0353-5525.
- Год. 4, бр. 14 (1992), стр. 26-30.

76. Шест листова смиља / Горан Петровић.
У: Повеља. - ISSN 0352-7751. - Год. 22, бр. 1/2 (1992), стр. 14-6.

1993.

77. Из хронике тајног друштва / Горан Петровић.
У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Год. 90, бр. 28687 (22. август 1993), стр. 16.

78. Трска / Горан Петровић.
У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 169, књ. 451, св. 6 (1993), стр. 899-904.

1994.

79. Месец над тепсијом / Горан Петровић.
У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 170, књ. 454, св. 5 (новембар 1994), стр. 568-578.

80. Расправа са Фернандом Магеланом или аутопоетика у облику дијалога / Горан Петровић.
У: Повеља. - ISSN 0352-7751. - Год. 24, бр. 1/2 (1994), стр. 32-34.

1995.

81. Drugi dan / Goran Petrović.
У: Реč. - ISSN 0354-5288. - God. 2, br. 14 (oktobar 1995), str. 5-16.

82. Жена која пева / Горан Петровић.
У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Год. 92, бр. 29258 (2. април 1995), стр. 18.

83. Sedmi dan / Goran Petrović.
У: Реč. - ISSN 0354-5288. - God. 2, br. 10 (jun 1995), str. 13- 16.

84. Трећи дан / Горан Петровић.
У: Повеља. - ISSN 0352-7751. - Год. 25, бр. 4 (1995), стр. 3-9.

85. Umesto Arijadnine niti / Goran Petrović. - Reč povodom dodele književne stipendije „Borislav Pečić“.
U: Reč. - ISSN 0354-5288. - Br. 5 (januar 1995), str. 113.

1996.

86. Дванаести дан / Горан Петровић.
У: Књижевност. - ISSN 0023-2408. - Год. 50, књ. 102, бр. 9/10 (1996), стр. 994-1000.

87. Епистола / Горан Петровић.
У: Повеља. - ISSN 0352-7751. - Год. 36, бр. 2/3 (1996), стр. 127-128.

88. Reči / Goran Petrović. - Srpska erotska priča / priredili Vasa Pavković i Dejan Plić.
U: Reč. - ISSN 0354-5288. - God. 3, br. 20 (april 1996), str. 52-54.

89. Reči / Goran Petrović.
U: Šarobna šuma : srpska erotska priča / priredili Vasa Pavković i Dejan Plić. - Beograd : Radio B92, 1996. - (Biblioteka Reč). - ISBN 86-7963-042-X. - Str. 205-210.

90. Слике са изложбе / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2400 (27. децембар 1996) стр. 34-35.

1997.

91. Атлас, составленный небом : роман / Горан Петровић ; превод с сербског Лариса Савельева ; предисловие Милорад Павич. - Стр. 21: О Горане Петровиће, травинке из рукописи и нездешних мечта. - Превод дела: Атлас описан небом.
У: Иностранная литература. - ISSN 0130-6545. - Бр. 6 (июнь, 1997), стр. 20-125.

92. Из хронике тајног друштва / Горан Петровић.
У: Тајно друштво : Антологија младих српских приповедача / Приредио Васа Павковић. - Вршац : КОВ, 1997. - (Библиотека Антологије). - Стр. 119-124.

93. Кратко земљоописаније Острва и околних прича / Горан Петровић.

У: Крагујевачко читалиште. - Год. 3, бр. 4 (април 1997), стр. 13.

94. На спруду / Горан Петровић.

У: Зборник Тринаестих књижевних сусрета „Савремена српска проза“, 8-9 новембар 1996. - Трстеник : Народна библиотека „Јефимија“; Културно-просветна заједница, 1997. - (Савремена српска проза ; зборник бр. 9). - Стр. 93-97.

95. О занатима и занатлијама : Одгајивачи птица које лете, Заљубљеник у градски превоз, Надзорници раста винове лозе, Онај који заодева погледом, Галериста сопствених портрета / Горан Петровић.

У: Књижевне новине. - ISSN 0023-2416. - Год. 49, бр. 960/961 (15. октобар - 1. новембар 1997), стр. 12.

96. О занатима и занатлијама : Онај који се вози на вртешици, Путници за Санта Крус и другде, Ослушкивачи ноћи / Горан Петровић.

У: Репортер. - ISSN 1450-975X . - Год. 1, бр. 8, (28. август 1997), стр. 44.

97. Осамнаести дан / Горан Петровић.

У: Итака. - ISSN 0354-6977. - Бр. 1 (Видовдан 1997), стр. 159-162.

98. Острво / Горан Петровић.

У: Антологија српске приповетке : (1945-1995) / приредио Михајло Пантић. - Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 1997. - (Библиотека Избор). - ISBN 86-17-05090-X. - Стр. 383-395.

99. Слутња / Горан Петровић.

У: Хорхе Луис Борхес / приредили Радивоје Константиновић, Филип Матић и Марко Недић. - Београд : Завод за уџбенике и наставна средства : Српска књижевна задруга : Југословенско удружење латиноамериканиста, 1997. - ISBN 86-17-05979-6. - Стр. 373.

100. Тајни пролаз / Горан Петровић.

У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Год. 94, бр. 30197 (15. новембар 1997).

101. Три јесени и сам почетак зиме / Горан Петровић.

У: Свеске - Заједница књижевника Панчева. - ISSN 0353-5525. - Год. 9, бр. 36/37 (септембар 1997), стр. 49-51.

102. Ух! / Горан Петровић. - Лист књиге.

У: Демократија. - ISSN 0353-6629. - Год. 1, бр. 310/311 (20-21. децембар 1997), стр. 3.

103. Шест листова смиља / Горан Петровић. - Најлепше приче савремених српских приповедача (по сопственом избору) II део / приредио Миролуб Јоковић.

У: Рашка. - ISSN 0351-0719. - Год. 27, бр. 31 (1997), стр. 166-169.

1998.

104. Ближњи / Горан Петровић.

У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 174, књ. 461, св. 1 (јануар 1998), стр. 5-10.

105. Између светла и таме / Горан Петровић. - Реч поводом доделе награде „Меша Селимовић“.

У: Вечерње новости. - ISSN 0350-4999. - Год. 45 (22. јануар 1998), стр. 18.

106. Piskaralo / Goran Petrović.

У: Na tragu : srpska krimi-priča / priredili Vasa Pavković i Dejan Ilić. - Pančevo : Knjižara „Prota Vasa“, 1998. - Str. 239-244.

107. Sunčanica / Goran Petrović. - Rubrika: Figure.

У: Reč. - ISSN 0354-5288. - God. 5, br. 41 (januar 1998), str. 5-9.

1999.

108. Диван дан / Горан Петровић.

У: Књижевне новине. - ISSN 0023-2416. - Год. 52, бр. 1000/1001/1002 (1 и 15. XI и 1. XII 1999), стр. 18.

109. Загледаност у литературу / Горан Петровић.
У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Год. 96, бр. 30787 (10. јун 1999).
110. Наша мера / Горан Петровић.
У: Ибарске новости. - ISSN 0351-0719. - Год. 52, бр. 2409 (1. октобар 1999), стр. 12.
111. Реч, Рача / Горан Петровић. - Реч поводом доделе „Рачанске повеље“.
У: Рачански зборник. - ISSN 0354-9356. - Бр. 4 (1999), стр. 133-134.
112. Случај у Балканској улици / Горан Петровић.
У: Репортер. - ISSN 1450-975X . - Год. 3, бр. 71 (1. септембар 1999), стр. 51.
113. Три есени и самото начало на зимата / Горан Петровић; преводач Мила Васов. - Превод рада: Три јесени и сам почетак зиме.
У: Мост (Ниш). - ISSN 0580-0293. - Бр. 159/160 (1999), стр. 50-54.
- 2000.
114. Zavesa / Goran Petrović.
У: Reporter. - ISSN 1450-975X . - God. 4, br. 114 (28. jun 2000), str. 39.
115. Iz sitničarnice „Kod srećne ruke“ / Goran Petrović.
У: Knjige. - ISSN 1450-7765. - God. 3, br. 6 (oktobar 2000), стр. 20-21.
116. Из ситничарнице „Код срећне руке“ / Горан Петровић.
У: Књижевне новине. - ISSN 0023-2416. - Год. 53, бр. 1021/1022 (1. и 15. новембар 2000), стр. 11.
117. Историја / Горан Петровић ; превод с сербског Жанна Гилёва. - Превод рада: Прича.
У: Иностранная литература. - ISSN 0130-6545. - 9 (2000), стр. 125-130.

118. Слова / Горан Петровић ; превод с сербског Жанна Гилёва. - Превод рада: Речи.
У: Иностранна литература. - ISSN 0130-6545. - Бр. 9 (2000), стр. 122-125.

119. Часови потпуног читања / Горан Петровић.
У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 176, књ. 466, св. 10 (октобар 2000), стр. 437-454.

120. Шест листочков бессмертника / Горан Петровић ; превод с сербског Жанна Гилёва. - Превод рада: Шест листова смиља.
У: Иностранна литература. - ISSN 0130-6545. - 9 (2000), стр. 118-122.

2001.

121. Из хронике тајног друштва / Горан Петровић.
У: Српске прозаиде : антологија песама у прози / приредила Бојана Стојановић-Пантовић. - Београд : Нолит, 2001. - (Библиотека Градина. Нолитови цветници). - ISBN 86-19-02208-3. - Стр. 296-298.

122. Између читања и писања / Горан Петровић. - Реч поводом доделе „Виталове“ награде. - Додатак: Култура - уметност - наука, стр. 3.
У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Год. 98, бр. 31338 (27. јануар 2001).

123. Магазинчето „За всеки по нешто“ / Горан Петровић ; преводе от србски Мила Васов. - Превод рада: Ситничарница „Код срећне руке“ (одломак романа).
У: Мост (Ниш). - ISSN 0580-0293. - Бр. 166/167 (2001), стр. 29-31.

124. Мало, а у малом много / Горан Петровић. - Реч поводом доделе Октобарске награде.
У: Ибарске новости. - ISSN 0351-0719. - Год. 54, бр. 2513 (12. октобар 2001), стр 3.

125. Може ли човек да лебди сам / Горан Петровић.
У: Мала кутија : најкраће српске приче XX века / приредио Михајло Пантић. - Београд : Југословенска књига, 2001. - ISBN 86-7411-050-9. - Стр. 213.

126. Може ли човекот да летка сам. / Горан Петровић ;
перевод од српски Тања Урошевиќ. - Превод рада: Може ли
човек да лебди сам.

У: Мала кутија: 100 најкратки српски раскази на XX век /
приредувач Михајло Пантиќ. - Скопје : Македонски ПЕН
центар, 2001. - ISBN 9989-36-058-8. - Стр. 151.

127. Прилика / Горан Петровић.

У: Књижевни гласник. - ISSN 1451-0065 . - Бр. 1 (јануар -
февруар 2001), стр. 134-135.

128. Прича о причању / Горан Петровић.

У: Алфа. - ISSN 1451-043X. - Бр. 1 (2001), стр. 3.

129. Реч о речима / Горан Петровић. - Реч поводом доделе
НИН-ове награде.

У: НИН. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2614 (1. февруар 2001), стр.
32-33.

130. Reči / Goran Petrović.

У: Mala knjiga velikih ljubavi : najlepše ljubavne priče / priredio i
izabrao Danilo Jokanović. - Novi Beograd : Libretto, 2001. - Str.
239-243.

2002.

131. Aus der Chronik eines Geheimbundes / Goran Petrović ; aus
dem Serbischen von Christine Okresek und Klaus Detlef Olof. -
Prevod rada: Iz hronike tajnog društva.

У: Lichtungen. - ISSN 1012-4705. - 92 (23) Jg. (2002), стр. 81-83.

132. Die Wörter / Goran Petrović ; aus dem Serbischen von
Christine Okresek und Klaus Detlef Olof. - Prevod rada: Reči.

У: Lichtungen. - ISSN 1012-4705. - 92(23) Jg. (2002), стр. 83-85.

133. Erzählung / Goran Petrović ; aus dem Serbischen von

Christine Okresek und Klaus Detlef Olof. - Prevod rada: Priča.

У: Lichtungen. - ISSN 1012-4705. - 92(23) Jg. (2002), стр. 85-88.

134. Z kroniki tajnego stowarzyszenia / Goran Petrović ; przekład
Danuta Cirić-Straszyńska. - Prevod rada: Iz hronike tajnog
društva.

У: Arkusz. - ISSN 1231-9783. - Nr 3 (124) (marzec 2002), стр. 6-
7.

135. Matica / Goran Petrović.

У: Balcanis. - ISSN 1580-7509. - Let. 2, št. 04 (jesen 2002), str. 92-94.

136. О ближњем / Горан Петровић. - Додатак: Култура - уметност - наука. - Год. 44, бр. 28, стр. 3.

У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Год. 99, бр. 31953 (19. октобар 2002)

137. О чему је овде реч / Горан Петровић. - Реч на уручењу награде Народне библиотеке Србије за најчитанију књигу. - Додатак: Култура - уметност - наука. - Год. 44, бр. 48, стр. 3. У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Год. 99, бр. 31733 (9. март 2002).

138. Све што знам о времену / Горан Петровић.

У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 178, књ. 470, св. 4 (октобар 2002), стр. 405-421.

139. Слике са изложбе / Горан Петровић.

У: Sarajevske sveske. - ISSN 1512-8539. - N°1 (2002), str. 193-197.

2003.

140. Године и тренуци / Горан Петровић. - Реч поводом доделе награде „Бора Станковић“. - Додатак: Култура - уметност - наука. - Год. 47, бр. 50, стр. 4.

У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Век 1, бр. 32118 (5. април 2003).

141. Големият разговор / Горан Петровић ; превод Жела Георгиева. - Превод рада: Велика прича.

У: Мост (Ниш). - ISSN 0580-0293. - Бр. 175/176 (март - јуни 2003), стр. 70-71.

142. Зевс, Хера и Ехо / Горан Петровић.

У: Зборник Деветнаестих књижевних сусрета „Савремена српска проза“, 8-9 новембар 1996. - Трстеник : Народна библиотека „Јефимија“ : Културно-просветна заједница, 2003. - (Савремена српска проза ; зборник бр. 15). - ISBN 86-83191-09-5. - Стр. 111-113.

143. Pan Polovski / Goran Petrović ; przełożyła Danuta Cirlić-Straszyńska. - Prevod rada: Atlas opisan nebom (odlomak romana).

U: Tygiel Kultury. - ISSN 1425-8587. - Nr. 7/9 (91/93) (2003), str. 146.

144. Pictures at an Exhibition / Goran Petrović ; translated by Peter Agnone. - Prevod rada: Slike sa izložbe.

U: The Man Who Ate Death: an Anthology of Contemporary Serbian Stories / Selected by Mihajlo Pantić. - Belgrade : Serbian PEN, 2003. - ISBN 86-84-555-01-5. - Str. 289-294.

145. Пронађите и заокружите књижевност / Горан Петровић.

У: Књижевни магазин. - ISSN 1451-0421. - Год. 3, бр. 24 (јун 2003), стр. 2-3.

146. Reči / Goran Petrović.

U: Oslobođanje lektire : antologija srpske kratke priče / priredio Igor Marojević. - Zagreb : Naklada MD, 2003. - (Biblioteka Živi jezici). - ISBN 953-217-056-X. - Str. 77-82

147. Soixante-neuf tiroirs / Goran Petrović ; traduit du serbe par Gojko Lukić et Gabriel Iaculli. - Prevod rada: Sitničarnica „Kod srećne ruke“ (odlomak romana).

U: Lire. - ISSN 0338-5019. - N° 314 (avril 2003), str. 50-54.

148. Студентски / Горан Петровић.

У: Знак. - ISSN. 0351-5230. - Год. 32, бр. 26-27 (април - мај 2003), стр. 11.

2004.

149. Ближен / Горан Петровић ; от сръбски Жела Георгиева. - Превод рада: Ближни.

У: Съвременник. - ISSN 0204-6962. - Год. 32, бр. 2 (2004), стр. 318-325.

150. Виђено / Горан Петровић.

У: НИН. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2813 (25. новембар 2004), стр. 63.

151. Dah i iskra / Goran Petrović.

U: Ekranzacije : Simpozijum 27. Festivala filmskog scenarija. - Vrnjačka Banja : Kulturni centar Vrnjačke Banje : Festival filmskog scenarija, 2004. - ISBN 86-902639-5-0. - Str. 45-53.

152. Everything I know about time / Goran Petrović ; translated from Serbian by Peter Agnone. - Prevod rada: Sve što znam o vremenu.

U: Northwest Review. - ISSN 0029-3423. - Vol. 42, Nu. 3 (2004), str. 85-105.

153. Изгубљено / Горан Петровић.

У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2805 (30. септембар 2004), стр. 55.

154. Испод таванице која се љуспа / Горан Петровић.

У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 180, књ. 474, св. 5 (новембар 2004), стр. 587-589.

155. Капија / Горан Петровић.

У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2809 (28. октобар 2004), стр. 59.

156. Картини от изложба / Горан Петровић ; от срѣбски Жела Георгиева. - Превод рада: Слике са изложбе.

У: Съвременник. - ISSN 0204-6962. - Год. 32, бр. 2 (2004), стр. 308-312.

157. Кућа / Горан Петровић.

У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2791 (24. 6. 2004), стр. 67.

158. Mots / Goran Petrović ; traduit par Anastase S. Branica. - Prevod rada: Рећи.

U: Nouvelle prose serbe / textes réunis par Mirjana Avramović-Ouaknine et Aleksandar Gatalica. - Lausanne : Editions L'Age d'Homme, 2004. - (Collection Petite bibliothèque slave ; 25). - ISBN 2-8251-1836-X. - Str. 89-97.

159. Наднаслов / Горан Петровић.

У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2793 (8. 7. 2004), стр. 55.

160. Ништа / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2815 (9. 12. 2004), стр. 59.
161. Отворити макар душу / Горан Петровић. - Додатак:
Култура - уметност - наука. - Год. 46, бр. 13.
У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Век 2, год. 1, бр. 32468 (27.
март 2004), стр. В4.
162. Острво / Горан Петровић.
У: Постмодерна српска фантастика : хрестоматија прича /
приредио Сава Дамјанов. - Нови Сад : Дневник, 2004. -
(Едиција Антологије). - ISBN 86-84097-40-8. - Стр. 320-335.
163. Острів / Горан Петровић ; переклад Алла Татаренко. -
Превод рада: Острво.
У: Антологија сербської постмодерної фантастики / Сава
Дам'янов. - Львів : Піраміда, 2004. - ISBN 966-8522-07-9. -
Стр. 242-256.
164. Папир / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2801 (2. 9. 2004), стр. 45.
165. Превод / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2817 (23. 12. 2004), стр. 61.
166. Профил / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2795 (22. 7. 2004), стр. 47.
167. Разказ / Горан Петровић ; от сръбски Жела Георгиева. -
Превод рада: Прича.
У: Сьвременник. - ISSN 0204-6962. - Год. 32, бр. 2 (2004), стр.
325-330.
168. Реченице / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2807 (14. октобар 2004), стр.
47.
169. Сасвим случајан избор фотографија. / Горан Петровић
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2811 (11. новембар 2004), стр.
49.

170. Скела = The Ferry / Goran Petrović ; translated from the Serbian by Peter Agnone. - Упоредни текст на енглеском јез. У: 200 година модерне српске државе : свечаност II, Орашац. - Београд : Министарство културе и медија Републике Србије : Народна библиотека Србије, 2004. - ISBN 86-85033-03-9. - Стр. 41-82.

171. Со / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2799 (19. 8. 2004), стр. 49.

172. Тајни пролаз / Горан Петровић.
У: Плејада величанствених / Рада Саратлић. - Београд : Политика : Народна књига - Алфа, 2004. - ISBN 86-331-1827-0. - Стр. 14-15.

173. Тишина / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2797 (5. 8. 2004), стр. 55.

174. Три есени и самото начало на зимата / Горан Петровић ; от сръбски Жела Георгиева. - Превод рада: Три јесени и сам почетак зиме.
У: Съвременник. - ISSN 0204-6962. - Год. 32, бр. 2 (2004), стр. 313-318.

175. Тъкмо се готвех за един от своите разкази / Горан Петровић ; превела Жела Георгиева. - Превод рада: Прича.
У: Мост (Ниш). - ISSN 0580-0293. - Бр. 185 (ноември-декември 2004), стр. 19-26.

176. Una historia grande / Goran Petrović ; traducción del serbio Dubravka Sužnjević. - Prevod rada: Velika priča. - Suplemento de cultura Confabulario.
У: El Universal. - ISSN 0214-5707. - Año 1, núm. 2 (1.5.2004).

177. Ципеле / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2803 (16. 9. 2004), стр. 58.

2005.

178. Врт / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2846 (14. 7. 2005), стр. 51.

179. Главе / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2840 (2. 6. 2005), стр. 46.

180. Дах / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2848 (28. 7. 2005), стр. 55.
181. Допуна / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2851 (18. 8. 2005), стр. 47.
182. La Mano de la Buena Fortuna / Goran Petrović ; traducción del serbio Dubravka Sužnjević. - Prevod rada: Sitničarica „Kod srećne ruke“ (odlomak romana).
У: La Jornada (Mexico. Impresa). - ISSN 0188-2392. - Año 21, núm. 7532 (13 de agosto de 2005).
183. Плен / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2828 (10. 3. 2005), стр. 60.
184. Прозори / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2823 (3. 2. 2005), стр. 53.
185. Публика / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2844 (30. 6. 2005), стр. 51.
186. Путовање / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2832 (7. 4. 2005), стр. 51.
187. Равномерност / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2834 (21. 4. 2005), стр. 52.
188. Разврставање / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2836 (5. 5. 2005), стр. 57.
189. Разлика / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2821 (20. 1. 2005), стр. 50.
190. Ране / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2826 (24. 2. 2005), стр. 48.
191. Сведочанство / Горан Петровић.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2838 (19. 5. 2005), стр. 46.
192. Στὸν ὕφαλο / Горан Петровић ; Μετάφραση ἀπὸ τὰ οερδιχὰ Ραντοβαν Μπρκοβιτς. - Превод рада: На спруду.
У: Ινδικтос. - ISSN 1106-9279. - Τεύχος 19 (απριλιος 2005), стр. 46-53.

193. Трагови / Горан Петровић.

У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2830 (24. 3. 2005), стр. 57.

194. Хотел / Горан Петровић.

У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2819 (6. 1. 2005), стр. 49.

195. Чаршави / Горан Петровић.

У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2842 (16. 6. 2005), стр. 49.

196. Штампа / Горан Петровић.

У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2853 (1. 9. 2005), стр. 49.

ДРАМАТИЗАЦИЈЕ:

197. Опсада цркве Светог Спаса / Кокан Младеновић. -

Драматизација романа: Опсада цркве Светог Спаса.

У: Повеља. - ISSN 0352-7751. - Год. 31, бр. 3 (2001), стр. 5-52.

ИНТЕРВЈУИ

1994.

198. Корист од провинције / Горан Петровић ; [разговор водио] Милош Милишић.

У: Борба. - ISSN 0350-7440. - Год. 72 (20. децембар 1994), стр. 16.

199. Пасијанс у плавом / Горан Петровић ; [разговор водила] Јасмина Лекић.

У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2249 (4. фебруар 1994), стр. 42-43.

1995.

200. Роман о четири времена / Горан Петровић ; [разговор водила] Б. [Бојана] Милосављевић.

У: Ибарске новости. - ISSN 0351-0719. - Год. 48, бр. 2162 (12. јануар 1995), стр. 5.

1996.

201. Кројење јаве / Горан Петровић ; [разговор водила] Јасмина Лекић. - Додатак: Књига.

У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2391 (25. октобар 1996), стр. 30-31.

1997.

202. Попети се на брдо / Горан Петровић ; [разговор водио] Д. Јелисавчић.

У: Демократија. - ISSN 0353-6629. - Н.С. Год. 1, бр. 231/232, (4-5. октобар 1997), стр. 10.

203. Priča o Žiči / Goran Petrović ; [razgovor vodila] D. Vuković.
У: Blic. - ISSN 0354-9283. - God. 2, br. 340 (24. 10. 1997).

204. U priči, pobegloj od ljudi / Goran Petrović ; [razgovor vodio Rade Savić]. - Dodatak: Svet knjige, str. 3.

У: Naša borba. - ISSN 0354-6217. - God. 3, br. 985 (21. oktobar 1997).

1998.

205. Живимо прилично насумице / Горан Петровић ; [разговор водио] Милован Марчетић.

У: Репортер. - ISSN 1450-975X. - Год. 2, бр. 21 (26. фебруар 1998), стр. 39-41.

206. Заседа за Светог Саву / Горан Петровић ; [разговор водила] Милица Пурић.

У: Демократија. - ISSN 0353-6629. - Н.С. Год. 2, бр. 338 (19. јануар 1998), стр. 9.

207. На дну океана историје / Горан Петровић ; [разговор водила] Вера Гавриловић. - Додатак: Свијет културе.

У: Побједа. - ISSN 0350-4379. - Год. 54, бр. 11534 (24. јануар 1998), стр. 11.

208. Nagrade kao iskušenja / Goran Petrović ; Razgovarao Nenad Šaropnja.

У: Nedeljni dnevnik. - ISSN 0354-9429. - God. 2, br. 69 (16. јануар 1998), str. 30-31.

209. Пешице у прошлост / Горан Петровић ; [разговор водио] Драган Богутовић.

У: Вечерње новости. - ISSN 0350-4999. - Год. 44 (9. јануар 1998), стр. 22.

210. Pisac ne trasira vidike / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Mila Milosavljević.

У: Blic. - ISSN 0354-9283. - God. 3, br. 534 (16. jun 1998), str 11.

211. Причу ваља задобити, а не венац славе / Горан Петровић ; [разговор водио] Драган Бајовић.

У: Ибарске новости. - ISSN 0351-0719. - Год. 51, бр. 2322 (30. јануар 1998), стр. 11.

212. Развезивање поетских чворишта / Горан Петровић ; [разговор водио] Ненад Шапоња.

У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 174, књ. 461, св. 1 (јануар 1998), стр. 198-204.

213. Све наше опсаде / Горан Петровић ; [разговор водио] Јован Јањић.

У: НИН. - ISSN 0027-6685. - Бр. 20458 (5. фебруар 1998), стр. 39-40.

214. Strah od reči / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Ivana Janković. - Dodatak: Knjiga, str. 4.

У: Danas. - ISSN 1450-538X. - God. 2, br. 258 (22. februar 1998).

215. Тајни пролаз за бег од историје / Горан Петровић ; [разговор водила] Дејана Вуковић.

У: Глас јавности. - ISSN 1450-7218. - Год. 1, бр. 164 (3. новембар 1998), стр. 12.

216. Čitalac ne sme da „diše“ van knjige / Goran Petrović ; razgovarao Ivan Radosavljević.

У: Reč. - ISSN 0354-5288. - God. 5, br. 41 (januar 1998), str. 10-15.

1999.

217. Oni sjaje najdubljim mrakom / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Nataša Janković.

У: Blic. - ISSN 0354-9283. - Бр. 808 (30. april 1999), str. 11.

2000.

218. Oni gaze ostatke ostataka sopstvenog dostojanstva / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Tatjana Nježić.

У: Блиц. - ISSN 0354-9283. - Бр. 1317/8 (30. септембар -1. октобар 2000), стр. 9.

219. Повест века - низ залудних љубави / Горан Петровић ; [разговор водио] Милош Милишић.

У: Борба. - ISSN 0350-7440. - Год. 78, бр. 350 (15. децембар 2000), стр. 6

220. U nas je i dno tanjira veće od oboda tanjira / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Sanja Domazet.

У: Данас. - ISSN 1450-538X. - Год. 4/5, бр. 1188/1191 (30. децембар 2000. - 2. јануар 2001), стр 44-45.

2001.

221. Вера у реч и језик / Горан Петровић ; [разговор водио] Д.[Драган] Бг.[Богутовић].

У: Вечерње новости. - ISSN 0350-4999. - Год. 48 (20. јул 2001), стр. 19.

222. Време је да се све претресе / Горан Петровић ; [разговор водили] Радмила Станковић, Јован Јањић.

У: НИН. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2613. - (25. јануар 2001), стр 35-38.

223. Додир два света / Горан Петровић ; [разговор водио] Зоран Радисављевић.

У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Год. 97, бр. 31333 (22. јануар 2001), стр. 14.

224. О љубави и читању / Goran Petrović ; [razgovor vodio] Milovan Marčetić.

У: Reporter. - ISSN 1450-975X. - Год. 4, бр. 143 (17. јануар 2001), стр. 48-50.

225. Одметнути приповедачи / Горан Петровић.

У: Тупо перо : десета деценија / [разговоре водио] Зоран Хр. Радисављевић. - Београд : Дерета; Рашка : Градац, 2001. - (Библиотека Дијалог; коло 1; књ. 1). - ISBN 86-7346-166-9. - Стр. 242-244.

226. Писац и околне приче / Горан Петровић.
У: Слике душе / [разговоре водио] Милан Никодијевић. -
Врњачака Бања : Народна библиотека „Душан Радић“, 2001. -
(Библиотека Fons Romanus). - ISBN 86-82-843-13-7. - Стр. 31-
45.
227. Поезија је свуда око нас / Горан Петровић ; [разговор
водио] Михајло Пантић.
У: Свет речи. - ISSN 1450-6211. - Бр. 13/14 (2001), стр. 5-6.
228. Помирење два света / Горан Петровић.
У: Тупо перо : десета деценија / [разговоре водио] Зоран Хр.
Радисављевић. - Београд : Дерета; Рашка : Градац, 2001. -
(Библиотека Дијалог; коло 1; књ. 1). - ISBN 86-7346-166-9. -
Стр. 240-242.
229. Расветљавање мрачних углова историје / Горан Петровић
; [разговор водио] Драган Бајовић.
У: Ибарске новости. - ISSN 0351-0719. - Год. 54, бр. 2478 (2.
фебруар 2001), стр. 12.
230. Хватач паралелних прилика / Горан Петровић ; [разговор
водио] Оливера Ђурђевић.
У: Глас јавности. - ISSN 1450-7218. - Год. 4, бр. 877 (13.
јануар 2001), стр 14.
231. Читање је уметност / Горан Петровић ; разговарала
Љубинка Милинчић.
У: Алфа. - ISSN 1451-043X. - Бр. 1 (2001), стр. 9-10.
232. Читање као авантура / Горан Петровић ; [разговор водио]
Драган Богутовић.
У: Вечерње новости. - ISSN 0350-4999. - Год. 48 (22. јануар
2001), стр. 19.
233. Читање као вид живота / Горан Петровић ; [разговор
водио] Нина Попов.
У: Дневник. - ISSN 0350-7556. - Год. 57, бр. 19395 (6. фебруар
2001), стр. 11.

2002.

234. Век потрошен на сабирање заблуда / Горан Петровић ; [разговор водио] Милета Аћимовић Ивков.
У: Глас југа. - ISSN 1451-4206. - Год. 2, бр. 18 (децембар 2002), стр. 12-13.

235. Da prepoznamo zlo / Goran Petrović; [razgovor vodio] Milivoje Mladenović.
U: Ludus. - ISSN 0354-3137. - God. 10, br. 93, (2002), str. 8.

236. За блискошћу се од памтивека трагало / Горан Петровић ; [разговор водио] Милош Милишић.
У: Борба. - ISSN 0350-7440. - Год. 79, бр. 334/335 (30. новембар - 1. децембар 2002), стр. 5.

237. Имам на уму имагинарне читаоце / Горан Петровић ; [разговор водила] Радмила Гикић-Петровић.
У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 178, књ. 470, св. 4 (октобар 2002), стр. 565-573.

238. Pišem da bih održao vlažnost oka / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Tatjana Nježić.
U: Blic. - ISSN 0354-9283. - Br. 2043 (18. oktobar 2002), str. 28

239. Svaki pojedinac je pod opsadom / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Tatjana Nježić.
U: Blic. - ISSN 0354-9283. - Br. 1809 (22. februar 2002), str. 11.

2003.

240. Afortunado, quien „al menos intuye la vibración correcta de las palabras / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Dubravka Suznjevic.
U: La Jornada. - ISSN 0188-2392. - (17. diciembre 2003), str. 5a

241. Бродоломник који је заборавио бродолом / Горан Петровић ; [разговор водила] Јелена Косановић.
У: Вечерње новости. - ISSN 0350-4999. - Год. 50 (6. јул 2003), стр. 14.

242. Време као део тела / Горан Петровић ; [разговор водио] Милан Живановић.
У: Дневник. - ISSN 0350-7556. - Год. 61, бр. 20100 (26. јануар 2003), стр. 20.

243. Goran Petrovic asume la literatura como „una especie de escapismo“ / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Dubravka Suznjević.
U: La Jornada. - ISSN 0188-2392. - (16. diciembre 2003), str. 3a.
244. Земља се гради од - презимена / Горан Петровић ; [разговор водила] Вукица Стругар.
У: Вечерње новости. - ISSN 0350-4999. - Год. 51 (31. децембар 2003, 1-2. јануар 2004), стр. 58.
245. Откуцавање личних судбина / Горан Петровић ; [разговор водила] Анђелка Цвијић.
У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Год. 99, бр. 32030 (6-7. јануар 2003), стр. А14.
246. Priča važnija od istorije / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Tatjana Nježić.
U: Blic. - ISSN 0354-9283. - Br. 2452 (8. decembar 2003), str. 26-27.
247. Прича је нокаут / Горан Петровић ; [разговор водио] Михајло Пантић ; приредио Милован Марчетић.
У: Књижевни магазин. - ISSN 1451-0421. - Год. 3, бр. 21 (март 2003), стр. 16-18.
248. Sagledajmo sebe i druge / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Tatjana Nježić.
U: Blic. - ISSN 0354-9283. - Br. 2202 (29. mart 2003), str. 20
249. Svoje rukopise doživljam kao centar sveta / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Nataša Anđelković.
U: Blic News. - ISSN 1450-8842. - Br. 157 (6. januar 2003), str. 38-40.
250. Тиха расправа са рукописом / Горан Петровић ; интервју водила Биљана Андоновска.
У: Знак. - ISSN. 0351-5230. - Год. 32, бр. 26/27 (април - мај 2003), стр. 12-14.

2004.

251. Bilo je mnogo sprudova za ova dva veka / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Milica Jovanović.

U: Danas. - ISSN 1450-538X. - God. 8, br. 2326 (10. februar 2004), str. 8.

252. Велика опомена / Горан Петровић ; [разговор водила] Душица Милановић.

У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Бр. 32721, Век други, год. прва (9. децембар 2004), стр. 17.

253. Исто што и осликавање цркве / Горан Петровић ; [разговор водила] Р. [Рада] С. [Саратлић].

У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Век 2, год. 1, бр. 32423 (11. фебруар 2004), стр. Б4.

254. Pogled skozi okno me ne zanima / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Tanja Lesničar-Pučko.

U: Dnevnik (Ljubljana). - ISSN 1318-0320. - Let. 54 (26. 11. 2004), str. 16.

255. Pogled skozi orošeno steklo / Goran Petrović ; [razgovor vodio] Igor Bratož. - Dodatak: Književni listi.

U: Delo (Ljubljana). - ISSN 0350-7521. - (8. decembra 2004), str. 11.

256. Srbi su preskočili neke od epoha / Goran Petrović ; [razgovor vodio] Ivan Ivačković.

U: Nedeljni telegraf. - ISSN 0354-8899. - Br. 405 (28. januar 2004), стр. 32-33.

257. U putu od obale do obale / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Sanja Milić.

U: Repoter. - ISSN 1450-975X. - God. 8, br. 279 (10. februar 2004), str. 40-42.

258. Una babele di storie e di sogni : dialogo con Goran Petrović / Goran Petrović ; [razgovor vodio] Angelo Floramo.

U: Letterature di frontiera. - ISSN 1126-7674. - Num. 5 (Ottobre 2004), str. 45-48.

259. Urazumimo se / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Tatjana Nježić.

U: Blic. - ISSN 0354-9283. - Br. 2508 (5. februar 2004), str. 22-23.

260. Urazumimo se = Let Us Come to Our Senses / Goran Petrović ; [razgovor vodila] Zlatica Ivković. - Uпоредни tekst na engleskom jeziku.

U: Jat Airways New Review. - ISSN 0354-6705. - 2004 / 2 (2004), str. 16-22.

261. Често живеем въвбдещето и миналото, а само понякога в настоящето ; [упоредно на енглеском језику] We often live in the past or the future and only sometimes in the present / Горан Петровић ; [разговор водио] Георги Гроздев.

U: Литературни Балкани. - ISSN 1312-014X. - Год. 3, бр. 3, (април 2004), стр. 231-252.

2005.

262. Нека им је Андрић за наук / Горан Петровић ; [разговор водио] Горан Дакић.

U: Глас Српске. - Год. 62, бр. 10579 (13-16. јануар 2005), стр. 2.

263. Окупатор читатељевих осећања / Горан Петровић ; [разговор водила] Ирина Антанасијевић.

U: Градина. - ISSN 0436-2616. - Н.С., бр. 8 (2005), стр. 265-270.

РАДОВИ О ГОРАНУ ПЕТРОВИЋУ

АЛГРАН, Катрин

264. Soixante-neuf tiroirs / С.[Catherine] А.[Algrand]. - Sitničарница „Kod srećne ruke“.

U: Lire. - ISSN 0338-5019. - N° 314 (avril 2003), str. 54.

АРБУТИНА, Петар В.

265. Византија између неба и земље / Петар В. Арбутина. - Опсада цркве Светог Спаса.

U: Књижевна реч. - ISSN 0350-4115. - Год. 27, бр. 501 (јун 1998), стр. 69.

АЋИМОВИЋ, Милета Ивков

266. Златни печат / Милета Аћимовић Ивков. - Ситничарница „Код срећне руке“. - Додатак: Свет књиге, стр. 1.
У: Борба. - ISSN 0350-7440. - Год. 79, бр. 32 (1. фебруар 2001).

267. Историја и прича / Милета Аћимовић Ивков. - Опсада цркве Светог Спаса.
У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Год. 94, бр. 30230 (20. децембар 1997), стр. 22.

268. Срж времена - срж приче / Милета Аћимовић Ивков. - Ближњи.
У: Свеске (Панчево). - ISSN 1451-9976. - Бр. 67 (март 2003), стр. 158-159.

АХМЕТАГИЋ, Јасмина

269. Ситничарница и коментари / Јасмина Ахметагић. - Ситничарница „Код срећне руке“.
У: Књижевна реч. - ISSN 0350-4115. - Год. 30, бр. 514 (април 2001), стр. 41-42.

БЕСАРА, Драгана

270. Protiv raščovećenja istorije / Dragana Besara. - Opsada crkve Svetog Spasa.
У: Рећ. - ISSN 0354-5288. - God. 5, br. 41 (januar 1998), str. 34-37.

БЛАНКО, Сесар

271. Goran Petrovic, un serbio que juega con el realimo mágico / Cesar Blanco. - Atlas opisan nebom.
У: Crónica. - ISSN 0717-8360. - (15. dic. 2003), str. 30.

БОЖОВИЋ, Гојко

272. Istorija bez poslednje reči / Gojko Božović. - Opsada crkve Svetog Spasa. - Dodatak: Svet knjige.
У: Naša borba. - ISSN 0354-6217. - God. 2, br. 1085 (29. januar 1998), str. 12.

273. Острво приповедања / Гојко Божовић. - Острво и околне приче.
У: Политика, - ISSN 0350-4395. - Год. 93, бр. 29778 (14. септембар 1996), стр. 26.

БРАЈОВИЋ, Тихомир

274. Knjiga lirske fantastike / Tihomir Brajović. - Opsada crkve Svetog Spasa. - Dodatak: Knjiga (oktobar 1997), str. 5-6.
U: Danas. - ISSN 1450-538X. - (oktobar 1997).

275. Нестали у књизи / Тихомир Брајовић. - Ситничарница „Код срећне руке“.
У: Глас јавности. - ISSN 1450-7218. - Год. 3, бр. 825 (15. новембар 2000), стр. 14.

276. Пределни сликани маштом / Тихомир Брајовић. - Острво и околне приче. - Додатак: Књига.
У: НИН. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2375 (5. VII 1996), стр. 32-33.

БУЛУК, Клеманс

277. Soixante-neuf tiroirs / Clémence Boulouque. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“.
U: Le Figaro littéraire. - ISSN 0015-0843. - N°18278 (15. mai 2003), str. 5.

ВЛАДУШИЋ, Слободан

278. Вајка о читању / Slobodan Vladušić. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“.
U: Reporter. - ISSN 1450-975X. - God. 4, br. 137 (6. decembar 2000), str. 53.

279. Pravougaonik i/ili krug : prostor u romanu „Atlas opisan nebom“ i zbirci „Ostrvo i okolne priče“ / Slobodan Vladušić.
U: Reč. - ISSN 0354-5288. - God. 5, br. 41 (januar 1998), str. 21-28.

280. Прича VS историја / Слободан Владушић. - Опсада цркве Светог Спаса.
У: Свеске - Заједница књижевника Панчева. - ISSN 0353-5525. - Год. 9, бр. 39/40 (март 1998), стр. 176-178.

ВУЧИЋ, Зоран

281. Книга за любовта и четенето / Зоран Вучич. - Ситничарница „Код срећне руке“.
У: Мост (Ниш). - ISSN 0580-0293. - Бр. 166/167 (2001), стр. 33-33.

ВУЧКОВИЋ, Радован

282. Ромansiјерска маштарија / Радован Вучковић. - О Петровићевом роману.

У: Ситничарница „Код срећне руке“. - 4. изд. - Врбас : Витал; Београд : Народна књига - Алфа, 2001. - (Библиотека Златни сунцокрет; књ. 5). - Стр. 314-317.

ДЕЛИЋ, Јован

283. Читање као фантастичко чудо / Јован Делић. - О Петровићевом роману.

У: Ситничарница „Код срећне руке“. - 4. изд. - Врбас : Витал; Београд : Народна књига - Алфа, 2001. - (Библиотека Златни сунцокрет; књ. 5). - Стр. 318-322.

ДИВАН, Одре

284. Soixante-neuf tiroirs / Audrey Diwan. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“.

У: À Nous Paris. - ISSN 1294-4572. - N° 173 (Du 10 au 16 mars 2003), str. 11.

ЂОРЂЕВИЋ, Часлав

285. Чудесни прозори Горана Петровића или гледање кроз време / Часлав Ђорђевић. - Опсада цркве Светог Спаса.

У: Рачански зборник. - ISSN 0354-9356. - Бр. 4 (1999), стр. 129-132.

ЂОРЂИЋ, Стојан

286. Историја, симболика и роман / Стојан Ђорђић. - Опсада цркве Светог Спаса. - Додатак: Свет књиге.

У: Борба. - ISSN 0350-7440. - Год. 76, бр. 8 (8. јануар 1998).

287. Месечарске приче / Стојан Ђорђић. - Острво и околне приче.

У: Борба. - ISSN 0350-7440. - Год. 74, бр. 256 (12. септембар 1996).

ЖИВАЉЕВИЋ, Тодор Велички

288. Хроника неостварених љубави / Тодор Живаљевић Велички. - Ситничарница „Код срећне руке“.

У: Овдје. - ISSN 0475-1159. - Бр. 397/398/399 (јануар - фебруар - март 2002), стр. 78-80.

ЖИВАНОВИЋ, Милан

289. Упијачи времена / М. [Милан] Живановић. - Ближњи.
У: Дневник. - ISSN 0350-7556. - Год. 60, бр. 20058 (12.
децембар 2002), стр. 13.

ЖИВКОВИЋ, Живан

290. Рецепти против рецепата задатог живота / Живан
Живковић. - Савети за лакши живот.
У: Повеља. - ISSN 0352-7751. - Год. 21, бр. 1/2 (1991), стр. 91-
93.

ЖУРИЋ, Вуле

291. На спруду велике приче / Вуле Журић. - Ближњи.
У: Панчевац. - ISSN 0350-4115. - Год. 134, бр. 3956 (1.
новембар 2002), стр. 9.

И. А.

292. Soixante-neuf tiroirs / Y.A. - Sitničarica „Kod srećne ruke“.
У: Le Bulletin des lettres. - ISSN 0007-4489. - (јуни 2003)

ИЛИЋ, Слађана

293. Писац снажне наративне имагинације / Слађана Илић. -
Ближњи.
У: Златна греда. - ISSN 1451-0715. - Год. 3, бр. 19/20 (мај - јун
2003), стр. 70.

294. Кључ за ситничарницу / Слађана Илић. - Ситничарница
„Код срећне руке“.
У: Свеске - Заједница књижевника Панчева. - ISSN 0353-5525.
- Год. 10, бр. 56 (децембар 2000), стр. 159-163.

ЈАГЛИЧИЋ, Владимир

295. Велики сан / Владимир Јагличић. - Острво и околне
приче.
У: Погледи. - ISSN 0353-3832. - Год. 15, бр. 193 (9-23. XII
1996), стр. 19.

296. Укровито небо : о прози Горана Петровића / Владимир
Јагличић.
У: Овдје. - ISSN 0475-1159. - Год. 29, бр. 343/344/345 (јул -
август - септембар 1997), стр. 110-113.

ЈЕЛУШИЋ, Божена

297. Читање, засебан облик постојања / Божена Јелушић. - Ситничарница „Код срећне руке“. - Додатак: Култура & друштво.
У: Побједа. - ISSN 0350-4379. - Год. 57, бр. 12635 (17. фебруар 2001), стр. 32.

ЈЕРКОВ, Александар

298. Bez lebeblija, molim / Aleksandar Jerkov.
У: Vreme. - ISSN 0353-8028. - God. 12, br. 529 (22. februar 2001), str. 63-64

299. Dlanovi romana / Aleksandar Jerkov. - Atlas opisan nebom. - Dodatak: Svet knjige, str. 3.
У: Borba. - ISSN 0350-1440. - God. 71, br. 231 (28. X 1993).

300. Добра вест / Александар Јерков.
У: Књижевни гласник. - ISSN 1451-0065. - Бр. 1 (јануар - фебруар 2001), стр. 133-137.

301. Zadužbine Gorana Petrovića / Aleksandar Jerkov.
У: Vreme. - ISSN 0353-8028. - God. 12, br. 527 (8. februar 2001), str. 63-64.

302. Име уметничке истине / Александар Јерков.
У: НИИ. - ISSN 0027-6685. - Бр. 2811 (11. 11. 2004), стр. 48-50.

303. Protiv širenja istorije / Aleksandar Jerkov. - Ostrvo i okolne priče.
У: Vreme. - ISSN 0353-8028. - God. 7, br. 304 (17. avgust 1996), str. 47-48.

КОВАЧЕВИЋ, Наташа

304. Сан о нетривијалном / Наташа Ковачевић. - Савети за лакши живот, Атлас описан небом, Острво и околне приче.
У: Будан сан (не)пристајања : есеји, снови, записи. - Краљево : Народна библиотека Краљево, 1998. - Стр. 42-52.

КРАГУЈЕВИЋ, Тања

305. Игра сребрног и златног : Нова Хипербореја / Тања Крагујевић. - Атлас описан небом.
У: Трепет и чвор : књига читања 2. - Београд : Рад, 1997. - ISBN 86-09-00471-6. - Стр. 33-35.

306. Перо, интеграл / Тања Крагујевић. - Опсада цркве Св. Спаса.

У: Орфеј из теретане : књига читања 3. - Београд; Просвета, 2001. - ISBN 86-07-01208-8. - Стр. 108-117.

ЛАЗАРЕВИЋ ДИ ЂАКОМО, Персида

307. L'enigma di S. Simeone nell' *Assedio alla Chiesa di S. Salvatore (dell' Ascensione)* di Goran Petrović / Persida Lazarević Di Giacomo. - Opsada crkve Svetog Spasa.

У: Europa Orientalis. - ISSN 0392-4580. - 20, Nu. 1 (2001), str. 187-210.

308. Загонетка светог Симеона у „Опсади цркве Светог Спаса Горана Петровића / Персида Лазаревић di Giacomo.

У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 180, књ. 474, св. 5 (новембар 2004), стр. 662-679.

ЛИВЕРНО, Морис

309. Soixante-neuf tiroirs / Maurice Livernault. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“.

У: Balkans-Infos. - ISSN 1636-0281. - N° 79 (juillet - août 2003), str. 27.

ЛУКИЋ, Љиљана

310. Књига као доживљена стварност / Љиљана Лукић. - Ситничарница „Код срећне руке“.

У: Трагање за смислом : књижевне критике. - Бијелина : Просвјета, 2004. - ISBN 99938-663-8-5. - Стр. 74-76.

311. Од меланхолије до болног грча / Љиљана Лукић. - Ближњи.

У: Трагање за смислом : књижевне критике. - Бијелина : Просвјета, 2004. - ISBN 99938-663-8-5. - Стр. 167-169.

МАРОЈЕВИЋ, Игор

312. Obnovljeno poverenje u istoriju / Igor Marojević. - Opsada crkve Svetog Spasa.

У: Blic. - ISSN 0354-9283. - God. 2, br. 401 (9. I 1998) , str. 12.

313. Čitanje / Igor Marojević. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“.

У: Blic. - ISSN 0354-9283. - Br. 1432 (30. januar 2001), str. 13.

МАРТИНИ, Мауро

314. Spazio Petrovic / Mauro Martini. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“.

У: II Manifesto. - ISSN 0025-2158. - (03. 07. 2004), str. 17.

МЕЛКОНИАН, Мартен

315. Les mille et une lectures / Martin Melkonian. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“.

У: La Quinzaine littéraire. - ISSN 0048-6493. - No 852 (Du 16 au 30. Avril 2003), str. 10.

МИКИЋ, Бранкица

316. Dobri stari mitovi / Brankica Mikić. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“.

У: Monitor. - ISSN 0353-8354. - God.12, br. 538 (9. februar 2001), str. 47.

МИКИЋ, Радивоје

317. Жича и модерна прича / Радивоје Микић. - Предговор.

У: Опсада цркве Св. Спаса. - [9. изд]. - Београд : Народна књига - Алфа, 2003. - (Библиотека Антологија српске књижевности; књ. бр. 5). - ISBN 86-331-1224-8. - Стр. V-XXXI.

318. Изван свари, илузија, изван живота / Радивоје Микић. - Ситничарница „Код срећне руке“.

У: Алфа. - ISSN 1451-043X. - Бр. 1 (2001), стр. 6-8.

МИЛАНОВИЋ, Александар

319. Стилематичност архаизама у роману *Опсада цркве Св. Спаса* Горана Петровића / Александар Милановић.

У: Повеља. - ISSN 0352-7751. - Год. 30, бр. 1 (март 2000), стр. 120-130.

МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана

320. Архипелаг светлости / Б. [Бојана] Милосављевић. - Острво и околне приче.

У: Ибарске новости. - ISSN 0351-0719. - Год. 49, бр. 2261 (28. новембар 1996), стр. 7.

МОНРЕМИ, Жан-Морис де

321. Rendez-vous dans le livre / Jean-Maurice de Montremy. - Sitničarница „Kod srećne ruke“.

У: Livres Hebdo. - ISSN 0294-0000. - N° 500 (7. février 2003), str. 20.

НЕДИЋ, Марко

322. Поетска фантастика Горана Петровића / Марко Недић.

У: Основа и прича : огледи о савременој српској прози. -

Београд : „Филип Вишњић“, 2002. - (Библиотека Албатрос; књ. 94). - ISBN 86-7363-337-0. - Стр. 317-326.

НЕЖМАХ, Бернард

323. Trgovinica „Pri srećni roki“ / Bernard Nežmah. - Sitničarница „Kod srećne ruke“.

У: Mladina. - ISSN 0350-9346. - Št. 49 (06. 12. 2004), str. 82.

НОВКОВ, Митко

324. На четенето с любов, към любовта с четене / Митко

Новков. - Ситничарница „Код срећне руке“.

У: Литературен вестник. - ISSN 1310-9561. - Год. 14, бр. 35 (27. 10. - 2. 11. 2004), стр. 5.

ОБРАДОВИЋ, Надежда

325. Sitničarница „Kod srećne ruke“ / Nadežda Obradović.

У: World Literature Today. - ISSN 0196-3570. - Vol. 75, no. 3/4 (summer/autumn, 2001), str. 216.

ПАВИЋ, Милорад

326. О Горане Петровиче, травинке из рукописи и нездешних мечтах / Милорад Павич. - Предисловие.

У: Атлас, составленный небом : роман. - Санкт-Петербург : Амфора, 2000. - (Новый век). - ISBN 5-8301-0085-1. - Стр. 5-6.

ПАВКОВИЋ, Васа

327. Велики роман за крај столећа / Васа Павковић. - Опсада цркве Светог Спаса.

У: Рачански зборник. - ISSN 0354-9356. - Бр. 4 (1999), стр. 123-128.

328. Goran Petrović: Atlas opisan nebom / Vasa Pavković.
 У: Критички текстови : savremena srpska proza. - Београд : Prosveta, 1997. - (Prosveta; Savremeni esej 97). - ISBN 86-07-01183-9. - Стр. 215-221.
329. Jedno pozno čitanje : Saveti za lakši život / Vasa Pavković. - Saveti za lakši život.
 У: Реč. - ISSN 0354-5288. - Год. 5, br. 41 (januar 1998), стр. 16-20.
330. Мајстор Горан Петровић / Васа Павковић. - Ситничарница „Код срећне руке“.
 У: Алфа. - ISSN 1451-043X. - Бр. 1 (2001), стр.4-5.
331. „Провера“ грешке / Васа Павковић. - Све што знам о времену.
 У: Експрес. - ISSN 1451-0758. - Бр. 14081 (6. новембар 2003), стр. 19.
332. Роман за крај века / Васа Павковић. - Опсада цркве Светог Спаса. - Лист књиге.
 У: Демократија. - ISSN 0353-6629. - Н.С. Год. 1, бр. 248 (21. октобар 1997), стр. 7.
333. У свету маште / Васа Павковић. - Приказ књиге: Острво и околне приче.
 У: Књижевна критика. - ISSN 0350-4123. - Год. 26 (зима - пролеће 1997), стр. 132-134.
334. Čaranje i očaravanje / Vasa Pavković. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“. - Dodatak: Knjiga, стр. 13.
 У: Danas. - ISSN 1450-538X. - Год. 54, br. 2479 (9. februar 2001).

ПАНТИЋ, Михајло

335. Вавилонски есперанто / Михајло Пантић. - Атлас описан небом.
 У: Александријски синдром II : огледи и критике о савременој српској прози. - Београд : Српска књижевна задруга, 1994. - (Савременик; Нова серија 95). - ISBN 86-379-0511-0. - Стр. 211-213 стр.

336. Goran Petrović: Bližnji = Goran Petrović: Next of Kin / Mihajlo Pantić. - Upporedni tekst na engleskom jeziku.
U: Godišnjak srpske književnosti : izd za 2002. godinu = Serbian Literature Yearbook : 2002 Edition. - (2003), str. 21-23.

337. Горан Петровић: постваривање маште, растакање света / Михајло Пантић. - Опсада цркве Светог Спаса.
У: Александријски синдром 3 : огледи и критике о савременој српској прози. - Нови Сад : Матица српска, 1999. - (Књижевне студије). - ISBN 86-363-0763-5. - Стр. 184-195.

338. Десет упутстава за читање романа Горана Петровића / Михајло Пантић. - Опсада цркве Светог Спаса.
У: Повеља. - ISSN 0352-7751. - Год. 28, бр. 1 (фебруар 1998), стр. 109-110.

339. О роману *Опсада цркве Св. Спаса* Горана Петровића / Михајло Пантић.
У: Рачански зборник. - ISSN 0354-9356. - Бр. 4 (1999), стр. 113-122.

ПАНЧИЋ, Теофил

340. Kikiriki, semenke / Teofil Pančić.
U: Vreme. - ISSN 0353-8028. - God. 12, br. 528 (15. februar 2001), str. 63.

341. Pun džep kriptonita / Teofil Pančić. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“.
U: Vreme. - ISSN 0353-8028. - God. 12, br. 526 (1. februar 2001), str. 43-44.

ПАОВИЦА, Марко

342. Сведочанства приповедачке инвенције: о Горану Петровићу / Марко Паовица. - Ближњи.
У: Распони прозне речи : о прозним књигама савремених српских писаца. - Београд : Народна књига - Алфа, 2005. - (Библиотека Есеј 2005). - ISBN 86-331-1890-4. - Стр. 205-211.

ПЕРИЛО, Франческо Саверио

343. Da un libro sfogliato schizzano le vite dei lettori : in „69 cassetti“ una misteriosa Belgrado del '900 / Francesco Saverio Perillo. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“.

У: La Gazzetta del Mezzogiorno. - ISSN 1594-1035. - (18. 07. 2004), str. 22.

ПЕТКОВИЋ, Новица

344. Роман као чаробно око / Новица Петковић. - О Петровићевом роману.

У: Ситничарница „Код срећне руке“. - 4. изд. - Врбас : Витал ; Београд : Народна књига - Алфа, 2001. - (Библиотека Златни сунцокрет; књ. 5) . - Стр. 309-313.

ПЕТРОВИЋ, Милош

345. Градња коначишта / Милош Петровић. - Атлас описан небом.

У: Фрагменти. - Београд : Просвета, 1998. - Стр. 102-104.

346. Нема Никејских прозора / Милош Петровић. - Опсада цркве Светог Спаса.

У: Јефимија. - ISSN 0354-2629. - Год. 10, бр. 10 (2000), стр. 139-143.

ПИСАРЕВ, Ђорђе

347. Роман и прича / Ђорђе Писарев. - Опсада цркве Светог Спаса.

У: Репотер. - ISSN 1450-975X . - Год. 1, бр. 16 (18. децембар 1997), стр. 44.

348. Srećna ruka Gorana Petrovića / Đorđe Pisarev. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“.

У: Vojvodina. - God. 3, br. 183 (23. januar 2001), str. 10.

ПОТИЋ, Душица

349. Наивна иронија / Душица Потих. - Ближњи.

У: Кораци. - ISSN 0454-3556. - Год. 36, књ. 33, св. 5/6 (2003), стр. 153-157.

350. Пукотине свакидашњице / Душица Потић. - Ситничарница „Код срећне руке“.
У: Дневник. - ISSN 0350-7556. - Год. 59, бр. 19375 (17. јануар 2001), стр. 11.

ПРОДАНОВИЋ, Остоја

351. Ближњи / Остоја Продановић.
У: Напред. - ISSN 0027-7843. - (12. децембар 2002)

352. Ситничарница „Код срећне руке“ / Остоја Продановић.
У: Напред. - ISSN 0027-7843. - (26. јануар 2002)

РАДОСАВЉЕВИЋ, Иван

353. Живот и штиво : идеологија читања / Иван Радосављевић. - Предговор.
У: Ситничарница „Код срећне руке“. - [19. изд.]. - Београд : Политика; Народна књига - Алфа, 2005. - (Бисери српске књижевности; књ. бр. 28). - ISBN 86-331-2170-0. - Стр. 5-16.

354. Ideologija i konstrukcija : zloдельник, pišceв najbolji друг (O paradoksu zlih likova u romanu Gorana Petrovića „Opsada crkve Sv. Spasa“) / Ivan Radosavljević.
У: Budno oko : iz savremene srpske proze. - Novi Sad : Matica srpska, 1999. - (Biblioteka Prva knjiga) . - Str. 42-56.

355. Kružno putovanje, danas? / Ivan Radosavljević. - Ostrvo i okolne priče.
У: Budno oko : iz savremene srpske proze. - Novi Sad : Matica srpska, 1999. - (Biblioteka Prva knjiga) . - Str. 97-103.

РЕЂЕП, Драшко

356. Никејски прозори Горана Петровића / Драшко Ређеп. - Опсада цркве Светог Спаса.
У: Књижевност. - ISSN 0023-2408. - Год. 52, бр. 3/4 (1998), стр. 790-792.

РИСТОВИЋ, Ана

357. Ближњи и ближње у прози Горана Петровића / Ана Ристовић.
У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 180, књ. 474, св. 5 (новембар 2004), стр. 680-693.

СТАМЕНИЋ, Славко

358. Роман у роману као време у времену / Славко Стаменић.
- Ситничарница „Код срећне руке“.
У: Повеља. - ISSN 0352-7751. - Год. 31, бр. 1 (2001), стр. 109-112.

СТЕВАНОВИЋ, Бранко

359. Књижевност као дисциплина алхемије / Бранко Стевановић. - Атлас описан небом.
У: Студент. - ISSN 0039-2693. - Год. 58, бр. 10 (9. IV 1994), стр 55.

СТОЈАДИНОВИЋ, Драгољуб

360. Крупан догађај / Драгољуб Стојадиновић. - Ситничарница „Код срећне руке“.
У: Вечерње новости. - ISSN 0350-4999. - Год. 48 (12. март 2001).

361. Моћ страсти / Драгољуб Стојадиновић. - Опсада цркве Светог Спаса.
У: Вечерње новости. - ISSN 0350-4999. - Год. 44 (20. децембар 1997), стр. 14.

362. Обично, а ново / Драгољуб Стојадиновић. - Острво и околне приче.
У: Вечерње новости. - ISSN 0350-4999. - Год. 44 (22. септембар 1996), стр. 21.

СТОЈАНОВИЋ-ПАНТОВИЋ, Бојана

363. Сен одсутног вожда / Бојана Стојановић-Пантовић. - Скела. У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Бр. 32494 (24. април 2004), стр. В4.

ТУРЕЛЈО, Марио

364. Un libro, una villa, e un mobile segreto : Grande romanzo del serbo Petrovic / Mario Turello. - Sitničarnica „Kod srećne ruke“.
У: Messaggero Veneto. - ISSN 1120-608X. - (03. 08. 2004), str. 10.

ЋИМАЈ, Алберто

365. Y el alcázar abarca el universo / Alberto Chimal. - Atlas opisan nebom. - Suplemento de libros.
У: Hoja por Hoja. - ISSN 1606-7738. - Año 7, nú. 83 (abril 2004), str. 5.

ХАМОВИЋ, Драган

366. Дом пуног живота / Драган Хамовић. - Атлас описан небом.

У: Књижевна реч. - ISSN 0350-4115. - Год. 22, бр. 423 (25. IX 1993), стр. 15.

367. Жича, српска прича / Драган Хамовић. - Опсада цркве Светог Спаса.

У: Књижевне новине. - ISSN 0023-2416. - Год. 49, бр. 946 (15. XII 1997), стр. 12.

368. За благе и осетљиве / Драган Хамовић. - Острво и околне приче.

У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 173, књ. 459, св. 1/2 (јануар - фебруар 1997), стр. 188-192.

369. Још један поглед на прозу Горана Петровића / Драган Хамовић.

У: Липар. - ISSN 1450-8338. - Год. 2, бр. 3 (2000), стр. 12-13.

370. Роман и рима / Драган Хамовић. - Опсада цркве Светог Спаса.

У: Ствари овдашње : мали огледи на завичајне књижевне мотиве. - Краљево : Народна библиотека Краљево, 1998. - Стр. 43-46.

ХАЦИ-ТАНЧИЋ, Саша

371. Успење цркве Светог Спаса / Саша Хаџи-Танчић. - Опсада цркве Светог Спаса.

У: Народне новине (Ниш). - ISSN 0350-7572. - Год. 54, бр. 10734 (31. јануар / 1. фебруар 1998).

ШАПОЊА, Ненад

372. Картографија метафора и слика : прозачност прозора нестварног / Ненад Шапоња. - Савети за лакши живот, Атлас описан небом, Острво и околне приче.

У: Бедекер сумње : 13 савремених прозних писаца. - Београд : Просвета, 1997. - ISBN 86-07-01126-X. - Стр. 161-172.

373. Ковитлац бајколиког или српска прича / Ненад Шапоња.
- Опсада цркве Светог Спаса.
У: Летопис Матице српске. - ISSN 0025-5939. - Год. 174, књ.
461, св. 5 (мај 1998), стр. 986-987.

374. Мистерија књиге / Ненад Шапоња. - Ситничарница „Код
срећне руке“. - Додатак: Култура - уметност - наука, стр. 4.
У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Год. 97, бр. 31282 (25.
новембар 2000).

375. Растварање стварности / Ненад Шапоња. - Ближњи. -
Додатак: Култура - уметност - наука. - Год. 44, бр. 32, стр. 5.
У: Политика. - ISSN 0350-4395. - Год. 99, бр. 31981 (16.
новембар 2002).

ШМУЉА, Саша

376. Бљесак битинијске луне : о Светом Сави у књизи
„Опсада цркве Светог Спаса“ Горана Петровића / Саша
Шмуља.
У: Крајина (Бања Лука). - Год. 3, бр. 9/10 (2004), стр. 37-43.

ШОП, Љиљана

377. Дијалог са Творцем / Љиљана Шоп. - Острво и околне
приче.
У: Српска реч. - ISSN 0354-2963. - Бр. 156 (12. август 1996),
стр. 56-57.

378. На крилима духовности / Љиљана Шоп. - Опсада цркве
Светог Спаса.
У: Српска реч. - ISSN 0354-2963. - Бр. 192 (25. децембар
1997), стр. 50-51.

379. Да ли смо перверзни / Љиљана Шоп. - Ситничарница
„Код срећне руке“.
У: Српска реч. - ISSN 0354-2963. - Бр. 267 (30. новембар
2000), стр. 46-47.

**СРПСКИ
ПЕСНИЦИ
КАО
ПРИПОВЕДАЧИ**

ПРОЗА СРПСКИХ ПЕСНИКА

Књижевно веома значајна, добро одабрана и веома актуелна тема овогодишњих књижевних сусрета у Трстенику – *Српски њесници као њријоведачи* – може се, и у свом ужем и непосреднијем значењу, и у нешто проширенијем – као *Проза српских њесника* – посматрати из неколико критичких перспектива. Најпре из шире књижевноисторијске и књижевноеволутивне перспективе, при чему се она у првом реду види у контексту развоја најзначајнијих прозних врста у оквирима новије српске књижевности, односно књижевности XX века, у којем је ова врста прозе одиста доживела свој пуни процват. У том контексту може се посматрати и проза савремених српских песника и различити видови њеног испољавања у савременој књижевности, од романа и приповетке до песама у прози и поетски интониране путописне прозе.

Она се може посматрати и у веома инспиративном компаративном књижевном контексту, упоређивањем са сличном прозом у књижевностима других европских народа, код којих, нарочито код неких, такође представља један од значајнијих облика прозног говора у XX, а код појединих и у XIX веку. Није потребно наглашавати да је поетска проза нарочито развијена у руској књижевности, готово подједнако у оној настајалој у XIX веку (Пушкин и Љермонтов) и оној настајалој у XX (Бјели, Пастернак, Хљебњиков, Цветајева, Манделштам, Јевтушенко, Окуцава и други). Један наш критичар својевремено је тврдио, додуше у једном разговору, да је поетска проза као посебан жанр типична за словенске књижевности, руску, српску, пољску и друге. Шире посматрана поетска проза веома је јака, у светским оквирима можда и најјача, у француској књижевности, у којој су највећи допринос развоју те прозне врсте дали

француски надреалисти, али не само они, и они писци који су им били блиски. У том смислу неки текстови поетске прозе наших писаца надреализма с разлогом су упоређивани с текстовима француске надреалистичке прозе, што је у новије време највише и најуспешније чинила Јелена Новаковић. Проза коју пишу песници у ужем и специфичнијем смислу, као и поетска проза у ширем смислу, веома су међутим развијене и у новијој енглеској и америчкој књижевности, у италијанској и немачкој, у шпанској и норвешкој књижевности, као и у књижевностима других европских народа. Утицаји које су неке од ових књижевности вршиле на развој и на приповедачке облике српске прозе у првој и другој половини XX века били су више него продуктивни и на плану прозе коју су писали песници.

Њихова проза даље се може тумачити у оквиру општијег типолошког проучавања новије српске прозе у целини и њених најзначајнијих и најважнијих посебних облика, романа и приповетке, односно поетског романа, поетске приповетке, затим поетског путописа, песме у прози, ритмичке прозе и других, њима блиских облика, и тада се, анализирањем њених основних структуралних, жанровских и општих поетичких особености, можда могу остварити најтрајнији и најсигурнији критички увиди у њене специфичности. Поетска проза може се испитивати и у оквирима књижевног дела само једног песника и његове имплицитне поетике, при чему се нужно намећу извесне паралеле и мање или више наглашене сличности између основних изражајних облика песничког и прозног текста, између њиховог основног тона, њихових тематских обележја, њихове симболике, између песничких слика у поетском и прозном исказу, коначно, између њихове општије слике света формулисане и у једном и у другом књижевном виду нужно на сличној духовној и поетичкој основи. Потпунија критичка слика о основним књижевним и естетским особинама приповедачке прозе коју пишу песници може се, међутим, добити ако се у критичко испитивање и тумачење овог веома важног феномена новије српске књижевности укључи већи број критичких перспектива, или ако се бар оне најважније међу њима подразумевају у току испитивања.

У српској књижевности новијег времена било је, а и данас има доста песника који су писали прозу. Било их је и у XIX веку, али ипак нешто мање него у XX. Ако се изузме *Роман без романа* Јована Стерије Поповића, аутора који се ипак афирмисао пре као комедиограф него као песник, и ако се изузму приповетке Ђуре Јакшића, Јована Грчића Миленка, Милорада Поповића Шапчанина, Милете Јакшића и још понеког писца који је у првом реду био познат као песник, може се рећи да у XIX веку ипак није било довољно значајнијих прозних остварења чији су аутори били песници. А оно што је остварено, углавном је остварено изван главних токова српске књижевности тог века и зато задуго није било довољно и потпуније тумачено у књижевној историји, па се стицао утисак да песници тада нису активније ни писали прозу, што није у потпуности тачно, и што углавном важи, ако је бар делимично тачно, искључиво за епоху реализма, али не и за романтизам. Ипак су главни допринос развоју српске прозе песници дали у првој половини XX века, када су се многи од њих паралелно остваривали и као песници и као приповедачи и романсијери. Међу њима су неки од најзначајнијих српских писаца XX столећа, као што су Вељко Петровић, Милош Црњански, Растко Петровић, Момчило Настасијевић, Иво Андрић, који је само у почетку и на крају своје књижевне делатности активније писао поезију, Јован Дучић (као аутор поетски интонираних путописа), донекле и Раде Драинац и Станислав Винавер (као аутори кратких, поетских прича – оба аутора, – авангардне прозе – Винавер, – или кратких романа – Драинац), па и поједини надреалисти – Александар Вучо, Марко Ристић и Душан Матић, доцније и Оскар Давичо, и њихови сапутници – Љубиша Јоцић, Ристо Ратковић и многи други песници.

Није потребно посебно наглашавати колико је проза коју су писали песници постала незаобилазан део најпродуктивнијег тока новије српске књижевности. Основне промене које је доживљавала српска проза прве половине XX века углавном су потицале од песника и од њихове примарне поетске визије стварности пројектоване у прозну структуру и у различите прозне облике. Стога је и српска проза XX века, уз поезију, сасвим сигурно била

она иницијална област књижевног стварања од које су полазиле готово све значајније промене и иновације књижевног израза, иако је то у прози најчешће било теже изводљиво него у поезији због много већег степена очекиване комуникативности прозног говора. Сажети, синтетизовани језик поезије на изванредан начин је већ унапред обавезивао писце на измене и унапред очекивани начин рецепције књижевног текста и комуникације са њим. Проза је, као стара слушкиња мимезиса, одувек била обавезнија од поезије да читаоцима понуди што препознатљивију слику стварности, или илузију о таквој слици, да би у надметању с поезијом могла бити прихваћена као релевантан учесник заједничког настојања да се уз помоћ језика и књижевног облика створе одговарајући услови за откривање што потпунијег човековог доживљаја суштине живота и властите личности у њему. Циљ поезије и циљ прозе одувек је био исказивање општих и појединачних, заједничких и посебних истина, визија, осећања, искуства, пројекција, снова, у облику који сугерише њихову трајност и поновљивост и њихово општије значење и смисао. Поезија је на том путу, у крајњој инстанци, ишла од општег према појединачном, проза, такође у крајњој инстанци, од појединачног према општем. У модерној књижевности XX века управо су и један и други начин исказивања човековог доживљаја стварности и човекове личности у њој, поетски и прозни, толико приближени један другоме да су се понекад губиле не само жанровске и формалне границе међу њима, него се изједначавао и њихов општи књижевни смисао и, што је још важније, њихова основна књижевна функција.

Веома велики допринос тој промени унутрашњих одлика поетског и поготово прозног текста у српској књижевности XX века дали су управо песници који су нека од средстава песничког исказа не само спонтано већ и програмски укључивали у прозни језик и стил. У другој половини XX века песници који су писали прозу имали су обавезу да само у извесним моментима потврђују општу интенцију модерне књижевности, односно модерне прозе за приближавањем прозног језика поетском, јер је та битка већ била добијена у првој половини века. Можда је и из тих разлога, а не само због једноставне чињенице да и песници желе што непосреднију и трајнију комуни-

кацију са ширим читалачким круговима, број песника који негују прозне форме у савременој књижевности тако велики. Српски песници друге половине и краја XX века, као и почетка новог столећа, готово одреда, и то врло успешно, негују различите прозне облике. Најчешће су приповедачи или романисти – Миодраг Павловић, Бранко В. Радичевић, Бошко Петровић, Радослав Војводић, Милован Данојлић, Петар Пајић, Вито Марковић, Мома Димић, Драган Лукић, Добрица Ерић, Љубиша Ђидић, Божидар Милидраговић, Милорад Павић, Александар Петров, Александар Ристовић, Душко Трифуновић, Милорад Ђурић, Милован Марчетић, Драган Драгојловић, Стеван Тонтић, Радосав Стојановић, Драган Лакићевић, Тиодор Росић, Срба Игњатовић, Иван Негришорац, Ђуро Дамњановић, Љиљана Ђурђић, Љиљана Дугалић, Васа Павковић, Драган Јовановић Данилов, Братислав Милановић, Симон Симоновић и многи други. Понекад су песници аутори специфичне прозе, која се по свим својим унутрашњим одликама налази између поезије и прозе, ипак се више ослањајући на поетска средства и поетску визију у обликовању прозног текста него на прозну; такви су Васко Попа, Божидар Тимотијевић, Петар Цветковић, Слободан Ракитић, Алек Вукадиновић, Новица Тадић, Мирослав Максимовић, Немања Митровић и неки други песници који су заступљени у антологији Бојане Стојановић Пантовић *Српске њрозаиге*, посвећеној песмама у прози у српској књижевности. Песници су често аутори такође особене аутобиографске или мемоарске прозе, као што су то Стеван Раичковић и Милосав Тешић, донекле и Дејан Медаковић, који се огледао и у форми приповетке, као и Александар Тишма и Павле Угринов, који је, као Тишма и Медаковић, превасходно прозни писац, али са наглашеним одликама поетске нарације. Понеки песници, као што је био Јован Христић, негујући есејистички облик исказа, постепено су прелазили и у форму приповетке (мислим на приповедачки књигу *Тераса на два мора*), постижући ту завидне естетске резултате.

Дакле, сваки разговор о прози данашњих српских песника нужно намеће разговор о поетској прози као о једној од најзначајнијих врста прозе у српској књижевности XX века и најособенијем виду прозне вокације не

само српских песника минулог времена већ модерне прозе уопште, па и модерне српске прозе. Ова мала напомена неопходна је из сасвим једноставног разлога. Наиме, постоји проза појединих српских песника која не мора бити примарно поетска или песничка, како се то раније много чешће говорило, она може бити алегоричка, на пример, или интелектуална и рефлексивна, без видљивијих примеса поетске природе, или може бити хумористичка и сатирична, а вероватно може припадати и свакој другој прозној врсти. Не пишу сви песници типичну лирску поезију и лирску прозу. Поготово лирску прозу не пишу на исти начин и са истим средствима прозног обликовања. Њихова проза се зато не мора на први поглед укључивати у корпус поетске прозе коју пишу песници, јер у њој нема видљивијих структуралних одлика стандардне поетске прозе. Али у таквом рукопису ипак има поетских елемената, иако у мањој мери него што је то уобичајено код већине песника, и они су скривени у појединим слојевима прозне структуре као њихово латентно мотивацијско и значењско изходште. Таква проза, поред типично поетске прозе коју пишу песници, сигурно ће бити једна од значајнијих фаза у процесу потпунијег сагледавања и разумевања целокупног поетског дела песника који пишу прозу. И обрнуто, поезија таквих песника, самим тим што је део њиховог јединственог стваралачког система, биће један од најсигурнијих кључева за разумевање њиховог прозног говора и неких његових специфичности и општијих књижевних особина. Прозна остварења песника такође су једно од значајнијих средстава за разумевање не само њихове поезије већ и њихове поетике, јер на другачијем књижевном материјалу од поетског наговештавају врло сличне одговоре поетичке природе. Чак и тамо где су сличности између поетских и прозних остварења једног песника у тематско-мотивском слоју књижевног текста већ на први поглед врло велике, разлике међу поетичким константама у њима још су мање. Није потребно ићи далеко у илустровању овог запажања, довољно је напореда читати поезију и прозу Миодрага Павловића или Стевана Раичковића, на пример, затим Милована Данојлића, Љубомира Симовића и неких других савремених песника па видети да се кључне доминанте њиховог поетског језика готово транспарентно преливају у прозне форме које користе.

С друге стране, и у српској књижевности, и у књижевностима других народа, постоји проза типичних приповедача и романијера, дакле писаца који нису били песници, која је по свим својим важнијим структуралним одликама такође поетска, па и лирска. Она се не разликује много, или се у неким случајевима уопште не разликује од прозе коју пише већина песника. Можда су у неким случајевима у њој наглашенији наративни конструктивни елементи, које сами по себи захтевају стандардни прозни жанрови, али су исто тако могућни и обрнути случајеви – да је управо тамо где се у песничком облику није остваривао латентни а постојећи „поетски капацитет” тих писаца, нарочитим стилским средствима он био наглашаван у прозним облицима које су користили. Сигурно је, дакле, да је и код тих аутора постојао одређени поетски стваралачки потенцијал, који се из различитих разлога није материјализовао у поетске облике трајније естетске вредности, већ се временом трансформисао у прозни говор и у прозну имагинацију, која је у најважнијим слојевима прозне структуре ипак чувала, а понекад и наглашавала своју примарну поетску мотивацију и коришћена средства поетских књижевних облика. У српској књижевности XX века постојао је већи број таквих, за историју српске књижевности врло важних писаца, као што су, на почетку века, Милутин Ускоковић, Исидора Секулић, Вељко Милићевић или Петар Кочић, у међуратном времену Станислав Краков, Драгиша Васић, Милан Кашанин, Александар Илић, Бранимир Ћосић и други. У периоду после Другог светског рата, понекад у целини, а понекад само у појединим, углавном раним књигама, то су Антоније Исаковић, Добрица Ћосић, Момчило Миланков, Миодраг Булатовић, Данило Николић, Данило Киш, Мирко Ковач, Борислав Пекић, Гроздана Олујић, Мирослав Јосић Вишњић, Давид Албахари, Михајло Пантић, Горан Петровић, и многи други. Можда су неки од њих у младости и писали песме, што се, донекле с малим изузетком Данила Киша и Мирослава Јосића Вишњића, из њихових библиографија углавном не види, али том књижевном роду они ни тада а ни доцније нису придавали посебну пажњу јер су предосећали да он не припада њиховој примарној књижевној вокацији и да је само један

од слојева њиховог јединственог доживљаја света и његове индивидуалне књижевне пројекције. Проза ових писаца, у свом највећем делу и најважнијем слоју, није далеко од прозе коју пишу сами песници, али није у потпуности ни иста...

Ако се дакле проза коју пишу песници не може у потпуности поистоветити са поетском прозом као таквом, поготово са наративном поетском прозом, она се још мање може посматрати одвојено од ње. Другачије речено, оно што важи за поетску прозу у целини, у највећој мери важи и за прозу коју пишу песници. То значи да се и у прози коју пишу песници могу уочити најважније типолошке особине поетске прозе уопште, као и све постојеће разлике међу њеним жанровима. С друге стране, у њој се, због неминовних аналогичности са чистим песничким формама, много лакше него у поетској прози коју пишу признати приповедачи и романисти уочава, између осталог, и једна од основних дистинкција између поетске прозе и лирске прозе. Иако питање теоријско-терминолошке природе у овом случају још није у потпуности разрешено, ипак се, после употребе овог појма у теоријским књигама Жан-Ива Тадијеа *Поетска прича (Le recit poétique, непереведено)*, Ралфа Фридмана *Лирски роман (The lyrical novel, делимично преведено)*, или Волфганга Шмита *Поетско читање Пушкинове прозе (преведено, издавач Књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад, 2001)*, као и у књигама неких наших истраживача и тумача књижевности, Александра Петрова, на пример, или Новице Петковића, Петра Џаџића, Предрага Палавестре, Радована Вучковића, Слободанке Пековић, Михајла Панџића, Бојана Јовића, Бојане Стојановић-Пантовић и других, све више као основни за ову прозну врсту прихвата појам поетска проза, док се лирска проза види као најважнији део поетске прозе као такве. Другачије речено, поетска проза укључује у своје оквире и лирску прозу, и ритмичку прозу, и реторичку поетску прозу, и ониричку поетску прозу, и алегоријску поетску прозу, и симболичку поетску прозу, и бајколику поетску прозу, и дечју поетску прозу, можда и још неку сличну врсту прозе, делиричну на пример, једним делом и фантастичку. Све ове прозне врсте имају своју поетику и своје специфичности, али у свима је утицај поетског доживљаја света

и конструктивних и стилских средстава поетског обликовања књижевног предмета веома приметан, најчешће и доминантан.

То даље значи да се и проза коју пишу песници такође ослања на два своја основна инспиративна врела, на доживљај и на језик, односно на субјективни доживљај и на индивидуални језик, који се у успелој поетској прози у потпуности прожимају и међусобно условљавају. На доживљај се у првом реду ослања избором наративне свести која води и саопштава причу, било да учествује у њеном стварању као активни лик у тексту, било да своје скривено присуство открива доминантном бојом свог наративног гласа којом је обележен сваки сегмент прозног рукописа. На основни доживљај и основни унутрашњи тон поетског прозног текста такође утиче избор књижевног јунака и избор животних ситуација на које овај својом изразитом емотивношћу и субјективно обојеном пројекцијом стварности адекватно реагује. На основни доживљај исто тако утиче и усмеравање према поетском значењу неких од кључних појмова стандардног прозног текста – саопштавање приче, начин њеног развијања, начин увођења књижевних ликова у њен ток, унутрашње релације међу књижевним ликовима, начин разрешења тих односа и начин разрешења основне наративне тензије прозног текста и његове приче у њиховој семантичкој отворености. У сфери језика и стила и наративног поступка на конституисање поетског прозног рукописа, у најбољим примерима поетске прозе у новијој и савременој српској књижевности, најодлучније утиче његов унутрашњи тон, његова интонација и мелодија, његов ритам приповедања и промене тог ритма, промена и инверзија нормиране синтаксе, његова унутрашња динамичност и инвентивност, његова наративна тензија и афективност, метафоризација и симболизација поетских доживљаја и слика у њему, систем његових наговештаја и асоцијација, индивидуална обојеност његовог језика и стила у свакој важнијој сфери њиховог појављивања и звучања. Такође и посебна средства поетског начина обликовања књижевног предмета, пренесена у прозну структуру са сличном функцијом какву су имала и у поетским књижевним облицима, од индивидуално обојене лексике, синтаксичких паралелизама и разли-

читих vrста понављања, од фонетских и морфолошких до композиционих, које се окончавају у фрагментарној и мозаичкој композицији као најчешћем изразу субјективизоване нараторске свести или свести књижевног јунака у поетској прозној структури, па све до опште индивидуализације језика и стила условљене основним доживљајем света који и у поетске и у прозне форме као свој неминовни унутрашњи глас непрестано пројектује аутор.

На тај начин се у прозном тексту поетске природе и садржине, у приповедачком колико у романескном, такође и у другим облицима прозног рукописа које користе песници, остварује сасвим специфична и индивидуална поетска и субјективна слика света. Захваљујући њој књижевни текст се доживљава и види као још један покушај успостављања давно нарушеног јединства света и човековог места у њему и као покушај трајнијег осмишљавања постојања у оквирима језичке и стилске, односно индивидуалне естетске и књижевне пројекције.

МОДАЛИТЕТИ ПЕСНИЧКОГ И ПРОЗНОГ ИЗРАЗА¹

Марко Недић је рекао да се ова тема „Српски песници као приповедачи“ може на различите начине схватити, и колико је он у праву одмах ће се видети, јер сам ја тој теми пришао чини ми се битно другачије.

Мени се чини да је она заснована на запажању, уочавању, да у српској књижевности постоје бројни примери песника којима је поезија доминантна у књижевном портрету, а који су, такође, дали значајнији и мање значајан допринос приповедачкој прози. Ми смо једну сличну тему имали пре округло десет година „Српски критичари као приповедачи“. Али је занимљиво да приступ и једној и другој тражи различите методолошке апаратуре, јер без обзира што је у стваралаштву сваки портрет за себе, испоставило се тада да постоји један општи модел и да можемо претпоставити, општи модел критичара који је искорачио успешније или можда мање успешно, привремено трајније или дефинитивно у уметничку прозу.

У овом случају песника који су дали допринос приповедачкој прози, скоро да је немогућно успоставити тај општи модел, јер је заиста сваки портрет за себе, посебно ако учинимо оно што ми се чини да је битно, да примере узимамо из домена књижевно-историјских или бар критички верификованих стваралаца. У оној сфери другој, стваралаца који се тек формирају, запажања могу да нас одведу и на терен случајности и произвољности, дакле у тој сфери је лакше просуђивати по аналогији са овим случајевима књижевно значајним. Дакле, ако смо поводом критичара могли да полазимо од појединачних случајева, критичара бројних који су писали прозу, па да долазимо до неких општих претпоставки, у овом случају скоро да је то немогућно и чини ми се да је стручније направити један могући преглед и уместо тог претпо-

¹ Текст није ауторизован. Наслов је уреднички.

стављеног модалитета можда набројати варијетете у којима се појављују ови примери песника који су писали прозу и такође прозаисти. Сасвим је тачно запажање Марка Недића да је у новијој књижевности више тих случајева жанровске разноликости. Изгледа да је све до XX века пут до препознавања сопственог талента био краћи и да су се писци стриктније, дефинитивније одређивали за одређени доминантнији жанр. Међу изразитим примерима песника који су неговали и приповедачку прозу у XIX веку ми имамо Ђуру Јакшића, који је врло занимљив, заиста може да много што-шта каже о природи талента и о препознавању талента од стране самог ствараоца и од публике и од књижевне историје. Као што је познато Ђура Јакшић је много више времена посветио прози. У његовим сабраним делима неколико пута су обимније књиге које садрже приповедачку прозу, него поезију али он је у књижевности један од неколико стубова српског романтизма, док је његова проза увек, чини ми се и са недовољно разлога у другом плану, јер је његов допринос и романтичарској и реалистичкој приповедачкој прози, а посебно успостављању тих континуитета врло значајан. Приповетке као што су „Сирота Банаћанка“, „Комадић швајцарског сира“, које су већ у антологијама, говоре о томе да је Ђура Јакшић имао обе врсте талента. И лирског и приповедачког, али вероватно су његове поетске елегije нека врста везе између та два жанра.

Почетком века је такође, значајан, неухватљив, рекао бих случај Вељка Петровића. Скерлић га је увео у књижевност као песника, јер у то време кад Скерлић пише своју историју Вељко Петровић је објавио две песничке књиге. Тек ће десетак година касније објавити прву приповедачку књигу. Али је занимљиво да сам Скерлић у једној завршној реченици портретисања Вељка Петровића каже како тог песника коме даје истакнуто место пре свега због патриотске поезије, да тог песника све више занима проза, дакле он зна за неке прве прозне текстове и каже да њега опседа неурастенија савременог човека. Врло занимљиво, скоро да је то оцена која може да потоње, обимно приповедачко дело које садржи неких десетак томова најбоље оцени. Да ли је данас Вељко Петровић присутнији као песник или као приповедач то

је за разговор, и очигледно да се тај однос мења периодично, не само логиком књижевних мода, него и низом неких књижевних прилика.

Међутим, као случајеве песника који су дали допринос и једном и другом жанру, можемо навести у међуратном периоду као врло карактеристичан пример Момчила Настасијевића, који је готово истом поетском логиком пришао и својим приповеткама и остварио значајне домете. У новијем периоду, другој половини XX века сигурно је изазован случај Миодрага Павловића који је као што се зна негде 50-те, 60-те године објавио књигу приповедака *Мост без обала*. Та књига је имала у то време неколико издања и од једне врсте критичара, схваћена је као доказ осавремењивања српске прозе. Дакле, критичари су желели да виде да Миодраг Павловић и у прози успоставља оне смернице које су он и Васко Попа успоставили у поезији нешто пре тога. Испоставило се међутим, да је то био излет у прозу, јер обнова српске прозе није ишла оним путем којим се чинило да иде, није ишла само кроз језик, него и кроз друге елементе прозне технике, кроз однос према животу, кроз фабулу, кроз језик, кроз композицију и сам Миодраг Павловић је по свој прилици одустао од тог експеримента, вратио се 90-тих година још једном прози у књизи *Бићни људи*, али на друкчији начин, приближавајући кратку причу поетском тексту, тако да би неко ко је „депидлака“ чак могао да се спори око тога да ли су ти његови текстови песме у прози или су то прозни текстови. Миодраг Павловић се у новије време опробао и у роману, и биће занимљиво да се оцене резултати тог његовог новог израза.

Дакле, то је тај најзначајнији круг песника који су се опробали у прози. Мени се чини да се поред најзначајнијег круга, најзначајнијег модалитета могу пронаћи још бар три модалитета. Један би припадао прозним писцима који су започели као песници. Скоро да би се расправа о томе могла назвати прозни писци као песници. Наиме, то је необичан случај да је низ значајних па и најбољих прозних писаца у другој половини XX века ушло у књижевност песничким текстовима и песничким примерима. Михајло Лалић је објавио 1948. године песничку књигу *Сјазе слободe*, дакле, пре него књигу приповедака

Извидница и роман *Свагба*. Јара Рибникар је започела такође песничком књигом под псеудонимом 1952. године. Бошко Петровић је 50-тих година објавио једну запажену књигу *Земља и море* у коју су ушле песме настајале од 30-тих па све до 50-тих година, дакле у распону од двадесет година, касније је објавио још једну књигу песама, тачније поему „Руј“ да би тек потом ушао у област прозе књигом *Лађано промичу облаци*. Тишма је објавио две књиге песама. Прихваћен је као врло запажен песник млађе генерације 50-тих година. То су књиге *Крчма* и *Насељени свети*. Али је касније књигама *Насиље* и *Кривице* напустио дефинитивно област поезије и кретао се у домену приповетке и романа. Павле Угринов је 1955. године објавио једну врло занимљиву поему *Бачка зајевка* и увек ми је било чудно, мада је једну врсту одговора сада у најновијој својој мемоарској књизи Павле Угринов понудио, зашто се никад више није враћао поезији нити је та књига поново објављивана. Тек неколико година касније он ће објавити роман *Оглазак у зору*, приповедачку књигу *Койно* и друге књиге. Данило Киш је почео као песник. Био је врло запажен својим песничким текстовима посебно у црногорским часописима, али и у неким другим часописима пре него што је 60-тих година објавио *Мансаргу*. Читави циклуси песама су објављени у годинама које предходе. Ту је затим Видосав Стевановић који је почео као песник, потом постао један од врских приповедача. Разуме се има ту и друкчијих примера. Они који су почели као прозни писци, а касније привремено или трајно постали песници, као што је случај са Бранком Ћопићем који је пред Други светски рат објавио три књиге, током рата и након рата се афирмисао као песник, или у једном таласу поезије колективних расположења постао једно доминантно име, да би свој очигледно приповедачки таленат крунисао знатно касније књигом *Башића сљезове боје*. Чишлић је почео књигом прозе *Преко Тисе*, а касније је објавио низ песничких књига и прози се више није враћао.

Трећи круг по мени чине, можда је то и најзанимљивији и најзначајнији круг, писци широког жанровског дијапазона у коме је постојање поетских и приповедачких сегмената само елемент те ширине жанровске, а то су писци највишег домета и у ту групу бих ја уврстио три

највећа писца XX века. То су Иво Андрић, Милош Црњански и Милорад Павић. Андрић почиње као песник. 1910-1911. године. Године 1914. улази у знамениту антологију младих хрватских песника после Првог светског рата, најпре објављује две књиге песама *Ex ponto* и *Немири* да би тек негде 20-тих година објавио прву приповетку, 1924. године прву књигу приповедака. Да је поезија била део трајног опредељења у том широком жанровском дијапазону потврдила је и збирка *Шта сањам и шта ми се догађа* из 1976. године.

Код Црњанског имамо сличан случај. Да ли је песник, да ли је романсијер, у сваком случају је изванредан приповедач. Његова књига *Прича о мушком* припада најбољим приповедачким књигама у српској књижевности.

Милорад Павић је опет посебан случај, као што су сви посебни случајеви. Почео је, бар у белетристици песамама, наставио приповеткама, касније су дошли његови значајни романи. Неко би можда могао да каже да је почео још пре песама у својим историјским, књижевно-историјским текстовима и пажљиви истраживач ће уочити да се многи мотиви, не само мотиви него и поетички кључеви, чак и оне његове значајне поетичке загонетке о потреби да се увек воће узбере или пре него што сазри, или пошто сазри, да лампу не треба никад гасити тачно у поноћ, него мало пре или мало касније, да ћемо све то наћи и у песничким књигама, дакле, *Месечев камен* 1971. године, потом у приповедачким књигама, рецимо у једној причи која се зове „Смрт Милоша Црњанског“, налазимо цела места из песама стављена у један нови облик, а иста та места ћемо касније наћи у роману *Предео сликан чајем*, као такође део јединственог апарата поетичког идентификовања. Дакле, то су они случајеви који измичу овој врсти поделе писаца по примарним жанровима. И Андрић и Црњански и Павић су писци изнад жанрова, писци најважнијих жанрова и писци који укидају границе.

Чини ми се да је друга половина XX века занимљива и по писцима који су усагласили песнички израз са прозним, који су напоредо често правећи стриктну разлику између онога што је поетски говор од онога што је прозни говор, дали значајна дела. Такав је по мом мишљењу Бранко В. Радичевић, чију поезију и прозу

одређује поимање света, обједињује еруптивна снага схватања надмоћи живота над смрћу. Сличан је случај са Милованом Данојлићем који је ушао у литературу као песник а касније је наставио есејима, краћим прозним текстовима који се могу сврстати у приповедачку прозу, мада је код њега више тих једноставних елемената поетског у прози и прозног у поетском. Код недовољно оцењеног писца Божицара Милидраговића имамо нешто слично. Напоредност жанрова, поетских и прозних, у њиховом чистом облику. Та усаглашеност се налази и код низа других писаца. Врло добри примери за успешно присуство у обе области имамо и код двојице аутора који су данас овде присутни, Петра Пајића и Васе Павковића. Петар Пајић у песмама има читав распон тематских кругова од љубави до пародирања, националног карактера, а његове приповетке обухватају такође неке дубинске облике менталитета али су аутохтоне и у њима су поетски елементи присутни у мери у којој је пробран језик део књижевне радионице Петра Пајића. Код Васе Павковића имамо други случај и у песмама и у прозним приповедачким текстовима, јер он пише и друге текстове, он идентификује митологију актуелности, оне пресне, данашње актуелности, али не меша жанрове онда кад то не жели, у чистим поетским облицима и у чистим приповедачким облицима са врло добром композицијом, изведеним рељефним ликовима и језиком који је саображен прозном говору. Разуме се да из уљудности нећу о њима двојици опширније говорити.

Дакле, чини ми се да постоје та четири модалитета, али ма како овој теми пришли она је прилика да овде у престоници прозе сазнамо доста новог о српској прози и то можда из једног бочног угла о ауторима прозних и поетских текстова, а у сваком случају да заვიримо и у нека теоријска подручја и у књижевне радионице нових српских писаца.

НЕКОЛИКО РЕЧИ О ГРАНИЧНИМ СЛУЧАЈЕВИМА

Однос поезије и прозе је вероватно најстарије питање мишљења о књижевности. Премда различите у начину обликовања и употребе језика, поезија и проза стоје једна уз другу, додирују се и претапају... Прожимање тих двају родова важно је, наравно, и за српску књижевност, нарочито за српску књижевност модерних времена, за која се може рећи да, на плану израза, можда почињу баш релативизацијом чистих родовских карактеристика, *йоеџизацијом ѡрозе* или *ѡрозаизацијом ѡоезије*. О том односу се, наравно, може говорити на више начина: историјски, поетички, феноменолошки, а ја бих о њему најпре говорио коренски... Шта је дакле разлог тако интензивног прожимања поезије и прозе у XX веку, када је и оглашена смрт чистих форми и када је дошло до конфузије некада чистих жанрова? У покушају одговора на то питање пошао бих од тврдње да се писци не деле тек на прозаисте и песнике, него и на *одусџале* и *неодусџале* песнике. Фокнер је рекао: „Да би сте успели као приповедач, морате најпре пропасти као песник“. Поезија је старија, она је корен свеколике књижевности, па се тај појам и данас употребљава да бисмо њиме означили не само књижевни род који оперише стихом, ритмом и звуком, него и суштински квалитет свеколике језичке уметности, а то је квалитет метафоричног, симболичког, метонимијског, другостепеног језичког посредовања света. Поезија је есенција, сама *биџ ѡвореноѡ*, нека виша твар која се „разлива“ и у прозним текстовима.

Када погледамо данашњу српску књижевност, нарочито њен приповедачки део, видећемо да је он пун *одусџалих ѡесника*, људи који су као песници кренули у свет литературе, да би у једном тренутку затомили, неутралисали, заборавили или сасвим потиснули ту вокацију. Неки од наших највећих приповедача почели су као

песници: Бора Станковић, Иво Андрић, Александар Тишма, Данило Киш. Ређи су они који целог живота пишу напоредо поезију и прозу, а сасвим су ретки, на прсте једне руке пребројиви, они који прозу замене поезијом, у себи накнадно откривши песника. Са поезијом се почиње, прича долази касније, и то није тек пука емпиријска констатација, већ је то и једна коренска дијагноза: поезија је дубљи, примарни порив, први сигнал човекове потребе да опише и протумачи свет. У том смислу мене посебно занимају тзв. медијалне, граничне позиције, које се, наравно, огледају у специфичним књижевним облицима какве су *крајика крајика прича* и *јесма у прози*, али и у дужим књижевним формама, какве су *сјев* (стих у служби нарације) и *јоејски роман*. Знате за ону већ толико пута поновљену истину да се Црњански као песник понајвећма остварио у својим романима. Склапајући антологију најкраћих српских прича XX века *Мала кућица* наишао сам на обиље примера *јоејизације прозе* или *прозаизације јоезије*, а те су две појаве, боље би било рећи: та два процеса, важно својство модерног приповедања.

У историјском смислу процес приближавања родова и жанрова почео је негде на размеђу реализма и модерне, интензиван је у модернизму, да би у високом модернизму и постмодернизму прерастао у чист жанровски релативизам. Многи савремени писци издашно су користили могућности поетског израза у прози, свеједно да ли су се декларисали као песници (на пример: Војислав Деспотов) или не (на пример: Давид Албахари, Светислав Басара и Горан Петровић који су у младости такође писали песме). У мојој генерацији много је песника који пишу прозу (Иван Негришорац, Васа Павковић, Милован Марчетић, Рајко Лукач, Ласло Блашковић), а има и прозаиста који пишу поезију (Немања Митровић, Владимир Пишталo, Милета Продановић).

Шта то значи у практичном смислу? Вероватно само то да се тачна граница на којој престаје поезија, а почиње проза, не може никада поуздано установити. У књижевности нашег времена која је до максимума развила карактеристику *јрознојоејске флуидности* ми се чешће ослањамо на општи утисак да ли у делу преовлађује поезија или проза, него на егзактне, теоријске

параметре. Имамо обиље примера медијалности (флуидности) и у ближој књижевној историји и у новијој традицији и у савремености. Када читамо кратке текстове Александра Вуча, Душана Матића или Љубише Јоцића, ко ће поуздано моћи да одговори на питање да ли је ту реч о поезији или о прози. Слично је, данас, и са неким текстовима Немање Митровића. Александар Белић је својевремено, да би демонстрирао како тај феномен функционише на лингвистичком нивоу, фрагмент једне приче Момчила Настасијевића „разломио“ у облик стиха и од њега „сачинио“ песму. На трагу тог „експеримента“, покушавајући нешто слично, у књизи *Модернистичко приповедање* показао сам да је сâм Настасијевић своје стихове претварао у прозни текст. То је управо медијалност коју желим да истакнем као противтежу схоластичности питања да ли је нешто поезија или проза. Која је сврха тог сувопарног раздвајања, тог цепидлачења, шта добијемо тиме што желимо да одредимо да ли је нешто поезија или, пак, проза. Смисао се успоставља тек када установимо да је суштина модернистичког приповедања тежња да се у наративном току постигне густина поетског израза, отуда та медијалност.

Следе даљи примери: у *Бурлесци Госјодина Перуна Бога Грома* Растко Петровић издашно користи ритам своје поезије, а цитира и *Слово љубве* Деспота Стефана Лазаревића, што је рана најава авангардних и трансавангардних (постмодернистичких) техника монтаже, пачворка и пазла и побијања традицијом успостављених родовскожанровских конвенција. Владан Десница „преписао“ је, у прозној форми, стихове из своје једине књиге песама *Слијейац на жалу*, уврстио их у завршна поглавља романа *Прољећа Ивана Галеба*, а критичари који су пренебрегли поменуту збирку песама хвалили су поетски квалитет његовог приповедања. Милорад Павић је књиге *Месечев камен* и *Душе се кућају њоследњи њуџи* компоновао као прознопоетске збирке у којима се смењују песме и приче. И то је вид медијалности. Медијалност, дакле, постоји као константа српског модернистичког и постмодернистичког приповедања. Војисав Деспотов има најмање два таква дела, роман *Мрџиво мишљење*, у којем романсира мотиве и топосе своје поезије, и спев *Неочекиван човек* у којем, како је сам говорио, „упесмљује“ своју есејистику.

Иста се твар жанровски пресвлачи, добија нов облик, али се суштински не мења, што све скупа значи да се искуство поезије подразумева у прози, проза без одређеног процента поезије („макар колико соли у хлеб“, говорио је Иво Андрић) није уметност, него је прозаичност, разблаженост језика. А прознопоетска медијалност је знак да је (пост)модерна књижевност дубоко свесна значаја и важности те древне констатације.

ПОЕЗИЈА ИЛИ ПРОЗА: ОНО ШТО АРИСТОТЕЛ НЕ БИ РЕКАО

Аристотел ништа од свега овога не би рекао. Али он данас није ту. Да јесте, можда бисмо све видели другачије.

Да би човек видео мора да гледа. Уколико окрене главу на другу страну мало шта може да стане у његов поглед, затвори ли очи тек онда ништа не види. Или треба затворити очи да бисмо могли поново да их отворимо? Можда се не види ништа стварно ново зато што се стално гледа у једно те исто, можда треба зажмурити и погледати из мрака, као да се никада раније није гледало. Ако стојимо пред нечим у шта гледамо, да ли стварно видимо све што треба видети, или користимо прилику што нема Аристотела у близини па нам је мање непријатно што не видимо најважније.

Пред нама је плејада имена, и ево зашто да не белешкаримо док причамо, зашто да свако не дода по неко име, рецимо Стевана Тонтића, Милована Марчетића и Ненада Јовановића, песнике који су се отиснули у приповедање; ко воли парадоксе нека допише Предрага Марковића и Десанку Максимовић, ко не воли нека се задржи на Винаверу и Настасијевићу; ко не жели да гледа само у имена која сви знамо нека забележи како се зову сви они песници прозаисти које срећемо на књижевним вечерима у разним градовима. Можда је најједноставније да уводничар који је прегледно указао на многе, наведе и све остале.

Хоће ли ишта бити јасније уколико списак буде дужи? У шта ми то стварно гледамо? Или, још боље речено, зашто је то уопште битно што гледамо у том правцу и какве то има везе са књижевношћу? Овде је, данас, можда већ било сумње да постоји неко суштинско питање које следи из тога зашто неки песници пишу прозу, и што су неки прозаисти написали неке стихове.

Зашто би издвајање и противстављање жанрова било више но пуки, сувишни куриозум, чак не ни поетички инцидент који би на бољи начин изазвао позорност, привукао нашу пажњу?

Књижевноисторијски гледано, увек се могу направити неке класификације. Кад видите опус једног аутора можете да потражите да ли је у историји књижевности претежнији суд о њему као о песнику или као о приповедачу, или је уравнотежен. За Бекета и Џојса мало је важно што су писали и поезију, за Игоа и Пушкина јесте што су писали и прозу. Теже је питање да ли је за опус Ђуре Јакшића важнија његова проза него за Иву Андрића његова поезија, али за Црњанског и Растка једнако је важно и једно и друго, док је Дучић ипак пре свега песник а Вељко Петровић приповедач. Па шта? Ништа, са тиме ћемо се лако сложити све док не постављамо себи и другима претешка питања, а нарочито јесу ли поезија и проза одиста само два књижевна израза, два модалитета исте књижевности. Од Аристотела до романтизма то спајање увек је односило превагу и данас би било одвише смело тражити да се песничка уметност и приповедачка уметност виде као две књижевности. Уколико је тачно да то нису две књижевне уметности него једна, откуд онда интерес за то ко пише поезију а ко прозу, какве то има везе што су многи прозаисти били потајно, или прво песници? За тако нешто, да тврди нешто што нико не тврди, да постоји више књижевности које само у нужди естетичког уједињавања видимо као једну, да буде први или најсмелији, потребан је Аристотел. Заправо, антиаристотел. А то већ звучи као антихрист савремене теорије.

Аристотел који би био наш саавременик и који би данас био овде, са нама, не би рекао ништа од онога што се овде говори. То је добро за Аристотела, није за нас.

Историја, додуше, увек може да донесе превагу. Зато што се књижевност не рађа било како него увек као поезија, поезија је старија књижевна уметност. Онај ко почиње као песник те наставља као приповедач отуда заправо понавља основни ток књижевне историје. Није, дакле, важна воља неког писца, него нужни редослед

књижевних ствари. Прво иде поезија, онда долази проза. Стваралачки дух рађа се у простору песничтва, због тога нам је важно да су прозаисти били песници. Сви писци су, историјски гледано, прво песници.

Изван теоријске осмишљене историје књижевности све остаје елементарно описивање. Прелазних случајева има колико волите, но може се заиста лако направити нека врста типологије: песници који су понекад писали прозу, прозаисти који су понекад писали поезију, и писци који су, како је то једном приликом рекао Павић, двозанатлије, песници и приповедачи истовремено. Али то није одговор на наш проблем, то заправо није ништа. Драинац и Десница, Бошко Петровић и Тишма, или Угринов и Константиновић, Киш и Павић, сви нас они наводе на дилему колико су песници постали приповедачи, колико су то Мија Павловић и Љуба Симовић, или Иван Негришорац и Звонко Карановић, или Зоран Ђирић и Ласло Блашковић? Ту се отвара повлашћени простор за књижевно оцењивање, за вредносне судове о значају песничких или прозних дела, али ти судови овде не помажу. Иако су различити уметнички резултати, иако су различити односи жанровских опредељења, то није довољно да се утемеље далекосежнија сазнања. Мора се о вредности мислити у самом облику као таквом, а на то нисмо спремни јер смо вредности поезије и прозе изједначили у књижевности, јер смо разлике поезије и прозе свели на питање неутралних поетичких средстава. Јер смо идеологију великих песника, светих песника, одбацили, јер нам се чини да је писање као такво заједнички именоване поезије и прозе. А није, то је заблуда, нису песници и прозаисти исто.

Проблем је у ономе што је скривено и тешко. Због чега је од икаквог значаја промена жанрова, врсте, рода у границама једног списатељског опуса? Да ли је важнија промена врста и жанрова у границама епохе или читаве једне књижевности? Историчари књижевности ће се одмах сложити говорећи о претежнијој или чак искључивој улози једне врсте или жанра у некој књижевноисторијској епохи. Романтизам и авангарда не разликују се по томе што и у једном и у другом постоји доминантно стање, да тако кажем, песничког узбуђења, него због тога што су различите врсте поетичких особина учиниле да се раз-

ликују, а то се може рећи и за однос између класицизма и реализма и друге. У историји књижевности промене улоге књижевних родова, врста и жанрова имају посебан значај, доминантни жанрови и врсте нешто важно саопштавају о самим књижевноисторијским епохама. Да ли доминантни жанрови у опусу једног писца такође нешто саопштавају о том аутору и његовој књижевној имагинацији? На питање овако постављено, које сад захтева посебну врсту антропологије књижевне имагинације, проучавање књижевности ослоњено на методологије какве до сада познајемо не даје неке нарочите одговоре. У свом епохалном облику то питање ретко је и постављано, као да је духовноисторијска слика настанка родова, врста и жанрова неутрална, као да је свеједно што роман заправо није роман пре нововековног преображаја прозне врсте, колико ни еп није више еп много пре коначног губитка вечности у романтизму. Критика недовољно историјски мисли, жанрови за њу нису довољно жив проблем.

Укрштање или смењивање жанрова, као преплитање поетичких особина, није схваћено као књижевноисторијска динамика једног опуса, или опуса једне групе аутора, то као да није посебан књижевнотеоријски или поетички проблем. Када је тако суспендована права теоријска димензија проблема, тек онда се не може ваљано одговорити на питање које лежи иза свих ових питања. Не само што то остаје изван досега савременог проучавања књижевности, већ се управо савремено проучавање књижевности може проверити на оваквом питању којем више није дорасло. Имамо ли одговор на питање свих питања кад немамо одговоре ни на питања која смо већ поставили? Не. Колико год то било тешко рећи, одговора на то питање нема. Али има много питања која ваља, док чекамо Аристотела, изложити. Па нека их он реши као однос књижевности и историје, али не у корист филозофије. Или мимезиса и дијегезиса, али не у корист преокрета у драми. Или између вероватности и нужности, али не у корист доличности.

Закон жанра, дакле, није тако попустљив као што се то нама може учинити. Жанр не допушта сваку врсту трансформације. У поетици се не може ићи у сваком правцу. Чак и ако свих могућих преливања, претапања и прелажења има коликогод хоћете, случај да већ осве-

дочени приповедач и прозаиста изненада напише књигу песама остаје готово на нивоу инцидента који се једва може идентификовати. (Можда Милета Продановић, да случајеве ове отежале, готово немогуће трансформације – не бисмо ли нашли још неки такав примерчић – не цеди-мо као капи из суве дренажине.) Можда нам закон жанра може нешто саопштити ако га, дакле, погледамо из ове перспективе. Та врста трансформације није забрањена него на посебан начин отежана, па другачије постављено питање гласи како то да се из поезије увек може прећи у прозу и да је тај прелазак добродошао, како то да песници и прозаисти у истоме лику коегзистирају добро, а да се из прозе у поезију прелази тешко или сасвим ретко и да прозаист и песник не коегзистирају на исти начин. Који је закон жанра у том случају, које је поетичко начело због кога ова и оваква врста трансформације није потпуно једнака. Зашто имамо полупропустљиву поетичку мембрану (дозволите ми ову малу метафору) на граници између поезије и прозе где се у једном правцу и без Максвеловог демона хрли, а у другом правцу врло тешко, или никако не пролази. Да ли постоје унутрашњи разлози имагинације да се кроз њу не пролази једнако у оба смера?

Можда би се одговор морао налазити у већ познатим теоријама родова, врста и жанрова? Ако је поезија пре свега лирика, онда је време праве поезије апсолутна садашњост – сви препознајемо да цитирам великог немачког теоретичара – а проза заправо стање прошлости у којој је смештена чак и могућност садашњости, онда апсолутна садашњост која допушта лирско као „генус“ поезије чини да се све што је икада било и што ће икада бити појми у оном временском модусу у којем све има посебну врсту животности; тај исти лирски генус који лако клизи унатраг не допушта да му се приђе из домена прошлости. Зато је временитост књижевног рода таква да је увек могуће из поезије отићи у прозу, док је много теже из прозе вратити се у поезију. Поезија је, уосталом, имала своју прошлост као еп. Када се епски хоризонт у стиху затвори, онда она прошлост у којој апсолут не пребива, а то је прошлост приче и приповедања у прози, више на допушта повратак. Из приповедне прозе би се, дакле, могло прећи у еп. Пошто се књижевноисторијски

из епске поезије одиста и прешло на прозу, из епа у роман, то је трансформација из прозе и приповедања у поезију, а сада је то пре свега лирска поезија, отежано до граница немогућег. Али епску поезију сменила је у коренима наше цивилизације лирска поезија и та историјскопоетичка бифуркација, да је епско сачувано у приповедању а да је поезија опстала као лирика, заправо цивилизацијски закон у историјском развоју књижевности. У нашој култури он иде тако да је прескакање овакве закономерности готово немогуће, као што је немогућа и инверзија читавог процеса.

Када модусом књижевне имагинације једном овлада прошлост, од ње се не може побећи. Отуда је разменљивост лирске прозе и поезије разумљива сама по себи, а прелазак прозаиста у песнике готово недозвољен. Могло би се, такође, рећи да је песнички текст као такав жив и будући жив дозвољава све временске диспозиције па и могућност да се пређе у прошлост као замрзнуто стање постојања, када књижевни израз постаје прозни. Прозни текст умртвљује сопствени предмет, поставља га у једну врсту петрификованог књижевног света који тек треба изградити и који као такав мора да постоји у билости, да више није актуелан у свим својим доменима у самом часу казивања.

Дакле, по родовима књижевност се развија као епика, лирика па драма, а другачије гледано, прво као поезија, па као драма и тек онда као проза. Ако се осврнемо на културноисторијску мисао која је одавно покренула ове проблеме и начин на који нас упућује на то да појаву поезије, драме и прозе схватимо као у динамици преображаја друштва и променама у статусу и самосвести појединца, онда је и однос књижевних родова и жанрова историјска слика статуса субјекта и колектива. Може се, према томе, направити нека врста новог историјског низа. По том низу може се рећи да је стање индивидуе која саопштава сопствену субјективност, дакле, издвојеног појединца који има право да рефлектирајући и емоционално усредсређујући се на самога себе саопшти песничким средствима истину свога битка као оно место где се на повлашћен начин разумева, обликује и саопштава, где се сустичу свест и свет који га окружује, израз и одјек који у њему пребива, где је то примордијално стање

песничке имагинације, то јест, изворно стање песничког битка као таквог, оно место на којем књижевност постаје и јесте оно што јесте књижевна уметност. До тога места не може се стићи уколико се иде путањама у којима нема историјске, дакле духовноисторијске нужности. Прелазак од епске поезије до лирике је нужан јер се јавио јонски субјект који има нешто да саопшти о својој интими. И прелазак у драмску књижевност је нужан јер је питање слободе тог интимног субјекта постало друштвени проблем, питање античке демократије. Напокон, приповедање којим се отварају хоризонти прозе, поред тога што је у свези са могућностима приче коју филозофија и књижевност деле, нужна је јер је историја неопходна да би самосвест субјекта савладала оно што је билост као таква. И ту се епска поезија и проза додирују као узвишена прошлост и ниска свакодневица, да би тај раскорак високог и ниског заувек остао граница поезије и прозе. Из високог, поезије, лако се спушта у нижи дискурс, за други правац потребан је огroman постички напор који је често, скоро увек, претежак. Поезија је за себе задржала узвишеност. Проза то у односу на њу никада нема, њој преостаје иронијско искупљење. Ко није изворно песник, никада то накнадно неће постати. Само песници пишу прозу. Прозаисти не постају песници.

Поједностављено речено, закон историје књижевности боље се уочава када се осврнемо на корене западноевропске цивилизације. Он показује да је развојна линија од епског преко лирског до драмског, и од песничког преко драмског ка прозном, двоструко кодирана – као ДНК молекула – законитост европске књижевности. Тај закон није арбитражан већ је реч о правилности историјског низа, то није закон у размерама једног појединачног опуса и зато у њему и мисао о жанровима може да пронађе боље утемељење него у техничким описима постичких средстава, боље од најбоље наратологије и версологије. Ако успоставимо теорију књижевности као културноисторијску методологију, можда ће нам поћи за руком да и ово непревредно море примера који су сви по нечему занимљиви, а неки од њих изузетни, разумемо у размерама критичког и теоријског промишљања књижевности.

Аристотел, који се није узбуђивао много око тога да ли је нешто у стиху или није, већ каква је природа саме ствари, овде би нам одмах решио све дилеме. И рађање трагедије у дитирамбу и улога трагеда само би били путоказ да се сетимо врлине великих песника. То што смо заборавили да поштујемо велике песнике спречава нас да поштујемо велику поезију која се обистинила у великим прозним делима. Та дела јесу поезија. И то би разликовање, прозе која је велика поезија и оне која то није, било од највеће користи. Веће од тога да ли је неко писао поезију, рецимо Зоран Ђирић, или није, рецимо Горан Петровић. Јер све што је написао Горан Петровић је врхунска поезија. Само треба гледати да би се видело, дакле не треба гледати да ли има стихова него да ли има поезије. Киш, Павић и Горан Петровић су велики песници. Верујем да би и Аристотел то рекао.

ПЕСНИЧКА ПРОЗА И ПРОЗА ПЕСНИКА

Када сам после двадесет година, откако се одржавају књижевни разговори у Трстенику, позван да ове године и ја узмем учешћа у њима, осетио сам се веома почастиованим. Знао сам да ћу овде срести књижевне критичаре, чланове многих жирија, додељиваче многих престижних награда, међутим, надао сам се да ћу у већем броју срести и саме литерарне ствараоце, песнике који пишу и прозу, што се, на жалост, није догодило. Пред тим ствараоцима имао бих већу трему него ли пред тумачима литературе. Исто тако очекивао сам да ће рефлектори наших уважених критичара на овом скупу бити уперени највише према прозним делима наших савремених песника-писаца о којима је до сада ређе писано, да ће се храбрије проналазити нове вредности и да се посао који се нуди савременим критичарима неће остављати неким будућим оцењивачима.

Није ново рећи да су Иво Андрић, Милош Црњански, или Данило Киш били песници који су написали велика и значајна прозна дела, али прозна дела многих наших других савремених песника још нису у довољној мери, или чак нису ни мало, заинтересовала савремену домаћу критику да би добила своју литерарну анализу и неку оцену. На то чека проза Миодрага Павловића, Александра Ристовића, Драгана Јовановића Данилова, Драгана Драгојловића, Милосава Тешића, и многих других песника.

Морам да приметим и то да се често проза коју пишу песници изједначава са термином „песничка“ или „поетска“ проза, што доводи до неспоразума јер се ради о употреби једне исте речи са потпуно супротним значењима. Под „поетском“ или „песничком“ прозом, подразумева се проза писана китњастим стилем у коме свака именица и сваки глагол имају своје придеве, као украсе, слике су дате у метафорама. Међутим, ако знамо да је поезија строго економисање речима, онда можемо закључити да она управо не трпи никакво кићење и кићурење.

Просто речено, поезија не трпи брбљање. Оно што су песници научили пишући поезију, а што им користи приликом писања прозе, то је управо поменуто економисање речима. Ни проза, коју пишу песници, не трпи брбљање. А кићење и кићурење под појмом „поетска“ или „песничка“ проза не може се назвати никако другачије осим брбљање. Кад Црњански напише „Велики плави круг, у њему звезда“, рекао нам је много више него неко ко је на неколико страница описивао звездано небо.

Писати поезију значи бавити се и енергијом језика. Да би песма изашла из свог оквира и добила неслућену ширину, у једној изговореној речи морају се чути и све оне прећутане. Једна изговорена реч мора у својој дубини носити сву енергију тих прећутаних речи. Служећи се таквим, чисто песничким поступком, и прозни писац постиже много јачи ефекат. Он читаоцу оставља простор да сам, по свом избору и осећању, дописује те прећутане речи, да и сам учествује у креирању приче, да и сам буде стваралац. Посвећеник стиховима било шта да пише, поезију или прозу, бави се једним те истим занатом, а у оба случаја песник му је учитељ.

ТРИ ПЕСНИКА И ТРИ АНТИРОМАНА

Покушавајући да, бар за себе, осмислим задату тему овог округлог стола, морам да признам да сам неколико пута западао у методолошко-логички ћорсокак. Најпре, чини се, да је готово немогуће неког писца одредити као песника који се огледа и у другим жанровима. Узимајући притом и практичне моделе из наше савремености пало ми је напамет да би такав згодан пример био Љубомир Симовић: дакле, песник који је писао и романи. Али зар Љубомир Симовић не би могао бити драмски писац. Није ли претешка обавеза за нас савременике да сопствену рецепцију узимамо као књижевноисторијско мерило. Време је много пута такве закључке потрло. Но, ако је Симовић тај згодан пример, шта ћемо са онима код којих се чак ни то квантитативно мерило не би могло применити. У том смислу ја бих се сложио и са колегом Јерковим који се запитао каква је сврха наших закључака, чак и ако утврдимо да је реч о песнику који је писао прозу. Нема сумње да нам ваљана хипотеза испада из руку, а то значи да ћемо добити неупотребљиве закључке. Нажалост, ми данас имамо и таквих научних и есејистичких радова који се свде на јалова упоређивања или бесмислена пребројавања. Наравно, не мислим да је наша данашња тема у целости неупотребљива па сам се и ја определио да данас говорим о нечему што би у оквирима ове теме имало смисла. Ја заправо желим осветлити једну појаву из прошлог века, а наслов моје теме биће *Три песника и три антиромана*.

Тридесетих година прошлог века Црњански, Ристић и Вучо објављују три романа, Црњански *Дневник о Чарнојевићу* (1921), Ристић роман *Без мере* (1928) и Вучо роман *Корен вида* (1928). У извесном смислу можемо уочити још једну симетрију: три писца, са малим временским размаком објављују и три значајне књиге песама. Тако Црњански 1920. објављује *Лирику Ийаке*, Ристић 1925. *Ог среће и ог сна*, а Вучо 1926. песничку

збирку *Кров над њрозором*. Из перспективе оног времена заиста бисмо могли рећи да су три песника написала три романа па тиме, макар у формалном смислу, задовољавамо захтеве овде задате теме. Сама ова чињеница још ни по чему не мора бити интересантна, међутим, у контексту књижевноисторијских гигања на ондашњој књижевнокултурној сцени Србије ова појава може бити вишеструко занимљива. Најпре, по први пут се, не рачунајући неке раније покушаје, јављају нетипичне романескне творевине које би се с правом могле назвати антироманом, а са друге стране реч је о лирским романима па са јаким разлозима можемо веровати да они у извесном смислу настављају ону лирску жицу коју су већ учртали Борисав Станковић и Светозар Ђоровић а и лирски потенцијал самих песника, па колико су у овоме могли бити настављачи, толико су у ономе антироманескном и антифабуларном могли бити негатори старе реалистичке поетике. Не могу а да се овом приликом не сетим оне занимљиве тврдње Хенрика Маркјевича који отприлике рече да књижевне епохе у исто време спајају континуитивне и опозитивне везе. Како у томе нема истинске правилности и математичке подударности, то код ових писаца препознајемо и ону Стеријину идеју о антироману.

Нема сумње да је роман у реализму већ доживео својеврсну афирмацију и експанзију и да се после овога, природно, могло очекивати нешто ново. Авангардисти су се, познато је, врло негативно одређивали према фабулирању а најречитију потврду за ово дао нам је Душан Матић са оном својом чувеном *Анином балском хаљином* и причом о узалудности описивања. У том погледу сва три аутора, и Црњански и Ристић и Вучо у целости су побегли од фабулирања. Ако је за *Дневник о Чарнојевићу* речено да је роман без иједног романескног елемента, без фабуле и чврсто оцртаних ликова (Деретић), онда се за *Корен вида* и *Без мере* М. Ристића то може у много већој мери тврдити. Дакле, по први пут у историји српске књижевности региструјемо овакву појаву која без мало поприма генерацијске оквире. Па кад Ристића и Вуча узмемо као припаднике исте школе која се уистину осмислила нешто касније, онда можемо закључити да је

ова црта о којој говоримо у оно време имала нешто више од предзнака генерације и школе. Радило се свакако о нечему што је продукт духа времена или најпросто нека дијалектичка неминовност. Свакако да у том смислу није занемарљива чињеница да у то време настају и *77 самоубица* Ве Пољанског (1923) и *Црвене магле* Драгише Васића (1922).

Ако је за *Дневник о Чарнојевићу* речено да је Стражилово у стиху, а за Вучов роман *Корен вида* сликовити лиризам и песниково чисто ја (М. Богдановић) и да онај ко исповеда у техници *ich lyrik* може бити само глас песника, (С. Кораћ) онда је јасно да је реч о правим лирским романима који су, уз лирске рефлексивне пасаже садржали фрагменте дисконтинуираног времена и хаотична сећања. И ако и Ристићев роман по нешто од тога садржи, он има најмање сличности са поменути романима. Већ његов наслов читаоца упућује на његову безмерност или неумереност. Текућа критика га је оценила као неталентовано штиво и чист снобизам, а Милан Богдановић вели да је то најмучније штиво које на нашем језику постоји. Роман *Без мере* је и временски и суштински најближи надреалистичкој песничкој школи па га, између осталог, и зато можемо сматрати и типичним антироманом. Истина читалац који од романа тражи причу, заплет и у крајњем, занимљивост, то не може наћи ни у Црњанскомом ни у Вучовом роману. Вучо ће се класичном романсирању вратити у *Београдској трилогији* или још тачније у коауторском роману *Глухо доба*, Црњански у *Сеобама* и у *Роману о Лондону*, а Марко Ристић ће се окренути критици и есејистици. Разуме се овим не желимо рећи да су Црњански и Вучо регредирали. Вучо је приметно експериментисао у трилогији *Омаме*, а *Сеобе* такође потврђују да је писац веома много радио на уобличавању својих поетичких ставова.

Данас је свакако врло занимљиво и оно сазнање о степену блискости ова три романсијера. Дакле, иако су били природно ближи Вучо и Марко Ристић, њихови први романи заправо показују супротно. У много чему Вучо је био ближи Црњанском и његовом схватању литературе. Вучов лиризам садржи ону потребну меру непосредности и искрености као и Црњансков. На страницама Вучовог

романа можемо наћи делове који нас у многоне подсећају на Црњанског. Наводимо један пример који као да је скинут са страница *Објашњења Сумајре*:

„О, вечерња стишавања! На том мосту још једино не гледају обале. Како себе да утешим пред најближом могућношћу да у црном мору могу да поништим ужасно присуство мисли. Станице су пролазиле брзо са редом покислих светлости а после су се опет провлачиле црне шуме, које су одјекивале као водопади у расцепу брегова, одједном, пред малом лампом зауставио се наш вагон. Неко се тромо вукао низ степенице и после сам чуо како шкрипи пумпа“ (*Корен вида*, стр. 17).

У сва три случаја, очигледно је, да су романијери Црњански, Ристић и Вучо покушали да језиком песника уђу у свет романа. Свако од њих, сразмерно свом песничком таленту, покушавао је да у свом тексту васпостави романијерски поредак. Најубедљивије га је успоставио Црњански држећи се, већ самим насловом, суштине романијерског заната. *Дневник*, макар само формално обећавао је сигурне и проверене путеве, Вучов наслов *Корен вида* наговештавао је превласт песничког и видно удаљавање од основних романијерских законитости, док је Марко Ристић, обузет великим хтењем, ваљда, створио нешто заиста без мере, а све оно без мере у уметности никад није пролазило. Рекли бисмо да чак ни она соцреалистички изгравирана плочица на корицама романа није могла да привуче пажњу публике. У књижевноисторијском смислу интересантно је да код нас први пут видљивије долази до разградње жанра. И Ристићев и Вучов роман се тешко жанровски могу одредити па чак и оном шаљивом констатацијом да је роман све оно што има више од педесет хиљада речи. Гледано шире, појаву ових романа можемо схватити и као својеврсну нужност и логичан расплет сплета иманентних чинилаца у самом жанру и струјања у сфери друштва, књижевних школа и праваца.

ДЕОБЕ, СА ВРАНАМА

Није кратка листа српских писаца који су ишли од поезије ка прози, а можда нешто мање обрнутим трагом. Размишљајући шта би могао бити мој прилог овом сусрету, зауставио сам се на подстицајима књиге Љубомира Симовића *Ужице са вранама*, једној „хроници, која је повремено роман, или роману који је повремено хроника“.

Зашто баш тај песник као приповедач, и зашто баш ова књига, кад Симовић има и других прозних списа, прикладних за замишљање над њима?

Пре свега, реч је о великом песнику, што ће рећи, песнику богате визије, сабраног дара, значајног имагинативног и мисаоног распона. Одмах затим, то је писац који има ону примарну моћ да споји реално са митским и да стратегијом стила споји та два елемента властите стваралачке марљивости. Најзад, то је писац који и у својој поезији и у прози одаје духовност која човеков проблем уме да исказе у сликама које су скоро математички прецизне и каткад делују као концизни записи људских и друштвених стања: рецимо, ратне слике у песми *Окућаиција Ужица*:

*Каиуџи се преџворили у шињеле
шешири у шлемове, шџеле у чизме,
ћирилица у лаџинишу.*

*Киша се преџворила у снеџ,
јаџњеџина у коњеџину.*

*Школа се преџворила у касарну
црквени звоник је миџраљеско џнездо,
шџамџарија коњушница
биоској војни маџацин.
Само је џрадски заџвор*

*(с чије̄ бӣ прозора,
кад бих се̄ по̄ио себи на рамена,
видео можда̄ њӣјацу са мало сне̄га)
ост̄ао оно̄ ш̄ио је био: за̄твор,
једина чвр̄ста, једина ст̄ална њачка,
кроз све̄ промене и времена.*

Као што се доста лако да видети, рат, као „огољено људско стање и истина“ (Михаило Лалић) дат је у овој слици окупације Ужица као претварање, нагло и претеће, *цивилно̄ у војни живо̄и; ка̄иӯи је̄ по̄стао ши-њел, шешир – шлем, ш̄ицела – чизма, ћирилица – ла̄ици-ница, школа – касарна, звоник – мӣџраљеско̄ гнездо, ш̄ӣам̄арија – коњушница, биоско̄и – војни ма̄гаџин.*

Једино је, као опомена да није свет сведен на темпорално, пролазеће време, да постоји нешто универзално: „остао градски затвор“! Који ће, и после рата, заузети своје чврсто, стамено место у људском свету! Симовић је, видимо овде, мајстор једноставних слика које су истовремено *слике – мисли*. Мисао ту захвата видљиво, познате предмете и ситуације, али сугерише да није све у видљивом. *Тако је бивало и њако ће бӣти. Човеково ст̄радање се̄ њонавља.* Цокуле и опанци обешених људи на житној пијаци у Ужицу, дозивају у духу читаоца све оне наше мученике, а после смрти посвећене јунаке, који су попут Андрићевог Радисава из романа *На Дрини ћӯџија* умирали „ћутке на страшноме кољу“. Симовић има живу, историјски битну, перцепцију нашег националног карактера и националне трагике која је последица тога карактера, зна да види и уме да изрази оно што је *иза* појавних облика постојања.

Отуда његова хроника о Ужицу са вранама, „која је повремено роман који је повремено хроника“, сугерише већ насловом да је његов родни град, као велики број градова Србије у рату, у сумтном времену наше историје, био оивичен *вранама*. (Сви ми чија су детињства била застрашена црним барјацима на авлијским капијама после вести са Сремског фронта у пролеће 1945, можемо и лично сведочити о тим *вранама које су слетиале на скоро свакӯ њрећу ка̄ијӯи њо селима Србије!*).

Љубомир Симовић има ту примарну честитост писца да јасно гледа у историјску трагику нашег народа и отворено говори болна питања: *како се̄ мо̄гло десит̄и да*

је наи рајни удес био тјежи од многих дружих у рајновима који су хујали над балканским светиом од Османлијској времена до данас? Општа места о вечитој неслози Срба (као да је, по лакомисленима, Створитељ света слушао само молитве српских непријатеља: „Не дај, Боже, да се Срби сложе“) нису довољно објашњење наше историјске несреће.

Наравно, део разлога за тежину српског удеса бивала је и у томе, али по хроничару и романсијеру *Ужица са вранама*, механизам је много сложенији, замршенији, – тајновитији. Професор Милош Петровић у свом концизном есеју о *Љуски од јајетиа*, навео је три битна елемента Симовићевог виђења Ужица у рату као страдања људи и града, али са битним корекцијама официјелне представе историје. Та су три елемента: Симовић је, прво, *појискивао сјереотишије*, друго, историју видео као понављање патње и страдања, треће, указао на „провинцијске историчаре који су непоколебљиво поштовали сваку забрану објављивања историјских чињеница“. Историја се не може писати, каже проф. Милош Петровић, ослобађајући се сувишне фактографије! За апологетске историчаре партизанске борбе сувишна је фактографија: грешке команданата при проценама јачине немачких јединица; стрељања људи по ослобођењу земље чија кривица није судски утврђена; насилно мењање имена градова и области; преручивање гласачких куглица са поратних гласања из тзв. ћоравих кутија у кутије „јединственог народноослободилачког фронта“ итд. и сл. Јављајући се овом књигом као опор и јасан критичар домаће поратне *тираније лажи*, Симовић је само наставио традицију оних српских писаца из прошлости који су, као рецимо Ђура Јакшић, Змај, Домановић, Нушић, Милорад Митровић, устајали против безакоња, против неразумне деспотије и турског јавашлука у поступцима тадашњих власти. Наравно, појединац је у зупцима великог механизма зрнце праха, али са друге стране, како је писао Драгиша Станојевић: „*Неуништив је појединац који је решен на све*“. Нешто од те решености *на све*, доследности да се своја истина каже цела, и без ограничења, дало је овом делу Љубомира Симовића печат горке продорности и живости. Ми смо уз сва поклецивања и посртања, оставили то доба једноумности за собом, али рецидивни нису још ишчезли и потребан је напор гене-

рација да се освоји беспоговорна слобода за истину у нашој земљи. Она, наравно, тражи и негу ризика и истрајавање.

Хтео бих на крају, да кажем неколико опажања о школованој литерарности ове књиге, хронике и романа који се боре стално за превласт у изразу времена и људи. То је књига хибридне врсте, али у позитивном значењу те речи, где се *на сјабљику фактиографије калемѝ живосѝ имагинације и где се на ојори процес реалног ѝока људи и њихових прегсѝава о себи*, калемѝ леѝи и освежавајући смисао за хумор. У Сѝмовића има нешто од оних ужичких домишљања духовитих људи који су зачинили српску књижевност богатом разѝибригом и у бригама, нечим разгаљујућим и кад се чини да су његовим јунацима сва небеса затворена и сви бродови потонули. Кад, рецимо, гуслар у кафани, уз гусле шаље Аустријанце „у бој против Срба Ваљеѝаца“, један од Ужичана предлаже да певач промени тај детаљ о Ваљеѝцима, па после аргумената, који се пред њим множе у виду чашица клековаче – наравно и после ређања ужичких подвига на Дрини, на Мачковом камену, на Гучеву и у старијим биткама на Љубићу и Љубањима – певач тај предлог прихвата па - уместо „у бој против Срба Ваљеѝаца“ – убацује Ужичане:

*Па их шаље, ѝавране из мрака,
...у бој проѝив ужичких јунака.*

Грмљавину аплауза и одушевљења који овде прекидају песму, писац ове књиге нема намеру да описује, јер нема обичај да се прихвата задатка који превазилази његове снаге“.

Том благом иронијом Сѝмовић је ставио до знања у којим околностима певачи међају садржаје својих десетераца, али је сачувао и разумевање за регионални понос „својих Ужичана“! У том духу, ова књига је и лепа школа како се могу писати књиге ове врсте, а да се не осуши живот и сачува карактер индивидуалне визије тог живота. Ми који смо се и наслушали и нагледали митологизација „напредних“ снага, спасавајућих идеја о „срећном животу на земљи“, имамо све разлоге да пошрујемо овакве трезне и отржењавајуће књиге.

Има у том роману „који је повремено хроника која је повремено роман“ и реских опажања о насилним променама имена улица, установа, градова, после Другог

светског рата, и последицама од тих промена; има опажања о једном аустријском каплару који је доцније постао маршал у нашој земљи, има опажања о мудрости која долази из дела Џива Гундулића, „коло среће вртећи се / не пристаје уоколи, тко је гори тај би доли / а ко гори доли бива“/ и о томе колико је на добитку онај који на време схвати дубину и значај мисли. Има и оног што је важније од тога: једно живо трагизмом испуњено сазнање о српско-српским расколима и деобама и вранама које их прате, које свагда иде на нашу штету и, разуме се, у корист наших непријатеља.

Дакле више од хронике, и дубље од романа, то је књига једног зрелог писца који зна опасност од професионалног патриотизма. Али и опасност од равнодушности према својој земљи и њеним људима.

ПРИПОВЕДАЧ СТЕВАН РАИЧКОВИЋ

Када савремени српски песник пише фабуларну прозу, а посебно епистоларну или интимистичку, тешко је разлучити епско од лирског у његовом делу. То упућује на уважавање духовитог коментара Ласла Блашковића како није лако раднику риме да пређе на тежачку метафизичку прозу. Другим речима, креативно треперење, преламање лирског и епског ненадокнадива је лепота приповедног дела које пише песник. У овом смислу могла би да буде парадигматична приповедна проза Стевана Раичковића.

У Раичковићевим *Инијимним мајама*, 1985., *Чаролији о Херцег-Новом*, 1989., *Сувишној ђесми*, 1991., *Кинеској причи*, 1995., *Једином моћућем живоју*, 1996., слике се „отимају о примат“ у песниковој меморији, свуда је присутност аутора доминантна, поунутарњивање збивања је у сваком запису, фрагменту, свакој причи, посебно у *Злајној зреди*, 1993., која је уз *Мале бајке*, 1974., и *Фасциклу 1999/2000*, најближа ритму прозе. У књигама поетских и прозних записа Субјект је интензивно свој – стварност је у доброј мери транспозиција ауторске личности.

Речити песник ћутње три пута је имао кризу и три пута се повлачио у самоћу (У самоћи је стално!) – после породичне трагедије, почетком 90-их година када су почели ратови, и 1999. када је бомбардован Београд и Србија. И управо је тада кретао у нови дискурс, најпре у есејистику (*Белешке о поезији*, *Дневник о поезији*), а затим у наративну прозу. Дошло је до отварања и допуњавања фасцикле, дејствовао је „археолог своје сопствене прошлости“. Засветлела су поново, нарочито у поетским и прозним записима, песникова меланхолична божанства, која су своју највишу кристализацију имала у *Каменој усјаваници*: ћутања, бол, тишина, мисао у дубокој тмини...

Књига *Фасцикла 1999/2000*, у којој је Раичковић високо подигао песимизам пролажења и жудње за животом, припада песниковом кругу дела која имају луцидну интенционалну надградњу. Први део књиге *Пролећни дневник 1999*, настао у време бомбардовања, чине песме и прозни записи мисаоног лирског набоја; други део – *Торзо уметника у старости*, густа је, раичковићевска лирска реплика Џојсовом *Портиреју уметника у младости*.

Раичковићева мисао о сопственој и националној самоћи као „секундара нека зарђала“, као немир срца достиже „на истеку (наше страшне) 1999. године... свој највиши могући степен“. Приповедач сјајно налази *знак* који покреће сећања, поређења, мисао – знак који осветли целу песму, запис или причу. Такав знак може да буде клупа у Хиландару, пољски кревет у дворишту једног приморског градића, брош испод слике Мона Лизе у Лувру, улица Златна Греда у Сенти, делић времена, језа времена на извору реке, завијање сирена у Светосавској улици, лавез пса на „псе рата“ у мрклим висинама... Међу знаке спадају и сличице из песниковог „калеидоскопа“: присећање у „злослутном мраку“ стиха Бранка Миљковића „Најлепше певају заблуде“ или књиге Милорада Панића Сурепа *Каг су живи завидели мртвима*, или додатна сличица на којој Иво Андрић из свог стана у Призренској улици силази у подземно склониште. Један од најсугестивнијих знакова је брижни глас баке песникове унучади из далеке Хирошима, усплахирено питање: Стеван, добро? Београд, добро? Висока знаковна вредност питања је, у ствари, глас страдалничког јапанског града.

Уз прозни запис адекватан облик песме у „Фасцикли“ је торзо. Торзо је смисаоно интонирани облик, одјек унутрашњег, лирског подстицаја, грчевито стезање бола због свега што се догађа његовом Београду оних дана када „из свих небеских буцака“ нишане песникову десну руку. То је подстакло Раичковића да се маши свог „расушеног пера“, да та рука пише сјајну елиптичну поезију и прозу.

**„ДНЕВНИК ЗА ТЕУ“ ЉУБИШЕ ЂИДИЋА, РОМАН ЈЕДНЕ
МЛАДОСТИ У СТАРОЈ СРПСКОЈ ПРЕСТОНИЦИ**

Још одзвањају звона од оног звука који је у Русоову душу уносио благу сету...

Можда би ова реченица најбоље пристајала моменту када се присетимо или поново с носталгијом ишчитамо изванредан роман једне генерације, једне младости, тј. наше, која је у неповрат прохујала, попут оног „са вихором“. То је роман *Дневник за Теу Љубише Ђидића*, истакнутог српског песника из Крушевца, есејисте, путописца, антологичара. Он је песник по вокацији (објавио је око двадесет књига песама). Ипак се ретко догађа, бар у нашој књижевности, да неки песник, као што је то и Љубиша Ђидић, напише овако добар, импресиван и читљив роман.

Овај топли, поетски лирски роман обележио је снажним импулсима једну младост и једно поколење старе српске престонице Крушевца из незаборавних шездесетих година, времена омладинских радних акција, Титових пионира, изградње социјализма као „ лепе и светле будућности“. Овај роман, који је надрастао те слике „усрећитељског“ времена, само атмосфером донекле подсећа на то минуло доба, иначе су његове слике дуговечне, далекосежне, вечне, оно наше које само кроз сећање оживљавамо. Тај кратки роман бриљантне садржине и форме (који је објавила београдска *Просвета* у својој афирмативној едицији *Савремена проза*) специфична је еманација синхроне и дијахроне симфоније наше некадашње престонице коју писац повремено и мистично уздиже до неба као што је то с Макондом и Аракатаком учинио својевремено Габријел Гарсија Маркес, колумбијски добитник Нобелове награде за роман *Сто година самоће*.

Тако је Крушевац сасвим заслужено добио свог књижевног хроничара а снажну апартну величину, смисао и значење стекло је све оно што је у изванредном роману, као на неком импресионистичком платну, насликано на фону старе престонице пребогате разним догађајима и доживљајима у ветрометини српске историје. Писац је помно пратио и руком педантног хроничара бележио све мене и промене у граду под „дугуљастим моравским небом“, зарезао снажно и лапидарно у савремену српску књижевност, „пером као скалпелом“, како би рекао Драган М. Јерemiћ. Маркантно је дата хроника живота, рада, битисања једног интелектуално сазрелог поколења којег више нема. Остале су само крхотине успомена, сећања и пишчева евокација у романескном књижевном штиву које никога не оставља равнодушним кад га прочита. Иако Крушевац има приличан број писаца, песника и прозаиста, влада уверење да је најбољи роман о старој престоници написао један песник – Љубиша Ђидић, *Дневник за Теу*.

Роман надахнуто написан прустовским писмом „трагања за изгубљеним временом“ барокним стилем сажима читаву галерију ликова оних који су живели и нестајали у једном времену али су се потом појављивали и други, нови, који су континуирано настављали пут својих претходника, учитеља и савременика. Познати интелектуалци Крушевца с краја прошлог века и из нешто још ранијег доба имају заслужена и маркантна места у миљеу једне разбокорене младости, полетне и амбициозне, иако њихови ликови углавном данас стоје негде тамо далеко иза нас, пресељени у успомену. Сетна слика коју ствара Љубиша Ђидић, овога и онога света, чини појавност и читљивост романа веома занимљивом а његове поруке значајним. Бивши председник општине Гема, кога више нема, сјајни и славни новинари Крушевца, којих такође више нема (Милан Михајловић, Антоније Стефановић, Богдан Попадић, Миомир Ристовић Хари, Анастас Нешић Харди) су овога пута и на овоме месту постали историјске личности једног модерног романа. Следи политичар Томаш, онда по многима и најбољи председник општине крушевачке, професор књижевности Слободан Јовановић, затим чувени песник боем Жића (мисли се на Живадина Лукића), а ту су и оснивачи *Баџале* Добри

Димитријевић, Бранко Ј. Лазаревић, Антоније Маринковић и Ђурица Лазић, управник библиотеке Света Љубисављевић, чувени академски сликар и директор крушевачке ликовне галерије Радул Анђелковић, филозоф и професор универзитета др Павле Бубања, па Миша Петровић, Срба Ђорђевић, један од најбољих песника уже Србије, доктор књижевних наука и писац Радомир Батуран, сада житељ Канаде, сликари Миле Мићић и Аца Моравски, адвокат и писац Градимир Московљевић. Изнад свих се уздиже као каријатида, митски узраста и доминира професор филозофије Катунац кога аутор вешто проводи као главног јунака кроз читав роман.

Њихови животи, међусобни сусрети и виђења, разговори и полемике, њихове објављене књиге и књижевне вечери које су биле веома посећене (јер Крушевац је одувек имао већи број писаца од било ког другог града у Србији), а пре свега њихова изванредна љубав према Крушевцу, хуморне ноте, сетне алузије, латентне меланхолије, маркантне нарације – носе овај роман кроз време као што је Стефан Дедалус носио Уликса док писац лута крушевачким улицама под фењерима као што је својевремено генијални Џојс лутао улицама Даблина. Романисијер Љубиша Ђидић је и сам припадао том времену и тим генерацијама, пријатељевао и дружио се с овим ликовима и с разлогом страсно настоји да оживи то време, да му удахне дах и дух непролазних тренутака у памћењу и сећању.

Књижевни критичар Милош Петровић је овај роман обележио као „трагање за археолошким каменом“, но ово је ипак роман широке форме и мозаичке структуре компонован од разних бележака, скица, као и дневника трагања за луцидном и помало чудном девојком Теом која подсећа на чудовишност оне Кетрин у *Орканским висовима*. Суштином свога текста и његовим изузетним квалитетом писац се местимично враћа и средњем веку у коме је Крушевац и био престоница с небеским кнезом Лазарем на челу. Надалеко чувени клесари из Беле Воде крај Крушевца (они што понеком истакнутом писцу додељују сваке године чувену *Беловодску розејџу*) овом роману дају посебну чар филигранским поткама – изражавајући вештину и мајсторство клесања фигура у камену – да би их потом, ноћу, кад над Моравом изгреју

звезде, походио на свом крилатом кулашу песник, војсковођа и ратник деспот Стефан Лазаревић. Летећи на бесном ату од Јерениног града он ту језди и над гором љубостињском. Сама девојка Теа често је као она Андрићева Јелена, жена које нема; час је присутна у сећањима и казивањима наратора и њених живих савременика, а очас опет нестала као ветром одувана. Теа је, дакле, импресиониран лик у овоме роману *фантијастичног реализма*, главни лик којем је роман и посвећен.

Извесне пасторалне странице које се нису могле избећи – јер роман би без њих био осиромашен! – местимично подсећају на „старе дане“ Боре Станковића и „зелене вајате“ Јанка Веселиновића, као и на онај староставни роман барда из Мостара, приповедача чудне наративности Хамза Хуме. Као на великом филмском платну стоје фигуре што делују као слика двоје заљубљених и вечитих протагониста среће, љубави и непролазног живота. Борисова и Теина слика, и слика њихове младости, парадигма је вечног постојања оних које веже љубав у импозантном историјском граду (у коме се и данас догађају сличне зачаране љубави). Њихова слика је белег тренутка у којем су млади људи изашли на Трг код споменика косовским јунацима да кличу новим друштвеним процесима у Србији, времена када је Србија, после толико заташкаваног и пригушиваног у титоизму, освајала ту нову љубав. Њу је на непатворени начин ликовима у своме успешном романескном остварењу удахнуо изузетан песник и сада добар приповедач Љубиша Ђидић.

И религија и филозофија, све указује човеку на тај вечни култ успомена.

АНЂЕЛИ НА ВРХУ ИГЛЕ

Укршћени говор књиџа и жанрова Војислава Деспотова

Средњовековну схоластичку расправу о броју анђела на врху игле у наше време обнавља онај од кога би се то најмање очекивало. Наиме, у једном од стихова из књиџе *Перач сајуна* Војислав Деспотов каже како је поезија „хиљадити део врха игле за шивење“. Када непосустали дух модернизације српске књижевности посегне за оваквом аналогијом да би се доспело до слике довољно употребљиве да изрази карактер поезије, онда то не сведочи о кризи разумевања, исказаној у враћању на сигурна и добро позната места старих учења, већ управо о далекосежности једног модерног разумевања. Смештена на „хиљадити део игле за шивење“, поезија је, заправо, суочена са природним искуством маргине изван којег она у модерном, вероватно ни у једном другом добу и не постоји. То није позиција анђела бестелесног и безинтересног, па отуда препознатог на врху игле, већ позиција усамљене делатности, остављене изван јавности и изван сваког делотворног утицаја. Поезија је сама, препуштена себи, а њена лусидна иронија јесте парадоксална мера самосвести: поезија разуме социјалну стварност, али је немоћна да у њој било шта конкретно учини.

Свест о размерама ове немоћи водила је Деспотова између неоавангарде и постмодернизма, између потребе да се реч стопа са својим последњим гестом материјалности и воље да се језиком игре и ироније разоткривају илузије посустале цивилизације. Ако у својим првим књиџама испитује *неочекивани језик*, језик потрошеног смисла и језик недовољних речи, у књиџама које у разним жанровима пише током последње две деценије ХХ века Деспотов из сродне позиције истражује основе *неочекиваног човека* и испражењене и обесмишљене цивилизације.

Готово да нема књижевног и публицистичког жанра у коме се није огледао, али је у пишчевим текстовима, свеједно што су настајали у различитим временима и различитим поводима, садржано постојано језгро поетичке и тематске доследности. Поетичке идеје Војислава Деспотова мигрирају како би биле свуда присутне, у свим књигама и жанровима.

Стихови из седам песничких књига Војислава Деспотова, пођимо од њих јер је њихов аутор у свему што је писао био помало песник, објављивани су у временском распону од преко двадесет година (прва књига песама објављена је 1972., последња 1994. године). Али они су у знаку још већег историјскопоетичког распона (од неоавангардних искустава првих књига, језичких истраживања, конкретне и визуелне поезије, до једног од најизразитијих примера постмодерног певања и мишљења на српском језику). Нарочит печат песниковим истраживањима изражајних моћи језика и поезије, због чега су уско повезани са песничким искуством и развојном линијом ове поетике, дају текстови из књиге *Дњижејѿѿа бибилизра ухунѿѿ*. Поднаслов ове књиге – елементарне песме, језичка и визуелна супстанца доживљаја – сугерише карактер њених текстова. Деспотов је у овим текстовима посвећен искуствима вербо-воко-визуелне поезије, као и претва-рања језика у његове сликовне аналогоне, што га доводи до коришћења елемената стрипа. Ако је у књизи *Прво ѿѿ. ѿесмина слика речи* (1972) песник искушавао језик претварајући песме у концептуалне остатке речи, у књизи *Дњижејѿѿа бибилизра ухунѿѿ* слика речи и песме тражи се и изван језика – у визуелним просторима комуникацијске праксе. Сваки лист, изузев првог, има наслов („Чекање“, „Искреност“, „Склад“, „Љубав“, „Труд“, „Бес“, „Нада“, „Веселост“, „Одлука“), језички текст, у коме се само по реч или две могу доживети као традиционални конституенти смисла, потом купон узвука, као звучни адекват претходно датих речи, и купон услике, као њихову визуелну верзију.

Иако у књигама после *Тренинга ѿоезије* више није песник недвосмислене неоавангардне праксе, иако га поетичка отвореност и радозналост воде према новим изазовима сопственог времена, Деспотов у суштинском смислу никада није изневерио своју неоавангардну

младост. У природи језичке и поетичке игре или пак у основи кардиналне сумње која омогућава иронију налази се живо неоавангардно чуло за прекорачење затеченог разумевања језика, смисла и света. Указујући на Деспотовљево интересовање за неоавангардну поезију, указујемо, заправо, на генезу његових поетичких идеја. Колико год да је у последње две деценије свог књижевног рада мењао жанрове, а постепено и прешао распон од неоавангарде до постмодернизма, Деспотов је показивао истрајну везаност за поетичке идеје са којима је ушао у српску књижевност почетком седамдесетих година.

Говорећи у једном интервјуу о судбини модерне поезије и о улогу неоавангарде у тој судбини, Деспотов подсећа на неке од својих најважнијих поетичких идеја. Каже Деспотов: „Поезија је убила саму себе, а умрла је у најавангарднијим боловима. Модерни читаоци, у које, наравно, спадају и критичари, треба да улажу мање страсти у своје незнање – треба да читају уназад, да упознају историју врсте која је, налик диносаурусима, изумрла. (...) Млади читаоци и млади критичари напосто морају да обрате пажњу на авангарду, на велике светске авангарде почетком века, па наравно и на нашу авангарду, посебно последњи талас седамдесетих година. И нарочито на разлог зашто данас нема нове поезије. Већ је одавно написана.“

Мада изречена на помало радикализован начин, што, уосталом, одговара темпераменту сваке авангарде, а јесте врло чест реторички облик испољавања пишчевих поетичких ставова, ова теза Војислава Деспотова показује како су везаност за авангарду и посвећеност непрестаној модернизацији књижевности темељна обележја књижевности овог писца. Из овог угла може се боље разумети пишчева толико пута изношена идеја о томе како поезију ваља издвојити из координатног система књижевности. Остали облици књижевности, казано у неколико речи, не поседују довољан коефицијент авангардности.

Показујући постојано присуство есејистичког мишљења у књижевности Војислава Деспотова, његови есеји су обликовани у знаку истинске заинтересованости за важна питања поезије, те области коју је писац видео као одељену од традиционалног разумевања књижевности,

потом саме књижевности, али и оног нужног оквира у коме настају и поезија и књижевност: дакле, модерне цивилизације са њеним техничким достигнућима, токовима знања и моћи, информатичким снагама и неочекиваним изазовима пред којима се нашла претећи да постане неки сасвим нови свет. Као ретко који савременик, Деспотов је ослушкивао нове цивилизацијске изазове, као и позицију поезије и књижевности у оквиру њих. На темељу тог интересовања не настају само његови есеји, нити се само из такве позиције могу разумети њихова луцидност и продорност, страст откривања и свежина погледа.

Есеје Војислава Деспотова најбоље је, заправо, читати као опус паралелан са његовом поезијом. Њихове теме су толико сродне, а њихова запитаност толико истоврсна да у читању ових песама и есеја морамо видети целовитост једне стваралачке авантуре чије је име Деспотов. У неким случајевима стихови Војислава Деспотова проистичу из његових обимних есејистичких размишљања, у другим приликама есеји настављају да прате песничку егзегезу модерног доба. Нису ретки ни примери у којима се текст песме и текст есеја поклапају у оној мери у којој то дозвољавају одлике једног и другог жанра.

Погледајмо, из овог угла, пример текстова из обимног циклуса „Конац двадесетог века“. Са становишта жанровске метаморфозе присутне у Деспотовљевој књижевности, есејистички спев *Неочекиван човек* тешко је замислив без основе успостављене у серији текстова „Конац двадесетог века“. У односу серије „Конац двадесетог века“ и есејистичког спева *Неочекиван човек* имамо један од најинтензивнијих односа поезије и есејистике у делу Војислава Деспотова.

Стихови из есејистичког спева *Неочекиван човек* написани су у тону који је од краја осамдесетих интензивно занимао песника (питање нуклеаристичке културе, питање комуникације у радикално промењеним епохалним околностима, катастрофичке сенке као последица слома самоисцрпљених хуманистичких пројекција, суочавање са технолошким и уопште цивилизацијским изазовима будућности). Вишечлани песнички текстови из књиге *Неочекиван човек*, изговорени из перспективе самосвесног посматрача, испуњени су есејистички про-

дорним виђењима и песнички луцидним осветљењима стања модерности. Шеснаест текстова у овој књизи, захваљујући тематској организацији и поетичкој позицији која је нераздвојива од истински дубоке спознаје савремене и непосредно предстојеће цивилизације, склапају се у спев наглашене интегралности. Есејистички спев *Неочекиван човек* представља Војислава Деспотова као једног од најподстицајније запитаних аутора у модерној српској култури над културним, духовним и техничким аспектима савремености и предосећане будућности, при чему та запитаност увек проистиче из позиције овладаног знања и воље за разумевањем. Тако овај спев означава необично важан допринос песниковој поезији, али истовремено најављује тематски круг његових романа *Јесен сваког дрветца*, *Европа број два* и *Дрвогелја из Набисала* који су обележили деведесете.

По редоследу настанка, романи су трећи жанр до кога је дошао овај писац. У романескном опусу Војислава Деспотова могу се препознати три целине. Те три целине поштују хронолошки ред настанка пишчевих романа (са изузетком позиције романа *Андраци, јейури и осјала чудовишта Пејровграда и средњег Баната*), али се овом поделом још више истичу њихове тематске и поетичке особености, онако како су се уобличавале током пишчевог рада на прози.

Читање Деспотовљевих романа показују како они и у погледу тема и у погледу поетике дугују доста пишчевом занимању за друге жанрове, најпре за поезију, али у врло високој мери и за есеј и драму. Могли бисмо рећи како је ово једна од темељних поетичких одлика књижевности нашег писца. Заинтересован за многобројне феномене модерне цивилизације, посвећен широком кругу тема, истински истраживач поетике и модернизацијских искустава савремене књижевности, па у много чему и луцидни и смели новатор, спреман да се огледа у практично свим књижевним облицима, Војислав Деспотов је био писац аутентичне поетичке доследности који је своје теме измештао из једног жанра у други, покушавајући да их изнова провери у новом облику и у новом окружењу. То нам открива колико су овом писцу биле важне изабране теме до којих је дошао и како их је постепено усложњавао.

Пут од *Мрївог мишења*, на пример, до трилогије из деведесетих година XX века (*Јесен сваког дрвѣиѧ, Евроѧ број два* и *Дрводеља из Набисала*) јесте врло дуг, протиче између романа и песама, есеја и драма, назиремо у њему најмање три развојне фазе, а поготову упорно настојање да се изнутра сагледају *неочекиван човек* и његова неочекивана епоха. То су пишчеве кључне теме, чак и када нам се учини да је отишао у сусрет *раним јагима* детињства и почетног доба одрастања.

Има неке дубље правилности у тематском следу Деспотовљевих романа. Сваки његов следећи роман готово да почиње тачно тамо где је претходни окончан, како у постичком, тако и у мотивско-тематском погледу. Само један пример, али да, при томе, не говоримо о облацима који су свакако најпознатији детаљ пишчеве романескне авантуре, трајна фасцинација већине његових јунака и мигрирајући мотив са врло богатом симболиком и занимљивим трансформативним сенкама у разним пишчевим романима. Наиме, на крају романа *Евроѧ број два* појављују се авиони; бомбардовање само што није почело. „Стали су изнад нас, као залеђени на плаветнилском платну. Све се умирило“, овим речима, као *залеђеним* на хоризонту приповедања, Деспотовљев приповедач окончава роман. *Дрводеља из Набисала*, наредни ауторов роман, сав је у знаку авиона и бомбардовања. Авиони нису само залеђена претња, они су дејствена сила која покреће причу овог Деспотовљевог романа. Бомбардовање није само сенка претње која је замрачило небо и чија се тежина спустила на све јунаке романа, оно је у *Дрводељи из Набисала* постало оквир и облик живота. Оно је такво и онда када је дато у непосредном виду, као последица необичног „теолошког ултиматума“, и онда када у њему ваља препознати сву суровост једне циничне манипулације.

Умреженост пишчевих романа показује како је прави читалачки изазов препознавати такве њихове спојеве и укрштене приче. Мада се они могу читати сасвим самостално и мада писац нигде није изричито нагласио како су његова два *романчића* (*Пејировгградска ѧрашина* и *Андраци, јејури и остїала чудовишїѧ Пејировгграда и средњег Банїѧ*) или његова три романа из последње четири године XX века делови ширих композиционих

целина, Деспотовљеви романи, а са њима и њихов чита-лац, добијају много уколико их доведемо у природну и већ довољно сугерисану везу, прво међусобну, потом и у однос са другим делима овога писца.

Мртво мишљење, први пишчев роман, уједно је и прва претпостављена целина. У овом роману Деспотов успоставља сцену и тему приповедања коју највећим делом неће напуштати ни у доцнијим романима. Окрећући се истраживању модерне цивилизације, писац најпре испитује њене изражајне снаге и могућности њиховог превазилажења.

Другу целину сачињавају два *романчића*: *Пејровградска љрашина* и *Андраци, јейури и осјала чудовишија Пејровграда и средње Банатија*. Оба романа говоре о детињству и одрастању у Зрењанину половином XX века. Настали из еминентно лирске перспективе, у стапању сећања и оживљених детињих фасцинација, ова два кратка романа почивају на прожимању изврсног текста – који је несумњиво међу најбољим написаним на српском језику о детињству – и илустрација које је у маниру монтажа атракција обрадио сам писац. Илустрације, различите по пореклу и по карактеру интервенција које је на њима учинио писац, неодвојиве су од текста који прате и са којим се спајају. То, заправо, и јесте текст сваког од ова два романа: неразмрсиво клупко приче и сликовности.

Трећу целину сачињавају три романа пуне зрелости: *Јесен сваког дрвећа*, *Европа број два* и *Дрводеља из Набисала*. У њима је обликована слика епохе у распаду и у бурном и муњевитом преображају. Тај распад и тај преображај праћени су, на једној страни, узбудљивим сликама краја епохе социјалистичког тоталитаризма, али и, на другој страни, сломом низа приватних епоха које сада, у новим околностима, на ничијој земљи, негде између епоха, ваља изнова осмислити. Деспотов је писац тешко упоредиве епохалне самосвести. Отуда ова три његова романа јесу велико завештање модерне српске књижевности суочене не само са нихилизмом историје већ и са нужношћу разумевања епохе неслућеног убрзања.

Романи Деспотова, а поготову ова трилогија, представљају можда епохално најсамосвеснији израз српске књижевности на крају XX века. У њима се Деспотов није

бавио само догађајима, већ је раскривао њихов смисао и разлоге због којих догађаји бивају обликовани. Деспотовљеви романи погађају у само срце актуелних догађаја, али се у тој актуелности не исцрпљују, већ остају чврсто укореењени у зони епохално самосвесне књижевности.

Књижевност коју је писао Војислав Деспотов ни у чему није имала лак карактер. Она је, напротив, била окренута и најбољим изразима свог времена и његовим најужаснијим поривима, и последњим технолошким чудима и архаичним, окамењеним изразима модернизацијске заосталости.

Склапајући књиге и мењајући облике књижевности како би спознао сво искуство различитости, Војислав Деспотов је био писац парадоксалне доследности. Отворен за нова питања и вољан да у променама препозна последњу одбрану књижевности, овај писац је овладао способношћу да исто каже на све могуће различите начине. Укрштени говор књига и жанрова Војислава Деспотова обликује узбудљиву постичку и читалачку мапу, по свему изузетну, на територији модерне српске књижевности. Успостављена генеза постичких и тематских идеја, као и подударности које се јављају у различитим књигама и жанровима овога писца, интегришу опус Војислава Деспотова у узбуркану целину у којој је умрла досада, а смех је постао дубљи за тежину циничног разумевања. Тамо негде на врху једне од преосталих игала за шивење.

РОМАНЕСКНА ТЕЛЕМАХИЈА Д. Ј. ДАНИЛОВА

*Не састіоји ли се цео наш животој у тіоме
да одрасіањем враіімо тіо обиље сазнања,
сву изгубљену видовиіосіі и хармонију космоса.*

Прозни текстови Драгана Јовановића Данилова исказују вишеструку сродност са његовим поетским текстовима. Заправо, у његовом случају, може да се говори о изразитом стваралачком синкретизму. У том смислу карактеристичан је његов (први) роман *Алманах ђеишчаних дина* (1996). Сума Даниловљевих стваралачких поступака, као и чињенице његовог поетског света, стекле су се у овом структурно сложеном роману. А када се са поетских и прозних текстова Драгана Јовановића Данилова поглед упути ка његовој књизи есејистичких текстова и записа *Срце океана* (1999) која је у тесној идејној, мотивској и стилској вези са *Алманахом*, утисак о полифоничном устројству његовог првог романа бива употпуњен.

Реализујући свој први роман као веома сложен текст чија је жанровска природа полиморфна, Драган Јовановић Данилов настојао је да, заправо, исприча причу о рођењу и одрастању, односно о заснивању идентитета свог јунака. Чињеница да роман започиње приповедањем у првом лицу и то из пренаталне перспективе: „Ја сам онај који тек треба да дође на свет; плод који постепено сазрева, нејако биће заштићено у мајчином логу, а не неосетљиво, тупо, рефлексно клупко меса.“, указује да ће романескна прича бити саопштена кроз, дубоко индивидуализовану визуру приповедног субјекта. А да би се уска приповедна визура коју такав избор перспективе намеће релативизовала, текст романа је обременен ретардирајућим текстовима различите жанровске природе и интонативне вредности. Тако је роман *Алманах ђеишчаних дина* конституисан као сложено штиво коме је формални оквир другостепен у односу на значење и идеологију садржаја који се у њему излажу.

Стваралачки однос Д. Ј. Данилова према дефинисаним оквирима жанра ни у песничким текстовима није конзистентан. Један од критичара његове поезије¹ такав однос именовано је жанровском промискуитетношћу. Даниловљево активно призивање наслеђа европског романтизма и барока, већину његових текстова, учинило је у изражајном смислу (реторички) сложеним. То је омогућило да поетско-алузивни потенцијал у његовим текстовима стекне статус стилске доминанте. Већина „поетских површинских појава“, како их је побројао Волф Шмид:² „високопарна перифрастика, лепоречива сликовитост, напета реторика“ садржана је у стилско-изражајном слоју већине Даниловљевих песничких текстова, као и у тексту овог романа. Због тога одредницом лирски, односно поетско-есејистички роман може да се условно опише изражајна природа овог романа.³ То посредно показује да се романом *Алманах њеичаних дина* Д. Ј. Данилов наслојио на традицију српског модернизма чија је, по тумачењу Јована Деретића,⁴ „једна од најчешћих и најкарактеристичнијих појава“ управо поетски роман. Док се по интертекстуалним релацијама, као и у писаном свеколиком знању у садржински текст романа, са чиме конотира стилски образац преплитања наративног и дискурзивног (есејистичког),⁵ као и бројним јасним назнакама: јунаковим односом / мистификованом потрагом за оцем, овај Даниловљев роман приближава романима *Породичног циркуса* Данила Киша, односно прози „александријског синдрома“ – постмодерној прози.

¹ Види: Саша Радојчић: *Аркадијска обнова*, у књизи: *Провидни анђели*, „Рад“, Београд, 1994, 137-147.

² Волф Шмид, *Поетско читање Пушкинове прозе*, „Издавачка књижевница Зорана Стојановића“, Сремски Карловци – Нови Сад, 1999, 39.

³ Око дистинктивне дефиниције: лирски/поетски, види уводно поглавље студије Бојана Јовића: *Лирски роман српског ексресеионизма*, „Институт за књижевност и уметност“, Београд, 1994, 5-19.

⁴ Јован Деретић, *Српски роман 1800–1950*, „Нолит“, Београд, 1981, стр. 254.

⁵ Често спајање та два стилска обрасца било је карактеристично за немачки романтизам. О томе види у: „Виктор Жмегач, *Повијесна њејика романа*, Графички завод Хрватске, Загреб, 1987, 95.

Како је лирски роман већ по себи „хибридни жанр“⁶ који „хоће да повеже човека и свет у чудну унутрашњу, а ипак естетички објективну форму.“⁷ Д. Ј. Данилов градећи свој роман настојао је да он буде својеврсна спирала / лавиринт у коме ће се александријски сплести и повезати разноврсни мотиви и садржаји. Уопште су, у тексту романа, као и у текстовима његових есеја, термин „лабиринт“ и „спирала“ веома фреквентни. То једним делом указује и на чињеницу да је начела властите поетике Данилов са терена поетских двосмислености превео на дискурзивни израз.

Поред редова и страница сликовите лирске дескрипције и ефектних епифанијских призора, у текст овог Даниловљевог романа уписана су веома децидно начела његовог књижевног вјерују: „Ја не желим, нити могу, да пишем дехидриране текстове мумијске исушености, хемијски очишћене од метафора и свега поетског. А све што је без сокова мртво је и у поезији и у прози.“(63). Неке од тих текстовних деоница нашле су касније места и у књизи есеја. То показује да се у случају романсијера Данилова ради о поетички освешћеном аутору. Јер је коментарисање и самокоментарисање, пастиширање, алузивно указивање и интертекстуално релационирање изразита одлика модернистички писаних текстова. А „Сваки облик уоквирења приче, уколико је бременил приповедним коментарима, а нарочито поетичким исказима, представља приповедачку самосвест.“⁸

Оваплоћујући, на неким страницама романа, утопистички хоризонт у поступку сталног кружења мотива Данилов је, као и у песмама, аркадијским мотивима дао изразит значај. У његовој аркадијској оптици једначе се свет и текст: „Јер, Аркадија је тамо где ништа не угрожава мирни приповедачки тон.“. Однос свет-текст артикулисан је и у кључу сасвим видног пишчевог ангажмана.

⁶ Види: Ралф Фридман, *Природа и облици лирског романа*, у „Савременик“, Год XIV, књ. XXVIII, св. 12, Београд, 1968, 491.

⁷ *Истио*, 492.

⁸ Александар Јерков, *Од модернизма до постмодерне*, „Јединство“, Приштина, „Дечје новине“, Горњи Милановац, 1991, 23.

Директно у глави II романа, у тексту под називом: *Ојравдање раја*. У њему је Данилов, на уста оца – једног од јунака – у једном од његових (као и код Киша) *lucida intervalla* отворено и јетко полемисао са савременицима. Подупирући властите текстовне „скаске од крви“, „вехементни отац“ полемичку оштрицу свог излагања окренуо је против тзв. постмодернистичког начина приповедања: „Тако сухопарну, дехидрирану прозу какву пишете ви постмодернисти може произвести само оно што Хајдегер зове 'заборавом битка'.“ Такав програмски говор може да се разуме и као ауторов покушај да објави и обави крлежијански полемички „Мој обрачун с њима“, али и да се одреди према актуелном књижевном тренутку. Тако, у тексту романа, отац полемички дотиче постојање и функцију књижевне критике и, уопште, књижевног живота. Њима спочитава свеprisутни „комформизам“ кога доживљава као „рак-рану“, док је постмодерна, према којој исказује варијабилни однос, истовремено оглашена и као „припрема за књижевност која ће тек доћи. Она је велика најавна и прибирање“. Данилов је у роману *Алманах њешчаних дина* настојао да буде ангажовани писац / интелектуалац у свом времену. Да, користећи се могућношћу посредованог казивања, именује и опише властити однос према књижевном тренутку; књижевном животу и преовлађујућем стилском обрасту.

Чињенице које обликују приповедни поступак у роману *Алманах њешчаних дина* Драгана Јовановића Данилова, од мешања стилско-изражајних регистара, до експлицирања властитих поетичких начела, укључене су у функцију подржавања његовог примарног стваралачког правца – поезије. Утисак да је и Данилов од оних „писаца једне књиге“, чини се, да указује на ствараочеву намеру да свим што уме и може подупре властиту поетску зиданицу. Д. Ј. Данилов је песник и у прози коме је либералност жанра модерног романа, који може да „прогута“ различите садржаје, омогућила да у другим жанровским оквирима прошири и прецизира неке од носивих тема својих првих песничких књига. Овај роман је допуна и објашњење значењских чворишта тих књига, али и оправдање песничког позива и става. Уз *Алманах*, барокно разбокорени песнички текстови Д. Ј. Данилова, читају се и разумеју једноставније и потпуније. Властиту поетику,

естетику и етику Данилов је исповедио у овом роману. Али и он је, као и неке од његових песничких књига, нпр. *живи йерґаменій*, „претоварен брод“. Обиље је врлина и недостатак његових ранијих текстова, а сразмера идеал који измиче.

Бивајући чињеница у стваралачком развоју Драгана Јовановића Данилова, роман *Алманах йеишчаних гина*, хипостазира једну од вршних тачака његове „барокне“ развојне фазе. У њему је достигнута пуна мера његове амбициозности да се „опише“ свет и да му се, наново, придода очаравајућа димензија сневности, сентименталности, емотивне понесености... А и да се чињенице властите биографије, мистификоване и поетски преосмишљене, учине садржајем овог „романа-спирале“. Мада није његово најоствареније књижевно дело, овај роман јесте најрепрезентативније његово дело. Све оно што је Д. Ј. Данилова учинило песником / писцем у њега је замашно и горљиво уписано.

ДРАМСКО И ПРОЗНО
ПЈЕСНИКА ВЛАДИМИРА ЈАГЛИЧИЋА

Међу „најмлађима“ (рођен 4. новембра 1961., Горња Сабанта код Крагујевца) у српској литератури, а посебно поезији, с краја XX вијека и почетка трећег миленијума, бројношћу (око 1500 пјесама и „поема“, стотине стихованих епиграма, хиљаде новинских и књижевних записа, биљешки и прича, приказа и критика, збирке већих прозних цјелина и романи) укупним корпусом и оствареношћу дјела, зрелошћу, изненађујућим утиском о заокружености опуса, као и самосвојношћу пјесничког гласа, тематско-мотивском распону, односу према језику и формалној организацији пјесама, радном енергијом и учинком (поред ауторских остварења, преводи са француског, енглеског и нарочито руског, приређује изабране стихове домаћих пјесника, антологију новије српске поезије и двије антологије руске поезије, обухвативши период од XVI до XX вијека, за шта је заслужио и угледне преводачке награде, поред књижевних и „друштвених“, будући да је овјенчан Октобарском наградом родног града, 1995) као нетипична књижевна „појава“ – уз све, живи и ради мимо „престоничке“ сцене, што ће у најновије вријеме, *објавом* Г. Петровића, или З. Ђирића и В. Матијевића, скоро постати *conditio sine qua non* – издваја се Владимир Јагличић.¹

¹ Видјети наш предговор у књизи изабраних стихова: Владимир Јагличић, *Пре неџо одем*, Завод за УИНС Републике Српске, Источно Сарајево, 2005, (стр. 7-30); и у *dogaiiku* избор из критика и приказа као и селективну библиографију ауторских и текстова о дјелу В. Јагличића.

Једна од основних карактеристика Јагличићевог пјесништва је склоност ка дужим формама, вишечланим пјесмама, пјесмама-циклусима, вијенцима или поемама (да не отварамо овдје питање колико су, заиста, то „поеме“). Али, стих се не „отима“ нити дисперзивно „флукутира“ у низ подобан прозном од „пјесмотворне немоћи“, но бива свјесно организован у *жанровски синкретичну* структуру, присвајајући нешто од особитости комплементарних „врста“; у изразу близак *приповиједању у стиховима* и својеврсној „*еичности*“, наш Пјесник не преза ни од тога да пјесме или циклусе и назове „причама“ (нпр. „Домаћинске приче“, *Сенке у дворишту*²), па и да их технички (иако у стиховима) оствари као *приче!* Примјери су бројни, циклуси (1–13) *Дедина смрт*³, *Краљевски венац*⁴ (34 пјесме) и *Књига о злочину* са три „венца“ и укупно 55 пјесма⁵.

Склоност ка *синкретичности жанрова* још је очигледнија са аспекта „драмског“ (не „драматичног“!): стихови нашег Аутора су почесто на граници *драмског*, у жанровском али и у смислу одређења по Роду; најближе *драмском сјеву*. Ако То није слично Његошу, онда јесте (блиско) Љубомиру Симовићу. Укључивање цјеловитих пјесама у ткиво драмског текста (*Бој на Косову*, или *Пућујуће позориште „Шојаловић“*) и њихово „природно функционисање“ (чак и везаног стиха), у структури која није еминентно стиховна нити пјесничка, поступак–одлика Симовићевих драма, још од *Хасанагинице*, није склизнуло у (стару) драму у стиховима, нити се отело у (нову) „поетску драму“. Род и жанр нису нарушени, а пјесме су остале поезија! Тако би било и ако се Јагличић одважи на укључивање стихова у непостојеће (?) драме, или њихово „драматизовање“. Јер, неке „пјесме“ као да су писане за сцену (*Краљевски венац* прије свих).⁶

² Слово, Врбас, 1996, стр. 7-18.

³ *Врело*, БИГЗ, Београд, 1997, стр. 49-66.

⁴ *Србија-земља*, Просвета, Београд, 1996, стр. 7-60.

⁵ Спомен парк „Крагујевачки октобар“, 2001, стр. 5-42.

⁶ Неодољиво се намеће поређење „драмског свијета“ поетских слика В. Јагличића са „гаткама“ Ранка Младеновића, једног од ријетких српских модерниста-драматичара двадесетих година XX вијека склоног да „метерлинковску филозофију душе драмски искаже средствима нове филмско-театарске

СВИЊОКОЉ И КРАЉЕВСКИ ВЕНАЦ
– ДРАМА ИЛИ ПЈЕСМА

У стиховима Владимира Јагличића чак и формално се наглашава отклон према драмском изразу, природно дјелују наизмјенично монолога и дијалога, стварног или унутрашњег (нпр. *Свињокољ*). Догађај или „драмска радња“ излаже се у свим етапама развоја, од увођења покретачког, *првог моћива*, и каснијег „нарастања“ у *зайлетиу*, преко *кулминације* (па и *перипетије*!) до *расилетиа*; актера, *personae dramatis* („протагониста“ и „антагониста“), а присутне су и „дидаскалије“, односно било би могуће неке од пјесникових стиховних „напомена“ третирати као „сугестије редитељу“.

Ево и *првог моћива*, од првог стиха, у крокију „сцене“, мјеста и времена радње и главних актера, „оштрење ножа“, „кољачи“, двориште, обор, блато, освет: *Од раног јутра ошћрим нож, све ћраши! /...// Домаћин, љућко, каћкаг ћек ћровири (...)* *Комшије, ко жбири / ћајкају љићу крај уснуле куће //*. А од другог члана *Свињокоља*, гдје се почетним стихом уводи и „главни актер“, који излази *из ћрулог обора/ сквичући очајно, почиње дијалошки „развој радње“* (*Еј, да је знала судбину зверињу /.../ Шћа, ћи је жалии?*) а одмах и сценски *физичком радњом* („дидаскалије“) *Обаљују је одмах ћу, крај ћлоћа (...)* *Тројица грже ноге, један клечи, / на вратићу и ћрикљешћене ћлећи...* И тако, све до краја.

Одржано је присуство *ћри јединствва*, (исти актери и догађај-*радња*, у истом простору-*мјесту*) све започиње у праскозорје, рано јутро, а окончава се увече-*вријеме*. (*И ћада вече, као ћлашћ озвездан.*) Између та два временска „граничника“ испричана је цијела „сцен-

технике“ (Радован Вучковић, *Модерна драма*, „Веселин Маслеша“, Сарајево, 1982, стр. 596), данас поприлично заборављеног, као што су заборављене и његове „драмске гатке“, а међу њима и *Даћа* са којом се – мада је Младеновићево вријеме доба средњег вијека а Јагличићево данашње – лако пореде не само атмосфера и „драстични натурализам“ (Вучковић, стр. 603) него и „техника“ Јагличићевог *Свињокоља*. Можда је за ову прилику довољно а и најтачније рећи како је наш утисак да је Јагличић у поезији „драматичар“ онолико колико је Ранко Младеновић „пјесник“ у својим драмским сликама.

ска“ *фабула* (као да се поштује дистинкција „приче“ и „фабуле“, *сужеа* и *садржаја!*), а у неисказаном (на плану значењског, „семантичког“) исприповиједана је и *ирича*, оно што је шири оквир, „општи план“, унутрашње виђење Србије осликано симболички и метафорички типичном „ритуално-обичајном“ радњом, *свињокољом*; чак и на принципу „синегдохе“ (дио за цјелину).

У „последњем чину“ на сцени су сви, уз главне (*Касантин шћо је свињу јујрос клоа, / у врх софре, већ, ишјан засћао*) и „споредни актери“, гости, редуше, дјеца, стари Солунац (*а брка шћишјка снашшцу за гзузу*). Онда тонски-звукoвни „оф-ови“, музика са те-ве-а, *гусле за сћарије, А хармоника кад крене из шћима, / сви се сћишјају, и мило је свима*. Коначно, (у „драми“ има и „наравоучение“) и „сценско-свјетлосно“ *разрјешење*, последња ријеч припада природи и Србији, *кад ноћ звездама свим на знање даје, / како се живи, ошћјаје и ираје*.

Драма и „драмско“ (у структури и организацији пјесничког исказа) *Краљевског венац* су још очигледнији, будући да је пред нама штиво које у самој замисли подразумејева *сиенско*:⁷ писано поводом окупационог погрома Срба у Краљеву, за *јавно иредсћављање*, као „рецитал“. *Венац* је вид „драмског сјјева“ организованог у 32 цјелине. (Уоквирују их уводна, *Вениу овоме* и завршна, *Дуг*, пјесме ауторове „идејне платформе“, од почетне инвокације и апострофе, *да, којих нема, буду ово ивеће*, до закључне, која и по наслову одређује природу литерарне побуде, *дужан је бар да иосвети оне који су сћрадали*). Најприје Пролог (1), „описивање *Сиене*“ (*од гранаића и звезда ноћ обели*), *Акиера* (*На свакој коћи – одред усћаника... А Шваба – беши од рањеног ишгра*) и *Времена догађања* (*чейрдесети ирве, у окћобру*); потом увођење гласова, дијалога и монолога; слиједе приповиједање-одвијање догађаја, у одвојеним (драмским!) „сликама“ (затвор, узимање талаца, принудни рад, напади ноћу, страх у подрумима, *чейири дана заредом не иредсћјаје сћрељање / и криши се мешају са нейрисћрасним*

7 Из биљешке о аутору у књизи Србија-земља сазнајемо да је *Краљевски венац* „добрио прву награду за текст *сценарија*...“ (подвукао Б. Б.) Дакле, и у самој намјери је очитована *драмско-сиенска* природа текста.

ваздухом) или кроз „унутрашњи монолог“ дневника најпоруџника Машиовица (6) (најадају, углавном, ноћу. / Користије кишу и хладноћу... Хайсији, мучији, и осјало. / Не мрзим. Радим свој јосао). Тако, до краја. Док све не буде готово. У завршним пјесмама – Ејилоџу – проговарају сјене мртвих (30), опет један од „драмских изума“ још од Антике или Шекспира, а 31. и 32. доносе освртање уназад, посјету гробљу мученика.

Средишње пјесме-драмске слике просто маме да их (само незнатно „драматизујемо“ или и без икакве интервенције) укључимо у сценски прилагођен литерарни „предложак“. Већ у трећој пјесми Јагличић са изразитим драматуршким даром, кроз грцаве дијалоге, тка своју *Драму: Нема шїа, наши боре се херојски. / Нека, нек мало и Шваба исїашиа*, оглашава се први; слиједи „подршка“, *Јестї, Немци су се узмували својски. / Пали су Чачак, Ужице и Рашка*. Али, одмах потом, ево и „антагонисте“, ето Сукоба: *Па шїа, и ако јосїићну јобегу? / Држава нам је јројала, ја крај! / Навући ће нам само на враї беду. / Шїа хоће? Нас је издао сам Краљ!* Драмски дијалоџ постаје драмски сукоб: *Еј, немој тїако! Боље снизи ѓлас! / Саг може ѓлава лако да одлеїи...* Укрупњавају се и умножавају и гласови са друге стране, *Ама, човече, Немци су јред Москвом!* или (карактерно јасно профилисани „ликови“) *Светї чїїав ћуїи – само Србин, цвекка, / їрчи јред руду...* У наизмјеничном низању „реплика“ аутор не заборавља ни развој основног догађаја, *Наши су близу, јред Ибарским мосїом!*, али ни драмски напон дате ситуације, *Еј, јази! Иде онај љоїићеваи*. У хитрим и говорном веома блиским дијалошким сучељавањима не само што осјећамо (видимо) ликове и карактере, него и сукобе. И, поред досљедно проведеног римовања, везани стих Владимира Јагличића постаје говорни, обичан. Скоро да и не осјећамо раскол и сраз између драмске реплика-монолога или дијалога и „поетског“; емотивно-експресивни говор природен драмском, истовремено је и језик високог пјесничког стила.

Слично Симовићевом успјелом поступку у *Драмама*, и овдје на дјелу почиње да се „оживљава“ и функционише и дужи монолог, чак и кад је „испјеван“ у

дистисима (АА) па у стиховима са наизмјеничном римом у распореду БЦ-БЦ-ДЕ-ДЕ, подигнутим и заповједним тоном. Послушајмо:

*Тишина! Један глас да чуо нисам!
Уместо живота, хоћу простор брисан!
Приони јамо! Не прави се луд!
Да сам видео зној на сваком лицу!
Ломи кукуруз! Сеци крошњав дуд!
Посиављај брже бодљикаву жицу!
Ни макаи даље! Све је минирано.
Овамо вреће с пјеском! Те, с ошшивом.
Сјоко без реи! Не бацај! Лагано.
Чуј, виситиши ми мени пред ошшшшном!*

Јагличић је драмски најубједљивији у брзој измјени кратких дијалога, потпуно „животних“, испалених без патоса (примјерено поезији?), у ритму удисаја и издисаја. Тако се са мало потеза црта сложена и садржајна слика: још једна од драмских одлика књижевног израза. И, поново, скоро досљедно проведена рима (АБЦДЕ-ЕДА) ни мало не „искаче“ из говорне – животне ситуације: *За наше добро, каже онај Немаи. / Ошераће нас на рад у Немачку. / Ошрављаћемо јуш, мост или јругу. / Ако. Шшо смо се качили с фирером? Где оног шлавог са машингвером! / Не видим, браше, сад ни белу мачку. / За наше добро, чујеш: каже Немаи.*

Дакле, и организационо, структуром, начином израза, језиком и говором (чак се и везани стих „уклапа“ у драмско!), али и укупном замишљу (ликови, догађај, развој-заплет, сукоби и окончање, па *Ешлог*) *Краљевски венаи* се приближава „драмском“, и најбољи је примјер за *склоност жанровском и родовском синкретизму* поезије В. Јагличића.

„О ПРИЧИ И ПРИЧАЊУ“

Дедина смрш, средишњи циклус збирке *Врело*, у тринаест одвојених пјесама под истим насловом, испјеваних различитим стиховним низовима, и по облику (дистих, катрен, октава...) и по метру и по дужини, сасвим

је очигледан примјер (међу многима у поезији нашег Пјесника) *йричалачкоѳ*, склоности „епским исклизнућима“ али и свјесном „мијешању“ родова. Шта „уодношава“ све ове пјесме? Само и једино *Доѳађај*, *йрича* и *йричање*, приповиједање о истом. Пјесме не само што као да и нису засебне цјелине, него би могло да се (утемљено) постави питање и да ли су (само) пјесме? Или су дијелови „приче у стиховима“... *Дега је умирао сву дуѳу и злу јесен...* Од приче о Дедином боловању и умирању, присјећања на дјетињство, до спровода и свега што слиједи, потом ујаковог „извјештаја“ о самом чину, па онда изградње гробнице и коначно „задушног“ говора на гробу... Све То је могла да буде и прича. Али, не само што је могла, него у много чему и јесте.

Слично „вишечланом“ циклусу *Дедина смртй*, бројни су примјери Јагличићевог *Причања у йјесмама*, *Војна вежба* (1-6) и *Сличице* (1-15) из збирке *Србија-земља*; цијела *Књиѳа о злочину* (три „вијенца“ са укупно 55 пјесама; уз „причу и причање“ овдје је, нарочито у прва два „венца“, укупно 40 пјесама, лако уочити „драмске моменете“, и посебно *дијалоѳе* Анђела, „црног и белог“ – ето, дакле драмског основа, сукоба и дијалога!), *Мало ййихо местйо* (1-8) или *Песме о Бранку* (1-5) из *Сенки у дворшйу*; *Ергоѳлија-ценйар* (1-5), *Сйавачи* (1-7), *Темйлари* (1-7), *Изѳубљени свети* (1-7), *Шумско краљевсйво* (1-6) и *Викенд на селу* (1-4) из књиѳе *Нейоврайно*, потом *Сйомен на Јерменију* (1-7) *Пред ноћ* па циклус *Сусрей* (1–9) из збирке *Немој да ме зовеш*.

Неки више и уочљивије, неки скривеније и мање, наведени (нису сви поменути!) примјери у већој или мањој мјери илуструју наше увјерење о присуству *грамскоѳ* и *йпрозноѳ* у *йоезији Владимира Јаѳличића*, и Пјесникову склоност за *мијешање родова* (и „жанровску синкретичност“); присуство „епичности“ (не заборавимо *грамско!*), посезање за „причом и причањем“. Као и у случају са *грамским* и овај, својеврсни *йрозни* Отклон Јагличићеве поезије није пуки књижевно-теоријски куриозитет него је јасан знак склоности ка другом и другачијем „пјевању“ и ауторској особености. Али, уз малчице „накнадне памети“ и сигнал куда ће се кретати муза нашег Пјесника. Ка прозном и драмском; ка роману...

*Сѝараи са Пиваре*⁸ је роман-првенац (иако, и то, само условно, пошто из „биљешке о аутору“ уз збирку пјесама *Нейоврајино*⁹ сазнајемо да В. Јагличић већ има неколико необјављених рукописа прозе и есеја (*Часови срѝског*, и проза *До судњег дана*), или барем први који је угледао свјетло дане, „печатан“ у најјачег издавача данас, у престижној библиотеци.

У грађењу романа наш Пјесник се сналази руком мајстора, по мјери талента, показујући се као „тотални писац“, all round player; очигледно је да у његовој литерарној „лабораторији“ настају дјела *разнородне* природе а да деценијски упоран рад (превођење више од двадесет ауторских књига, антологичарски учинак, есејистика, журнализам на међи тик уз „чисту“ књижевност) резултује прворазредним остварењима. Истина, понекад се „окосница“ грађе *Романа о јучераињем свеѝу*, како је наведено у поднаслову (анегдоте-причице) сведе на журналистичку биљешку-цртицу, али је све „уједначено“ језиком, реченицом, живошћу приповиједања у првом лицу; ефектно и чврсто створеним ликом приповједача (*Чика Драѝи*, 1913-2003, коме је и посвећен, што показује утемељеност у „стварном“ и „стварносном“, раније уочену Јагличићеву књижевну одлику).

Конструисан као стварно забиљежени животопис главног јунака (који је заиста постојао и „приповиједао“!), од низа привидно неповезаних хронолошких „сјећања“ на догађаје и људе, које у цјелину повезује Јунак али ништа мање и Писац, *Сѝараи са Пиваре* је један од оних „лајф-стори“ (life story), *фикшин-факшин* (fiction-faction) литературе: привидне „животне приче“ истина ослоњене на „стварно“ али и измаштани садржаји којима се, као Болани Дојчин крпама платна, увезује отворена утроба и разминута ребра приче, оно „*сѝварносно*“, оно што само личи на стварну стварност, као по упутству Аристотеловом драматурзима, да пишу онако како је „могло да се деси у складу са законима вјероватног и могућег“.

Уводно поглавље није нумерисано (као да га аутор не смјешта унутар романескног ткива, него узима за физички одвојен „оквир“, иако на крају нема „завршног

⁸ Народна књига – Алфа, Београд, 2003, 185 стр.

⁹ Погледи, Крагујевац, 1998.

рама“) а њиме се *даје њривид вјеродостојности*: не само што бисмо требали да прихватимо као главног јунака приповједача Лик, него би ваљало да повјерујемо како је и ауторово приповиједање у првом лицу аутентичан фактографски слој; у знаном виду литерарне *мимикрије* (прозе *Пуџник*, *Петријин венац*... поменимо само Д. Михаиловића). Тако, одмах је лоцирано „вријеме“ и „мјесто“ (*Крагујевац, Шпанских бораца број двадесет и два*), социјални миље (периферија, *Пивара*, једно од насеља у коме и сада траје наша племенита осиромашена грађанска биједа у кућама са двориштем и псом, али у граду који одавно већ нема слуха за такав, *јучерашњи свети*, и живот, у *њриземљуши, али дугој, са неколико стианова и улаза, грађених у „ге“, са враћима њрема улици*); одмах Лик, и „записничар-аутор“, и почетак приче...

Оскудно је скициран „лик“ Аутора, онога који биљежи, али ипак се у довољној мјери назире *стиав и карактер*; у довољној мјери чак и ако је све друго само дословно забиљежено свједочење Лика (*Милуџин Драгић, лоза Танаска Рајића, Стираџарац, њрџовац у њензији*) – требало је све то „пресложити“, отријебити... Од животописа начинити литературу!

Владимир Јагличић није романом *Стиарац са Пиваре* само промовисан као прозаиста или романописац, него је овим дјелом очигледно постварио оно већ раније уочено *њрејлићанье* књижевних родова, литерарних жанрова и стилских варијетета: као што је у поезији склон *њрозном* (и драмском!), тако у прози провејава *њоејско*, пјесничка „економија“ и рад у језику, кратак и ефектан потез, јарка слика у сведених неколико црта; *оно мало душе*, напokon, што исијава (нетипично) из ткива романа...

А, можда, границе родова и нису тако јасне и одрживе, како би вољели они који (морају? воле?) међе одређују; можда границе и не постоје.

**САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА
ТРСТЕНИК 1984-2003.**

1984.

КЊИЖЕВНО ВЕЧЕ

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА

Милисав Савић, Радослав Братић, Јанко Вујиновић,
Славен Радовановић, Бранко Летић, Саша Хаџи Танчић,
Милосав Ђалић, Љиљана Шоп, Милош Петровић.

1985.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

МИОДРАГА БУЛАТОВИЋА

Миодраг Булатовић, Мирко Ђорђевић, Милан Комненић.

**УНИВЕРЗАЛНО И РЕГИОНАЛНО
У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ**

Мирко Ђорђевић, Ђорђе Јанић,
Миодраг Рацковић, Џевад Сабљаковић.

КЊИЖЕВНО ВЕЧЕ

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА

Миодраг Рацковић, Мома Димић, Славко Лебедински,
Јанко Вујиновић, Џевад Сабљаковић, Саша Хаџи Танчић,
Драгомир Лазић, Босиљка Пушић, Милосав Ђалић.

1986.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА

Драгослав Михаиловић, Љубиша Јеремић,
Милутин Срећковић.

**ПРИБЛИЖАВАЊЕ ЖАНРОВА
У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ**

Љубиша Јеремић, Света Лукић, Вук Крњевић,
Милосав Мирковић, Марко Неђић, Радивоје Микић,
Михајло Пантић, Александар Јовановић,
Милутин Срећковић, Милош Петровић.

КЊИЖЕВНО ВЕЧЕ

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА

Ратко Адамовић, Жика Лазић, Света Лукић,
Миладин Мичета, Светислав Басара,
Антоније Маринковић, Саша Хаџи Танчић.

1987.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ВИДОСАВА СТЕВАНОВИЋА

Видосав Стевановић, Петар Џаџић,
Милосав Мирковић.

НОВИ ТОКОВИ У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Петар Џаџић, Милосав Мирковић,
Славко Лебедински, Живан Живковић,
Никола Цветковић, Милош Петровић.

КЊИЖЕВНО ВЕЧЕ

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА

Петар Сарић, Миленко Јефтовић,
Радослав Стојановић, Милорад Грујић,
Драгомир Попноваков, Богдан Шеклер,
Исмет Реброња, Данило Марић, Милосав Ђалић.

1988.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА

Слободан Селенић, Мирослав Егерић,
Љубиша Јеремић.

***КРЕТАЊЕ ИДЕЈА У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ
ПРОЗИ***

Предраг Палавестра, Мирослав Егерић, Славко Гордић,
Љубиша Јеремић, Даница Андрејевић, Радомир Батуран,
Никола Цветковић, Радослав Златановић,
Милош Петровић.

1989.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

АНТОНИЈА ИСАКОВИЋА

Антоније Исаковић, Предраг Палавестра,
Петар Џаџић, Мирослав Егерић.

БЕКСТВО ИЗ ТЕСКОБЕ

У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Предраг Палавестра, Мирослав Егерић, Петар Цаџић,
Љубиша Јеремић, Милош Петровић, Марко Недић,
Јован Стриковић, Владета Вуковић.

1990.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ЈОВАНА РАДУЛОВИЋА

Јован Радуловић, Љубиша Јеремић, Радивоје Микић,
Станко Кораћ, Душан Иванић.

КЊИЖЕВНОСТ СРБА У ХРВАТСКОЈ

Станко Кораћ, Душан Иванић, Славица Гароња,
Анђелко Анушић, Небојша Деветак, Драго Кекановић,
Славко Лебедински, Љубиша Јеремић, Јован Радуловић.

1991.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

МИЛИСАВА САВИЋА

Милисав Савић, Мирослав Егерић,
Вук Крњевић, Милутин Срећковић.

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРИПОВЕТКА:

НОВЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ

Срба Игњатовић, Милутин Срећковић,
Мирослав Егерић, Михајло Пантић,
Васа Павковић, Милисав Савић, Јанко Вујиновић,
Милош Петровић, Ратко Адамовић, Милосав Мирковић,
Вук Крњевић, Славко Лебедински.

1992.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

МИЛОРАДА ПАВИЋА

Милорад Павић, Миодраг Радовић,
Зоран Глушчевић, Јасмина Михајловић.

ПАВИЋ И ПОСТМОДЕРНА

Никола Милошевић, Михајло Пантић,
Јасмина Лукић, Сава Дамјанов, Душица Потић,
Милентије Ђорђевић, Зоран Глушчевић.

1993.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

МИРОСЛАВА ЈОСИЋА ВИШЊИЋА

Мирослав Јосић Вишњић, Љубиша Јеремић,
Марко Недић, Радивоје Микић, Бранимир Живојиновић.

ПУТОПИСНА ПРОЗА МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

Милош Петровић, Марко Недић, Љубиша Јеремић,
Мирослав Јосић Вишњић, Ђорђевије Вуковић,
Радивоје Микић, Мирослав Егерић,
Бранимир Живојиновић, Зоран Аврамовић.

1994.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

БОШКА ПЕТРОВИЋА

Бошко Петровић, Чедомир Мирковић,
Славко Гордић, Мирослав Егерић.

КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАРИ КАО ПРИПОВЕДАЧИ

Михајло Пантић, Мирослав Егерић,
Марко Недић, Чедомир Мирковић,
Даница Андрејевић, Милош Петровић,
Ђорђе Писарев.

1995.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

РАДОСЛАВА БРАТИЋА

Радослав Братић, Љубиша Јеремић,
Милош Петровић, Гојко Божовић, Јован Делић.

ЗНАКОВЉЕ ИВЕ АНДРИЋА

Радован Вучковић, Никола Милошевић,
Мирослав Егерић, Љубиша Јеремић,
Радослав Братић, Гојко Божовић, Јован Делић,
Владета Вуковић, Михајло Пантић,
Милосав Ђалић.

1996.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

АЛЕКСАНДРА ТИШМЕ

Александар Тишма, Милосав Ђалић,
Васа Павковић.

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА И ИСТОРИЈА

Марко Недић, Чедомир Мирковић, Милисав Савић,
Даница Андрејевић, Мирослав Егерић,
Милош Петровић, Предраг Марковић,
Ђорђе Писарев, Горан Петровић.

1997.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ ЖИВОЈИНА ПАВЛОВИЋА

Живојин Павловић, Гојко Божовић, Михајло Пантић,
Иван Растегорац.

КЊИЖЕВНОСТ И МЕДИЈИ

Чедомир Мирковић, Милош Петровић, Гојко Божовић,
Слободан Стојановић, Мирослав Егерић, Милан Орлић,
Михајло Пантић, Иван Растегорац, Славен Радовановић,
Милета Аћимовић Ивков.

1998.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР ЈАНКОВИЋ

Светлана Велмар Јанковић, Радивоје Микић,
Александар Јовановић, Милош Петровић.

ЕСЕЈИСТИЧКО У САВРЕМЕНОЈ ПРОЗИ

Љубиша Јеремић, Мирослав Егерић, Жарко Рошуљ,
Чедомир Мирковић, Радивоје Микић, Љиљана Шоп,
Александар Јовановић, Милош Петровић,
Милисав Савић, Ратко Адамовић,
Горан Станковић, Фрања Петриновић,
Милосав Ђалић.

1999.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ ДАНИЛА НИКОЛИЋА

Данило Николић, Марко Недић,
Радивоје Микић, Радован Бели Марковић.

ТЕМА РАТА У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Марко Недић, Јован Делић, Радивоје Микић,
Михајло Пантић, Милош Петровић,
Мирослав Егерић, Милета Аћимовић Ивков.

2000.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ПАВЛА УГРИНОВА

Павле Угринов, Радивоје Микић,
Михајло Пантић, Васа Павковић.

КРИТИЧКА ДИМЕНЗИЈА

У ДЕЛУ БОРИСЛАВА ПЕКИЋА

Милош Петровић, Михајло Пантић,
Мирослав Егерић, Радивоје Микић, Милан Орлић,
Милена Стојановић, Бојан Ђорђевић, Јован Делић,
Лидија Бошковић.

2001.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ДОБРИЛА НЕНАДИЋА

Добрило Ненадић, Милош Петровић,
Михајло Пантић, Чедомир Мирковић.

ПРИПОВЕДАЧКИ ТОКОВИ

У СРПСКОЈ ПРОЗИ XX ВЕКА

Михајло Пантић, Даница Андрејевић,
Александар Јерков, Радивоје Микић,
Јован Делић, Гојко Тешпић, Љиљана Шоп,
Милош Петровић, Чедомир Мирковић,
Мирослав Егерић, Васа Павковић,
Миливоје Р. Јовановић.

2002.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

РАДОВАНА БЕЛИ МАРКОВИЋА

Радован Бели Марковић, Радивоје Микић,
Михајло Пантић, Остоја Продановић,
Данило Николић.

ЈЕЗИК КАО ТЕМА

САВРЕМЕНЕ СРПСКЕ ПРОЗЕ

Марко Недић, Михајло Пантић,
Снежана Баук, Горан Петровић,
Александар Милановић, Мирослав Егерић,
Милош Петровић, Драган Хамовић,
Слађана Илић.

2003.

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

МЛАДЕНА МАРКОВА

Милосав Ђалић, Петар Пијановић, Васа Павковић,
Младен Марков, Дејан Вукићевић.

СЕЛО У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Милош Петровић, Младен Марков,
Радован Бели Марковић, Мићо Цвијетић,
Мирослав Егерић, Даница Андрејевић,
Славен Радовановић.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09 Петровић Г. (082)
012 Петровић Г.
821.163.41.09 - 3 (082)

**КЊИЖЕВНИ сусрети „Савремена српска проза“
(20 ; 2004 ; Трстеник)**

Зборник Двадесет првих књижевних сусрета
Савремена српска проза, 5-6 новембар 2004.,
Трстеник : / [главни и одговорни уредник
Верољуб Вукашиновић] . - Трстеник : Нродна
библиотека „Јефимија“ : Културно-просветна
заједница, 2005 (Трстеник : Графика „Нешић“).
- 163 стр. ; 24 см. - (Савремена српска проза
; зборник бр. 17)

Тираж 500 . Напомене и библиографске
референце уз текст.

ISBN 86-83191-20-6

1 . Доп . Насл . 2. Вукашиновић, Верољуб

а) Петровић , Горан (1961 -) - Зборници

б) Петровић , Горан (1961 -) - Библиографије

ц) Српска проза - 20в - Зборници

COBISS . SR-ID 126641164

ПОКРОВИТЕЉИ
САВРЕМЕНЕ СРПСКЕ ПРОЗЕ

МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
ОПШТИНА ТРСТЕНИК
ЕЛЕКТРОДИСТРИБУЦИЈА ТРСТЕНИК
ЕТЕРИКА ТРСТЕНИК
М ГРАФ ТРСТЕНИК
МЕСНА ЗАЈЕДНИЦА ТРСТЕНИК
КОМСТАН ТРСТЕНИК
ОПШТИНСКО ВЕЋЕ САВЕЗА СИНДИКАТА ТРСТЕНИК
НОВА СЛОГА ТРСТЕНИК
ЗАПАДНА МОРАВА ТРСТЕНИК
ДИРЕКЦИЈА ЗА ИЗГРАДЉУ ТРСТЕНИК
НАРОДНИ УНИВЕРЗИТЕТ ТРСТЕНИК
ДУНАВ ОСИГУРАЊЕ ТРСТЕНИК
ГРАФИКА НЕШИЋ ТРСТЕНИК
ХОЛДИНГ КОМПАНИЈА ПРВА ПЕТОЛЕТКА ТРСТЕНИК
ШТЕРН ГОРЊИ ДУБИЧ

**САВРЕМЕНА
СРПСКА ПРОЗА**

17

**ГОРАН ПЕТРОВИЋ
МИХАЈЛО ПАНТИЋ
ВАСА ПАВКОВИЋ
АЛЕКСАНДАР ЈЕРКОВ
БОЈАНА ВУКОТИЋ
МАРКО НЕДИЋ
ЧЕДОМИР МИРКОВИЋ
ПЕТАР ПАЈИЋ
МИЛЕНТИЈЕ ЂОРЂЕВИЋ
МИРОСЛАВ ЕГЕРИЋ
МИЛОШ ПЕТРОВИЋ
МИЛОСАВ ЂАЛИЋ
ГОЈКО БОЖОВИЋ
МИЛЕТА АЋИМОВИЋ ИВКОВ
БРАНКО БРЂАНИН**

ISBN 86-83191-20-6

9 788683 191208